

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİNA BİLGİSİ ANABİLİM DALI
BİNA BİLGİSİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

105814

MODERNLEŞME VE KONUT MİMARİSİ
ENDÜSTRİ DEVRİMİNDEN SONRA BARINMA KÜLTÜRÜNÜN DEĞİŞİMİ

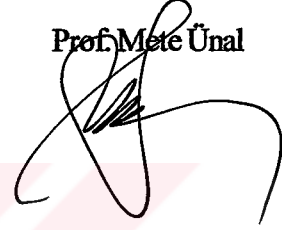
Özgür BİNGÖL (Mimar)
Danışman: Prof. Mete ÜNAL

105814

Özgür BİNGÖL tarafından hazırlanan "Modernleşme ve Konut Mimarisi: Endüstri Devriminden Sonra Barınma Kültürünün Değişimi" adlı araştırmanın yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yüksek Lisans tezi danışmanı

Prof. Mete Ünal

Bu çalışma, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Bina Bilgisi Programı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Mete Ünal

Jüri: Prof. Nursel Onat

Jüri: Prof. Dr. Güzin Konuk

ÖNSÖZ

20. yüzyılın ikinci yarısı, birçok alanda Aydınlanma'dan bu yana hakim olan düşünce biçiminin sorgulandığı bir dönemdir. Mimarlık, kent ve konuta ilişkin de yoğun tartışmalar yaşanır. Özellikle modern toplu konut alanlarına yönelik eleştiriler ön plandadır. Yaşanan bu süreç mimarların barınma kültürü üzerine tekrar düşünmesini gerektirir.

19. ve 20. yüzyıl toplu konut deneyimi önemli bir kaynak olarak önümüzde durmaktadır. Başarılı olan veya hezimete uğrayan örnekleri ile bir bütün olarak toplu konut mirasını oluşturmaktadır. Çağdaş konut alanlarının tasarlanmasına yönelik ipuçlarını barındırmaktadır. Bu çalışmada, barınma kültürünün Endüstri Devrimi sonrası geçirdiği değişim aktarılmaya çalışılmıştır. Günümüz toplu konut alanlarının ve konut birimlerinin tasarım kriterlerinin neler olabileceğine ilişkin tarihsel ve kuramsal bir incelemedir.

Çalışma süresince güveni ve yardımları için danışmanım Prof. Mete Ünal'a; katkıları için şehir plancısı Emel Öztep'e ve her zaman yanımda olan, çalışmanın en zor zamanlarında destek olan aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
SUMMARY	VI
ŞEKİL LİSTESİ	VII-XII
GİRİŞ	1
Amaç, Kapsam, Yöntem	
BÖLÜM 1. MODERNİZMİN TEMELLERİ	4
1.1. MODERN, MODERNİTE, MODERNİZASYON, MODERNİZM	4
1.2. AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ	8
1.3. ZAMAN VE MEKAN KAVRAMLARI	11
BÖLÜM 2. BARINMA KÜLTÜRÜNDE DEĞİŞİMLER	14
2.1. MİMARLIK VE KONUT	14
2.2. TARIMSAL DÖNEM KONUTU	17
2.3. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE ENDÜSTRİ KENTİ	18
2.3.1. Barınma Kültürünü Değiştiren Faktörler	19
2.3.1.1. Konutun Dış İlişkilerinin Değişimi	19
2.3.1.2. Toplumdaki Katmanlaşmalar	21
2.3.1.3. Konut ve Yerleşmelere İlişkin Yeni Yasal Düzenlemeler	21
2.3.2. 19. Yüzyıl Konut Sunum Modelleri	22
2.3.2.1. Kira Konutları	23
2.3.2.2. Mülk Konutları	24
2.3.2.3. Kent Dışı Yerleşmeler	25
2.3.2.4. Kent İçi İstisnai Örnekler	26
2.3.2.5. Ütopycıların Deneysel Yerleşmeleri	27

2.3.3. 20. Yüzyıl Başı Konut Deneyimi	28
2.3.3.1. Yeni Yerleşme Teknikleri	31
- Bitişik Nizam Yapılaşma ile Oluşan Büyük Avlulu Blok Karakteri	
- Bahçe-şehir Yaklaşımı	
- Büyük Bloklar	
2.3.3.2. Yeni Malzemeler ve Yapım Teknikleri	36
2.3.3.3. Yeni Mekansal Örgütlenmeler	37
2.3.3.4. Yeni Donatılar	38
2.3.3.5. Konuta Yüklenen Anlamlar ve İmge Meselesi	41
2.4. AVRUPA MODERNİZMİ	43
2.4.1. J.P. Oud – Kiefhoek Yerleşmesi	43
2.4.2. Ernst May – Römerstadt Yerleşmesi	44
2.4.3. M.Schütte Lihotzky – Frankfurt Mutfağı	46
2.4.4. Le Corbusier	47
2.4.5. CIAM	49
2.4.6. Rus Modernistler – Komün Evleri	51
2.5. MODERN KONUTUN HEZİMETİ	54
2.5.1. Runcorn Southgate Örneği	56
2.5.1.1. İngiltere’de Yeni Kent Hareketi	56
2.5.1.2. Runcorn Yeni Kenti	57
2.5.1.3. Southgate Yerleşmesi	57
2.5.2. Pessac Konutları	58
2.6. MODERN KONUT ALANLARINA YÖNELİK YOĞUNLAŞAN ELEŞTİRİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	60
2.6.1. INA-Casa	61
2.6.2. Gallarate Yerleşmesi	62
2.6.3. SAR	63
2.6.4. Malagueira Quarter Projesi	63
2.6.5. Byker Wall Yerleşmesi	64

2.6.6. Habitat	64
2.6.7. Archigram ve Japon Metabolistleri'in Çalışmaları	65
2.6.8. Hundertwasser'in Konutları	66
BÖLÜM 3. MODERNİZM ELEŞTİRİLERİ	68
3.1. YENİ KONUT SORUNU	73
3.2. AMSTERDAM DOĞU LİMAN BÖLGESİNİN KONUT ALANINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ	74
- KNSM Adası	
- Java Adası	
- Borneo ve Sporenburg Adaları	
BÖLÜM 4. TOPLU KONUT ALANINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN SÜREÇ	80
4.1. BİRİNCİ DÖNEM: 19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN CUMHURİYETE KADAR GEÇEN SÜRE	81
4.2. İKİNCİ DÖNEM: CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDAN 1950'LERE KADAR GEÇEN SÜRE	83
4.3. ÜÇÜNCÜ DÖNEM: 1950'LERDEN 1980'LERİN BAŞINA KADAR GEÇEN SÜRE	86
4.4. DÖRDÜNCÜ DÖNEM: 1980 SONRASI	90
4.5. BÖLÜM SONUCU	94
SONUÇ	95
KAYNAKLAR	
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Çalışma, toplu konut mimarisi üzerine yapılan bir incelemedir. Toplumsal yapıda meydana gelen sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimlerin barınma kültürü üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çağdaş toplu konut yerleşmelerinin tasarım sürecinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Endüstri Devrimi sonrası Avrupa ve ana hatlarıyla Türkiye'deki süreç üzerinde durulmuş; 19. ve 20. yüzyılda yapılan çalışmalar aktarılmıştır. Konut yerleşmelerinin ve birim konutun geçirdiği değişimler, toplumsal değişimler ile birlikte incelenmiştir.

Çalışmada izlenen yöntem, ilgili literatürün taranması yoluyla ana temaların ve başlıca örneklerin tespiti ve irdelenmesidir. 19. ve 20. yüzyıl konut deneyimi gelecekteki çalışmalar için zengin bir kaynak olarak kabul edilmiştir.

Son 30 yılda tartışmaların merkezinde kimlik, aidiyet, süreklilik gibi temalar yer almıştır. Sonuç olarak, söz konusu temalar ışığında, toplu konut tasarımında yer, katılımcılık, esneklik, değişebilirlik gibi kavramların göz önünde bulundurulması gereği vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Modernleşme, Konut Sorunu, Toplu Konut, Standardizasyon,

Tekrar ve Fark

SUMMARY

This thesis is a research about the architecture of mass housing. The effects of social, cultural, economic and political changes in social structure to dwelling culture is considered. The definition of criterias to be considered during the design process of contemporary mass housing sites is aimed.

The process in Europe and generally in Turkey after the Industrial Revolution is explained; the developments in 19th and 20th centuries are described. The changes at housing sites and house unit are taken into consideration together with the social changes.

The method of the thesis is the analysis of the main themes and significant examples by searching the related literature. The housing experience of 19th and 20th centuries is accepted as a rich source for future studies.

During the last three decades, themes such as identity, belongingness, continuity have been at the center of the discussions. Finally, the necessity of considering the concepts such as place, participation, flexibility, changeability in the mass housing design process is emphasized.

Keywords: Modernization, Housing Problem, Mass Housing, Standardization, Repetition and Difference

ŞEKİL LİSTESİ

1. St. Dennis Manastırı, Fransa, 1140
2. Palais Royal, Paris, 1831
3. Coketown, İngiltere, 19. yüzyıl başı
4. Çığlık, E. Munch
5. Sunday Family Walk, G. Grosz, 1923
6. İdeal Kent, Chaux, Ledoux, 175-1778
7. Filarete'nin Treatise'inden ilkel yapı ustaları
8. Viollet-le-Duc, İlk Kulübe
9. Lauger'in İkel Kulübesi
10. Gottfried Semper, Kulübe
11. Hollanda Yapısalcıları, antropolojik çalışmalar
12. Tüccar evi, Fransa, 12. yüzyıl
13. Buhar makinası
14. Dokuma endüstrisi
15. Demir yolu inşaatı, Londra, Birmingham
16. Coketown
17. Yoksul mahalleleri, Londra
- 18, 19. By-law housing, İngiltere
20. Endüstri devrimi sonrası Londra
21. Back-to-back housing, İngiltere
22. Kira kışlaları, Berlin
23. Kira kışlası, Meyers-Hof, Berlin
24. Dumbell housing, New York
25. Apartman kesiti, Paris
26. Apartman planı, Berlin
27. Kensington, Londra
28. El Kahun'da köy, Mısır, MÖ. 1897 dolayları
29. İnsulae'lar, Antik Roma
30. Lojman konutlar, Alfred Krupp, 1863-1875
31. Dört aile için model konutlar, H.Roberts, 1851

32. Phalanstere, Fourier
33. New Harmony, R.Owen
34. Familistere de Guise, Godin
35. Apartman, A.Perret, Paris
36. Apartman planı, A. Perret, Paris
37. Konut sorunu, New York
38. Kiralık konut, Amsterdam
39. Karayolu
40. Tren yolu
41. Güney Amsterdam, H.P. Berlage
42. De Dageraad, M. de Klerk
43. Jarrestadt Yerleşmesi, K. Schneider, Hamburg
- 44, 45. Karl Marx Hof, K.Ehn, Viyana
- 46, 47. E. Howard'ın Bahçe-şehir diyagramları
- 48, 49, 50. Letchworth Yerleşmesi, R. Unwin
- 51, 52. Hampstead Yerleşmesi, R. Unwin
53. Kiefhoek Yerleşmesi, J.P. Oud, Rotterdam
- 54, 55. Siemensstadt, W.Gropius
- 56, 57. Römerstadt, E.May, Frankfurt
58. Unité d'Habitation, Le Corbusier, Marsilya
59. Corbusier'nin Blokları
60. Plan Voisin, Le Corbusier
61. Hansaviertel, G. Jobst, W. Kreuer, Berlin, 1953-1957
62. H. Ford'un bant sistemi
63. Praunheim şantiyesi, E. May, Frankfurt
64. Weissenhof Yerleşmesi, M. van der Rohe, Stuttgart
65. Jarrestadt, K. Schneider, Hamburg
66. Alexander Klein'in çalışmaları
67. "House Beautiful" dergisinde yer alan bir reklam, 1958
68. 1900 tarihli bir yayından tesisat bağlantılarını anlatan çizim
69. Tarımsal dönem konutu
70. Frankfurt mutfağı, M. Schütte Lihotzky

- 71, 72. Floreal Yerleşmesi, Swaelmen, Brüksel
- 73, 74. Kiefhoek Yerleşmesi, J.P. Oud, Rotterdam
- 75, 76, 77. Kiefhoek Yerleşmesi, J.P. Oud, Rotterdam
- 78, 79, 80, 81, 82. Römerstadt, E. May, Frankfurt
83. J. Frederick'in diyagramları
- 84, 85. Frankfurt Mutfağı
86. Le Corbusier'in 5 ilkesi
87. Maison Dom-ino, Le Corbusier
88. Villas Immeubles, Le Corbusier
89. Afiş, CIAM
- 90, 91. Textile Institute Konut Kompleksi, I. Nikolayev
- 92, 93, 94, 95. Narkomfin Binası, M. Ginzburg
- 96, 97, 98. Komün Apartmanı, M. Ginzburg, 1926
99. Markovnikov'un geleneksel yapım yöntemlerinin rasyonalizasyonuna dair çalışmaları
100. Konut etüdüleri, Grup OSA, 1927
- 101, 102, 103. Runcorn Southgate Yerleşmesi
104. Hallwood Park konutları, 1993
- 105, 106, 107, 108. Pessac Konutları, Le Corbusier, Bordeaux, 1924-1926
- 109, 110, 111, 112. Pessac Konutları, kullanıcıların müdahaleleri
113. INA-Casa, Quartiere Tiburtino Yerleşmesi, L. Quaroni, M. Ridolfi, Roma, 1949-54
114. INA-Casa, Quartiere Tiburtino Yerleşmesi Vaziyet Planı
- 115, 116, 117. Gallaretese Yerleşmesi, C. Aymonino ve A. Rossi, Milano, 1967-69
- 118, 119. Konut Yerleşmesi, SAR, Utrecht
120. N. Habraken'in çalışmaları, 1970
- 121, 122, 123, 124, 125. Malagueira Quarter, A. Siza
- 126, 127, 128, 129. Byker Wall, R. Erskine, New Castle, 1969-82
- 130, 131, 132. Habitat, M. Safdie, Montreal, 1967
133. Plug-in City, Archigram
134. Control and Choice Projesi, P. Cook, 1967
135. Nagakin Kulesi, K. Kurokawa, Tokyo, 1971

136. Modern kent için model, A. Isozaki, 1963
- 137, 138, 139. Y. Utida'nın çalışmaları, 1970
140. Uyarlanabilir mekansal strüktürler, W. Doring, 1970
141. Rondo, C. Casoni, 1970
- 142, 143, 144, 145. Hundertwasser'in konutları, Viyana, 1984
146. 1820-1970 arası Kuzey Amerika şehirleri
147. 1920 ve 30'lu yıllarda üretilen konut sayısı
148. Fabrika
149. H.Ford'un montaj hattı
150. Modern Konut alanları, E. May, Frankfurt
151. Modernizm : arındırma
152. II. Dünya Savaşı sonrası Berlin
153. Savaş sonrası Berlin'de yapılan konutlar
154. Savaş sonrası konutları
155. Pruitt Igoe, M. Yamasaki, Missouri, 1950-54
- 156, 157, 158. Eski liman bölgesi, Amsterdam
159. Vaziyet planı, KNSM Adası
- 160, 161, 162. Yüksek konut bloğu, W. Arets
- 163, 164, 165, 166. Süperblok, H. Kollhoff
167. Konut Bloğu, B. Albert
- 168, 169, 170. Konut Blokları, Wintermanns
- 171, 172, 173, 174, 175. Konut Bloğu, Coenen
- 176, 177. Java Adası
178. Amsterdam
- 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185. Konut Bölgesi, Java Adası
186. Borneo ve Sporenburg Adaları, A. Geuze / West 8
187. Vaziyet planı, Borneo ve Sporenburg Adaları
188. Sporenburg Adası
189. Borneo ve Sporenburg adaları
190. Sıra ev yorumu
191. Sıra ev kesiti, Borneo
192. Planlar, J.L. Mateo, Borneo

- 193, 194, 195, 196. Sıra ev dizileri, Borneo
197, 198. Sıra ev dizileri, Sporenburg
199. Proje maketi, Borneo ve Sporenburg
200, 201. Proje ilkelerini anlatan krokiler, A. Geuze
202. Sıra evler, Sporenburg
203. Sıra evler, W.J. Neutelings, Borneo
204. Süperblok, van Dongen, Sporenburg
205. Süperblok, van Velsen, Borneo
206, 207. Süperblok, van Dongen, Sporenburg
208, 209, 210, 211, 212. 'Carpet', Borneo
213. Apartmanlar, Tepebaşı, 1900'ler
214. Akaretler Sıraevleri, Beşiktaş, 1870
215. Surp Agop Sıraevleri, Taksim
216. Harikzadegân Apartmanları, Laleli, 1921
217. Bahçelievler Yerleşmesi, Ankara, 1935
218, 219. Saraçoğlu Mahallesi, P. Bonatz, Ankara, 1946
220. Sümerbank Lojmanları, Hereke, 1940'lar
221. Amele Evleri Mahallesi, S. Arkan, Zonguldak
222. Yap-sat sunum modeli ile yapılan apartmanlar
223. Büyük şehirlerde gecekondulaşma
224. Ataköy Yerleşmesi, İstanbul
225. 4. Levent Yerleşmesi, İstanbul, 1956-60
226. Yap-sat sunum modeli ile yapılan apartmanlar, Bağdat Caddesi, İstanbul, 1980
sonrası
227. Beylikdüzü Uydükent Projesi, İstanbul
228. Batıkent Yerleşmesi, Ankara
229, 230. Metro-City, D. Tekeli, S. Sisa, Zincirlikuyu, İstanbul, 2001
231. Platin Konutları, B. Çinici, Ulus, İstanbul, 1997
232. Alkent 2000, İstanbul
233. Kemer Country, İstanbul
234. Eryaman, Ankara
235. Ataşehir, İstanbul

236. Bahçeşehir, İstanbul
237. Dikmen Vadisi Projesi, Ankara
238. Esenkent Projesi, İstanbul
239, 240. Sultanbeyli, İstanbul
241. Gecekondular, İstanbul
242, 243. ATK Lojmanları, H. Tümertekin, Çerkezköy, İstanbul, 1998
244. ATK Lojmanlarını oluşturan konut birimlerini gösteren matris
245. Diyagramlar, W.J. Neutelings
246. Y2K+ konutları, NL Architects, The Hague, 1999
247. Apartman bloğu çalışmaları, K. Kojima, Osaka, 2000

GİRİŞ

Amaç, Kapsam, Yöntem

Konut, mimarlığın en temel ve en sorunlu araştırma alanlarından biridir. Toplumda yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler ile fizik mekânın yapılanması arasındaki ilişki konut mekânı üzerinden rahatlıkla izlenebilir.

1970'lerden sonra yaşanan gelişmeler ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda önemli değişimlere neden olur. Bu gelişmelerin merkezinde teknoloji devrimi ve sermayenin uluslararası ölçekte yeniden yapılanması yer alır. İlk kez mimarlık alanında gündeme gelen bazı kavramlar üzerinde sosyal bilimciler yoğun bir tartışma sürecine girer. Son 30 yıla kimlik, bellek, aidiyet, yer, bağlam, süreklilik gibi kavramlar etrafında yoğunlaşan tartışmalar hakimdir. Bu dönemde esasen 'Aydınlanma'dan günümüze dek hakim olan anlayış sorgulanmaktadır. Tartışmaların ilk olarak ortaya çıktığı disiplin mimarlık, eleştirilerin odağı ise modern kent ve toplu konut çevreleridir. Bu ilişkiden hareketle çalışmanın bir ayağını kuramsal inceleme oluşturur.

Çalışmanın öteki ayağı tarihsel incelemedir. Toplu konut ve barınma kültürü mirasının özümsemesi hedeflenir. Endüstri Devrimi ve modernleşme barınma kültürünü derinden etkiler. Kitlesele konut talebi ile sıradan konut mimarlık alanında bir araştırma konusu olur. Özellikle 20. yüzyıl konut üretiminin en önemli özelliği konutların toplu olarak yapılmasıdır. Çalışmada, bu özelliğin ne gibi gelişmelere neden olduğu ve barınma kültürünü nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

Her iki alanda yapılan incelemeler özünde konut mimarisinin belirgin özelliklerini vurgulamaya yöneliktir. Sonuçta, çalışmada kuramsal ve tarihsel bir birikimin pratiğe aktarılması hedeflenir. 19. ve 20. yüzyıl konut deneyimi zengin bir kaynak olarak görülür. Günümüz konut yerleşmelerinin tasarımında göz önüne alınacak kriterlerin belirlenmesinde yol göstermesi amaçlanır.

Çalışmada zaman ve mekana dair sınırlamayı Endüstri Devrimi belirlemiştir. Konu, Endüstri Devrimi'nden günümüze kadar geçen zaman dilimi içinde ele alınmıştır. Özellikle modernleşme sürecini ilk yaşamış olan Avrupa Endüstri kentlerindeki örnekler üzerinde durulmuştur. Toplumsal değişimlerin konut yerleşmeleri ve birim konutu nasıl etkilediği farklı açılardan irdelenmiştir.

Çalışmada izlenen yöntem, ilgili literatürün taranması yoluyla ana temaların ve örneklerin tespiti ve irdelenmesidir. Farklı özellikler gösteren dönemler ve o dönemlerde öne çıkan uygulamalar aktarılmıştır.

Birinci bölüm, sadece son dönem tartışmalarda üzerinde durulan kavramların açıklamalarını içerir. Konuyu ele alırken kavram kargaşasının önlenmesine yöneliktir.

İkinci bölüm, Endüstri Devrimi sonrası çizgisel bir zaman anlayışı ile Avrupa merkezli tarihsel incelemedir. Kısaca mimarlık-konut ilişkisine, ilkel konuta ve tarımsal dönem konutuna değinilip modernleşme süreci üzerinden konut pratiği aktarılır. Endüstri Devrimi ile ne değişti?, Endüstri şehirlerindeki durum karşısında ne gibi tepkiler gösterildi?, 19. yüzyılda neler yapıldı?, 20. yüzyılda neler yapıldı?vb. sorulara yanıt aranır.

Üçüncü bölüm, modern-sonrası olarak nitelenen dönem üzerinedir. Kısaca kuramsal tartışmalar aktarılır. Daha sonra Hollanda'da yapılan yeni bir toplu konut yerleşmesi detaylıca irdelenir. 'Neden Hollanda?' sorusuna yanıt çalışmanın ikinci bölümünde bulunmaktadır. Hollanda, toplu konut mimarisi alanında önemli bir geçmişe sahiptir. Gerek 19. yüzyılda, gerekse 20. yüzyılda yapılmış önde gelen toplu konut örneklerini barındıran bir ülkedir. Günümüzde de bu mirastan aldığı güçle önemli çalışmalar yapılmaktadır. Amsterdam'ın doğusunda yer alan eski liman bölgesi üzerinde bugün çağdaş bir konut yerleşmesi bulunur. Yerleşme farklı özellikleri ile çağdaş toplu konut mimarisine yönelik ip uçları verir. Liman bölgesi bir tür deney alanı olarak kullanılır.

Dördüncü bölüm, genel çizgileri ile Türkiye'deki konut politikaları üzerinedir. Kısaca Türkiye'deki toplu konutun gelişimi aktarılır. İncelenen kaynaklarda karşılaşılan ortak bir zamansal sınıflandırma kullanılır. Her dönemde tercih edilen farklı konut sunum biçimleri* önemli örnekleri ile birlikte irdelenir.

Çalışma, 19.yüzyıldan günümüze kadar geçen sürede konut alanında ve barınma kültüründe yaşanan değişimleri aktarır. Sorunlar karşısında ne gibi modeller ve tekniklerle çözüm arayışına girilmiştir?, Hangileri başarılı olmuştur?, Eleştiriler nerelerde yoğunlaşmıştır?, Bu miras nasıl değerlendirilebilir?, Toplu konut mimarisinin temel özellikleri nelerdir? sorularına yanıt aranır. İki önemli nokta vurgulanır: 'tekrar ve fark' arasındaki gerilimli ilişki ve 'yer' kavramı.

---

* Konut sunum biçimi, "bir konut talebinin doğuşundan, konutun üretilerek kullanılmasına başlayıncaya kadar, hane halklarından, resmi ya da gayri-resmi finans mekanizmalarına, yapımcılara, yerel ve merkezi hükümete kadar uzanan değişik aktörlerin rollerinin neler olduğunu, bu aktörler arasında kurulan ilişkilerin niteliğini, kararları belirleme yetkilerinin nasıl dağıldığını" betimler. (İlhan Tekeli, "Türkiye'nin Konut Politikaları Üzerine", *Arredamento Mimarlık*, 1998, Sayı: 101, 70.)

BÖLÜM 1. MODERNİZMİN TEMELLERİ

1960'lardan sonra ileride modern-sonrası veya postmodern olarak tanımlanacak bir dönemin ipuçları ile karşılaşırız. Bu dönemdeki gelişmeler 1980'lere gelindiğinde bütün dünyada ve tüm alanlarda kendisini hissettirmeye başlar. Bu süreçte Aydınlanma Çağı'ndan bugüne dek yerleşmiş ve dünyaya egemen olmuş mantık sorgulanmaya başlanır. Bu dönemde 'modern zamanlar' ve 'üst anlatılar' hedeftedir. Gerek eleştirilerin yapıldığı dönemde, gerekse eleştirilen dönemlerde mimarlık başat bir role sahiptir. Her iki dönemde de mimarlık mesleği, mimarlar, yapılar, kentler sürekli tartışmaların merkezinde yer alır.

Yeni teknolojik gelişmeler, üretim tarzlarındaki değişim, tek kutuplu dünyaya geçiş ile paralel bir gelişme gösteren bu tartışmalar hangi temalar üzerinde odaklanmıştır? Bu konu üzerine yapılacak kısa bir inceleme barınma kültürünün dönüşüm nedenlerinin anlaşılmasında yararlı olacaktır.

1.1. MODERN, MODERNİTE, MODERNİZASYON, MODERNİZM

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle *modern*, *modernite*, *modernizasyon*, *modernizm* kavramları üzerinde durulacak ve bunlar net bir şekilde tanımlanmaya çalışılacaktır.

Modern. Modern, sözlük anlamı olarak 'çağa uygun, asri, çağdaş' şeklinde tanımlanır. Bir ilerleme kavramı olarak modern 19. yüzyıla kadar uzanır. Daha önceleri 'modern' bir sıfat olarak vardır ve Latince 'modo' yani tam şimdi, zamanında anlamındadır.

Habermas¹ modern terimini Hans Robert Jauss'un araştırmaları üzerinden anlatır: "Modern kelimesi Latince 'modernus' biçimiyle ilk defa 5. yüzyılda, Hıristiyan olan o dönemi, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanıldı." İçerikleri sürekli

¹ Jürgen Habermas, "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", *Postmodernizm*: 31-44 , Der. Necmi Zeka (İstanbul: Kıyı Yay.,1994), 31.

değişse de, modern terimi hep, kendini ‘eski’den ‘yeni’ye bir geçişin sonucu olarak görmek için kullanılmıştır.

Modernite. Moderniteyi modernlik hali olarak ele alabiliriz. “Modernlik, 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder”.²

Modernite belli bir zaman-mekân deneyimini, ‘ben’ ve ‘öteki’ne ilişkin algılayışları, ‘yeni’ ile ilgili bir ruh halini, bir sürekli değişim duygusunu ifade etmek için kullanılır.³

Berman’da modernlik hali ‘katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği’ bir evredir. “Bugün, dünyanın her köşesindeki insanlarca paylaşılan hayati bir deneyim tarzı; başka bir deyişle mekân ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkânları ve zorluklarına ilişkin bir deneyim tarzı var.”⁴ Berman bu deneyim yığını modernlik olarak adlandırır. “Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi.”⁵

Modernizasyon (Modernleşme). Modernizasyonu yani modernleşmeyi Endüstri Devrimi ile başlayan bir süreç olarak değerlendirebiliriz. “...modernizasyon olgusu, kapitalin oluşturulması, kaynakların seferber edilmesi, politik gücün merkezileştirilmesi gibi bir seri sürece denk düşmektedir.”⁶

² Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. E.Kuşdil (İstanbul: Ayrıntı Yay., 1998), 11.

³ Gülnur Savran, “Postmodernizm: Yepyeni Bir Evre mi, Bir Eğilimin Mutlaklaştırılması mı?”, *Değer*, 1999, Sayı 38: 158-190, 169.

⁴ Marshall Berman, *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*, Çev.Ü.Altuğ-B.Peker (İstanbul: İletişim Yay., 1999), 27.

⁵ Marshall Berman, a.g.k., 27.

⁶ Jürgen Habermas, *The Philosophical Discourse of Modernity*, Çev. F.Lawrence (Cambridge: Polity Press, 1987), 1-5’den aktaran Esra Akcan, “İletişim ve tüketim toplumunda mekânsal farklılığa ait çelişkiler”, *Toplum ve Bilim*, 1994, Sayı 64-65: 39-52, 39.

Modernleşmeyi bir süreç olarak ele alan Berman⁷, onu doğuran, sürekli kılan noktalara ve sonuçlarına işaret eder. Fiziksel bilimlerde gerçekleşen büyük buluşlar, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştirir. Sanayileşme, bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştürür, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eder, hayatın tüm temposunu hızlandırır, yeni tekeli iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratır. Milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen demografik altüst oluşlar gerçekleşir. Hızlı ve sarsıntılı bir kentleşme yaşanır. Kitle iletişim sistemleri, dinamik bir gelişme içinde birbirinden çok farklı insanları ve toplumları birbirlerine bağlar. Ulus-devletler her an güçlerini arttırmak için çabalarlar. Siyasal ve ekonomik alandaki egemenlere karşı direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için didinen insanlar kitlesel toplumsal hareketlere girerler. Nitekim, bütün bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarıdır.

Modernleşmenin, modernizm ile aynı anlamda kullanıldığı durumlara sık sık rastlarız. Bu açıdan aralarındaki farkların net bir şekilde ortaya konulması ele alınan konunun akışı için hayati bir önem taşımaktadır.

Koçak⁸, modernleşmeyi esas olarak üç boyutlu bir süreç (sanayileşme, laikleşme, rasyonelleşme) olarak ele alır. Birinci boyutu; sanayileşme ve buna bağlı olarak emek üretkenliğinin artması, yani insanın doğa üzerindeki hakimiyetinin büyük bir sıçrama geçirerek yeni bir evreye gelmesidir. İkinci boyutu; laikleşme, yani dünyanın bir büyü bozumuna uğraması, dünyanın büyüülü ya da tanrısal güçlerden arındırılmasıdır. Üçüncü boyutu ise rasyonalizasyon, rasyonelleşme, yani bütün insan davranışlarına ve eylemlerine kapitalist firma ile bürokratik devletin modellerine göre düzenlenen amaçlı rasyonel eylemin hakim olmasıdır. Hepsinin temelinde insanın doğa üzerindeki egemenliğinin pekişmesi yatar. Bu modernleşmedir.

⁷ Marshall Berman, a.g.k., 28.

⁸ Orhan Koçak, "Çelişki ve Fark: Modernizm ve Postmodernizm Üzerine Söyleşi" A.Akay, İhsan Bilgin, O.Koçak, İ.Savaşır, *Defer*, 1992, Sayı 18: 82-99, 83.

Modernizm. Koçak⁹, modernizmi hem sosyal-tarihsel modernleşme ile bağıntılı hem de modernleşmenin kendi içinden bir tür özeleştirisini ifade eden bir kültürel olgu, sanatsal ve düşünsel bir atılım olarak tanımlar. Modernizmi tarihte üç büyük dalgalanma şeklinde ayırabiliriz. Aydınlanmanın, akli mutlaklaştırmasına karşı bir eleştiri olarak 19. yüzyıl başında romantizm ortaya çıkar. Otoriter, düşünsel olarak kapalı modernleşmeye karşı bir tepki ile 19. yüzyıl sonunda izlenimcilik ve sembolizm gibi hareketlerle karşılaşılır. Modernleşmenin 20. yüzyıl başında yol açtığı tahripkar sanayileşmenin ve I. Dünya Savaşı'nın eleştirisi olarak 1920'lerde ortaya çıkan dışavurumculuk, ekspresyonizm, kübizm, sürrealizm gibi hareketler ise modernizmin tarihindeki üçüncü büyük dalgalanma olarak nitelenir.

Savran, modernizmi “modernizasyon sürecine, yer yer onun teknolojisine ve rasyonalizmine, yer yer de piyasa ilişkilerine tepki halinde gelişen bir kültür-sanat akımı”¹⁰ olarak tanımlar. Bir akım olarak, genellikle, 19. yüzyılın son çeyreği ile başlayan ve 2. Dünya Savaşı ile tamamlanan bir zaman dilimi içine yerleştirilir.¹¹ Kısaca modernizm, modernleşmeye karşı iradi bir tepkidir. Modernizm kendi içinde modernizasyona karşı eleştiriyi barındırmaktadır. Genel anlamda ‘modern olan’ın özeleştirisidir.

“Sonuçta, modernizmin modernleşmenin bir özeleştirisi olduğunu anladığımız zaman modernleşmenin de kendi içinde yekpare, bütünsel ve her zaman aynı anlama gelen bir süreç olmadığını görebiliriz.”¹²

Bütün bu açıklamaların ardından özetleyecek olursak: Moderni, ‘yeni’nin kendisini ‘eski’den ayırmak , çağdaş olduğunu vurgulamak için kullandığı bir sıfat olarak ele alabiliriz. Modernite ise bir anlamda kökenlerini Rönesans’ta¹³ bulabileceğimiz

⁹ Orhan Koçak, a.g.k., 83-84.

¹⁰ Gülnur Savran, a.g.k., 169.

¹¹ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Çev.S.Savran (İstanbul: Metis Yay., 1999a).

¹² Orhan Koçak, a.g.k., 84.

¹³ İsviçreli tarihçi J.C. Burckhardt (1818-1897) Rönesans’ı modernliğin ön evresi olarak görür. Buna karşın Hollandalı tarihçi J. Huizinga (1872-1945) Rönesans’ı Orta Çağ anlayışının son evresi olarak ele alır ve modernliğin daha sonra başlayan bir evre olduğunu vurgular (İskender Savaşır, “Modern Dünyanın Maddî Tarihi” Başlıklı Seminer Dizisi, Tünel Kültür Sanat Merkezi, Yayınlanmamış Notlar, İstanbul 2000).

insanın dünyaya karşı yeni duruşunu, akla ve ilerlemeye olan inancını temsil eden bir ruh halini belirtir. Modernizasyon veya modernleşme, Endüstri Devrimi sonrasında modernite düşüncesinin hayata geçirilirken kullanılan mekânizmaların, kurumların, kuralların yaratılması sürecidir. Modernizm ise modernleşme sürecinde araçsal aklın eleştirel aklın yerine geçmesine bir tepki olarak modernitenin eleştirel yanının vurgulanması olarak ele alınabilecek bir tepkidir.

Ele alınan kavramların birçoğunun temelini aydınlanma düşüncesi oluşturur. Bir sonraki bölümde kısaca aydınlanma ve aydınlanmanın mantığı üzerinde durulacaktır.

1.2. AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ

Aydınlanma¹⁴, 18. yüzyılda İngiliz Devrimi ile başlatılıp Fransız Devrimi ile bitirilen bir harekete ve sonuçları ile belirginlik kazanan toplumsal ve siyasal bir sürece verilen isimdir.¹⁵ Aydınlanma aynı zamanda ‘Akıl Çağı’ olarak da adlandırılmaktadır. Aydınlanmaya göre her türlü felsefi ve toplumsal proje akla ve akılda somutlaşan ilkelere yaslanmak zorundadır. Bu entelektüel hareket ‘ilerleme düşüncesi’ üzerine kuruludur. Aydınlanma düşüncesinin iki temel teması vardır. Birincisi rasyonalite, ikincisi ise hūmanizmadır.

Aydınlanmaya göre akıl iki yönlü çalışacaktır. Bir yandan geleneksel yapıyı eleştirecek, öte yandan deneyimlerinin sonuçlarını uygulamaya koyacaktır. Böylece ‘eleştirel akıl’ ve ‘araçsal akıl’ bir arada işlev görecektir. Amaç, insanın bilgeliğini ve kendisi ile uyumunu arttırmaktır. Bu amaca varmanın yolu ise rasyonel olmaktan geçmektedir.¹⁶

Aydınlanmayı 15. yüzyıldaki Rönesans hareketi, 16. yüzyıldaki Reformasyon ve 17. yüzyıldaki Kartezyen Felsefeden bağımsız ele alamayız. Aydınlanma hem akılsal

¹⁴ Fransa’da Diderot, d’Alembert, Turgot, Condorcet, Voltaire; İngiltere’de Hume, Newton, Hobbes, Locke; Almanya’da Thomasius, Wolff, Kant, Mendelsonn; Amerika’da Franklin, Jefferson gibi düşünürler Aydınlanma (Almanca: Aufklärung, İngilizce: Enlightenment, Fransızca: Eclaircissement)’nın kurucuları ve taşıyıcılarıdır.

¹⁵ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi* (İstanbul: İletişim Yay., 1999), 13.

devrim denilen oluşumun altyapısını, hem de dolaylı ekonomik ve toplumsal sonuçları itibarıyla ‘modern toplum’un temellerini oluşturmuştur.

Aydınlanma yorumlarının genellikle iki ana çizgidedir.¹⁷ İlk yaklaşım Aydınlanmayı, modernitenin kaynağı olarak ele alır. İkinci yaklaşım ise Aydınlanmayı, Fransız Devrimi sonrasıyla başlayan totaliteryan hareketlerin altyapısı olarak niteler. Foucault, akılla özgürlük arasında Aydınlanma’da kurulan bağlantıyı koparıp, bunun yerine akıl ve bilgiyi iktidar ile ilişkilendirir.

King¹⁸, Aydınlanma’nın, kendisini doğadan, ‘öteki’lerden ve esasen kendi akıl dışılığından ayırarak tanımlayan, modernitenin otonom öznesi olan insan tipini yarattığını aktarır.

Horkheimer ve Adorno, ‘Aydınlanmanın Diyalektiği’ isimli eserlerinde Aydınlanma projesinin kendi amaçladığının tersine yol açarak, insanlığın özgürleşmesi hedefini insanlığın kurtuluşu adına evrensel bir baskı sistemine dönüştürdüğünü ileri sürerler.

Aydınlanma düşünürleri bilimsel tahmin, toplumsal mühendislik, rasyonel planlama, rasyonel toplumsal düzenleme ve kontrol sistemlerinin kurumsallaşması aracılığıyla gelecek üzerinde bir denetim kurmayı hedeflerler.¹⁹ Bunun önkoşulu ise zamanın ve mekânın rasyonelizasyonudur. Takvimin, kol ve duvar saatlerinin yaygınlaşması, kronometre ve bu dönem haritacılığı, bahsedilen rasyonelleştirme işleminin ürünleridir.

Kent, Aydınlanma rüyasının ve modernite projesinin temel nesnesidir. Bu yüzden modernistlerin kente bakışları hep işlevsel olmuştur. Modernist reformcular her zaman kenti, kendi idealleri doğrultusunda, ihtiyaçlarına göre biçimlendirecekleri bir

¹⁶ Aydın Uğur, “Postmodernin Siyasetle İlişkisi Üzerine”, *Defter*, 1992, Sayı 18: 32-44, 39.

¹⁷ Ahmet Çiğdem, a.g.k., 15.

¹⁸ Ross King, *Emancipating Space: Geography, Architecture and Urban Design* (New York: The Guilford Press: 1996), 13.

¹⁹ David Harvey, a.g.k., 1999a, 290.

mekân olarak görmüşlerdir. 1860'larda Haussmann'ın Paris'e yaptığı müdahale bu anlayışa verilebilecek en iyi örneklerden biridir.²⁰

Norberg-Schulz²¹, mimarlık alanında Aydınlanma'nın İşlevselcilik ile tam karşılığını bulduğunu belirtir.

Aydınlanmanın rasyonelitesi zamanla tersine döner. Akıl adına irrasyonel olanı yaratır. Başlangıçta varolan iki temel temasından (rasyonelite ve hümanizma) birey olarak insanın her şeyin önüne geçmesi ilkesi (hümanizma) ikincil plana düşer. Bilimsel ilerlemenin esas alındığı Aydınlanma mantığı bir dizi karşıtlıklar yaratır. Bu karşıtlıklar, merkezin periferi, erkeğin kadın, 'ben'in 'öteki'²², ard zamanın eş zaman, evrenselin yerel, tarihin coğrafya, zamanın mekân üzerindeki hakimiyet ile sonuçlanır. Bu süreç hijyeni, pürifikasyonu, homojenleştirmeyi beraberinde getirir. Farklılıklar gözardı edilir. Tekdüzleştirme sürecine girilir ve insanoğlu kimlik problemi ile karşı karşıya kalır.

Bugün, büyük anlatıların sarsıldığı, ulus-devlet anlayışının zayıfladığı, iletişim ve bilgi teknolojilerinin inanılmaz boyutlarda ve hızda yenilendiği, esnek üretim veya post-fordizm olarak nitelenen yeni bir üretim tarzına geçildiği, ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda küreselleşmenin etkisini gösterdiği bir dönemi yaşamaktayız; yeni bir zaman-mekân anlayışı ile karşı karşıyayız. 1960'lardan sonra tartışmaların ve postmodern eleştirilerin odak noktası olan modernizm ile beraber masaya yatırılan aslında aydınlanmanın mantığıdır. Bu süreçte sosyal bilimler, coğrafyacıların etkisi ile en çok mekân ve zaman kavramları üzerinde yoğunlaşırlar.

²⁰ Oğuz Işık, "Modernizmin kenti/postmodernizmin kenti", *Birikim*, 1993, Sayı 53: 27-34, 30.

²¹ Christian Norberg-Schulz, "Postmodernizm'in İki Yüzü", Çev. A.Özsoy, *Kuram*, 1993, Sayı 1:15-20, 15.

²² 'Öteki' kavramı Batı için daima gündemdedir. "Öteki, Klasik Yunan'da barbar; 13. yüzyılda Hristiyan ve medeni olmayan; 18. yüzyılda aydınlanmamış olan; 19. Yüzyılda uygarlaştırılması gereken gelişmemiş toplumlar; 20. yüzyılda ise Üçüncü Dünya olarak isimlendirilmiştir" (J.Duncan, *Sites of Representation*, J.Duncan, D.Ley (der.), *Place/Culture/Representation*: 39-56, (Londra: Routledge, 1993)'ten aktaran Esra Akcan, "İletişim ve tüketim toplumunda mekânsal farklılığa ait çelişkiler", *Toplum ve Bilim*, 1994, Sayı 64-65: 39-52, 42.

1.3. ZAMAN VE MEKÂN KAVRAMLARI ÜZERİNE

Sosyal bilimler Aydınlanma Çağı'nın ürünleridir. Aydınlanmanın, dolayısıyla modernite projesinin ilkelerine sıkı sıkıya bağlıdır. Sosyal bilimler en başından bu yana hep geneli ve soyutu arayıp, tüm mekânlarda geçerli toplum yasaları ortaya çıkarmak çabası içinde olmuştur. Oysa belirli mekânların özgül niteliklerini kendine araştırma nesnesi olarak tanımlayan coğrafyanın varlık nedeni farklılıktır. Işık²³, coğrafya biliminin başından beri modernite projesinin dışında kaldığını belirtir. Bu yönüyle coğrafyanın modernitenin ötekilerinden biri olduğunu ileri sürer. Bu anlayışın sonucu olarak mekân ikincil bir konuma indirgenir. Harvey bu durumun 'mekânın zaman tarafından yok edilmesi' (annihilation of space by time) sonucunu doğurduğunu belirtir.

Tüm sosyal bilimlerde toplumsal kuram esas olarak toplumsal değişim üzerine yoğunlaşır. Toplumsal kuramın nesnesi ilerleme, toplumsal boyutu da tarihsel zamandır. "Batı toplumlarının evrim çizgisini model alan bu anlayışa göre tarih, düz, geri dönüşü olmayan zaman çizgisinde her biri kendinden öncekine göre bir üst aşamayı temsil eden biçimlenişlerin (üretim tarzlarının) ardarda dizilmesidir."²⁴ Sosyal bilimler hep ardışıklık (sequentiality) üzerinde yoğunlaşırlar. Mekânsal düşünme yetisini gerektiren eşzamanlılık (simultaneity) ihmal edilir. Bu tarih anlayışının temel aldığı toplum ulus-devlettir ve homojen olduğu varsayılan bir birimdir.

Harvey, Soja gibi coğrafyacılar zamanı mekândan koparan ve zamana öncelik tanıyan Batı felsefe geleneğine karşı çıkarlar. Ancak bu tavırlarını mekânın hakimiyetini kurma girişimi olarak algılamamak gerekir. Yapılmak istenen, zamana ve mekâna eş derecede ağırlık tanıyan, birini diğerine indirgemeyen veya diğerinden türetmeyen, her ikisini de eşzamanlı kavramsallaştırabilen bir bakışı kurabilmektir.

²³ Oğuz Işık, "Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması", *Toplum ve Bilim*, 1994, Sayı 64-65: 7-38, 15.

²⁴ Oğuz Işık, a.g.k., 1994, 10.

Foucault'nun belirttiği gibi çağımız ardışıklık değil, eşzamanlılık ve yanyanalık (juxtaposition) çağıdır.²⁵

Giddens ve Harvey modernitenin zaman ve mekân kavrayışlarına etkisini 3 başlık altında toplarlar:²⁶

- . Zaman ve mekân yerel bağlarından koparılmış ve homojenleştirilmiştir.
- . Hem zamanın hem de mekânın içi boşaltılmıştır. (Bu, zamanın bölümlenebilmesine, mekânın da üzerinde nesnelere istenildiği şekilde yerleştirilebileceği pasif bir yüzey olarak görülmesine olanak tanıyan bir zaman-mekân kavrayışına yol açar.)
- . Zaman ve mekân birbirinden koparılmıştır.

Modernite mantığı modernizasyon süreci ile tüm toplumlara nüfuz eder. Yaşama alışkanlıklarından fizik mekânın yapılanmasına kadar tüm alanlarda etkisini gösterir. Bu süreç gelenek, aidiyet, kimlik gibi kavramların aşınmasına yol açar.

Bachelard, Norberg-Schulz gibi teorisyenler kendi alanlarında bu tartışmalara katılırlar.

Bachelard 'Mekânın Poetikası'nda, şiirsel bir üslupla mekân ve zamana dair görüşlerini aktarır. "Mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar. Mekân bu işe yarar. ....Burada mekân her şeydir, çünkü zaman belleği artık canlandırmaz. Bellek -gariptir- somut süreyi kaydetmez. ....Uzun yalnızlıklar sonunda somutlaşmış süre fosillerini mekân sayesinde, mekânın içinde buluruz. .... mekânların saptanması, tarihlerin belirlenmesinden daha önceliklidir."²⁷

²⁵ M.Foucault, "Of Other Spaces", *Diacritics*, Vol. 16: 22-27, 22'de aktaran Edward W.Soja, *Postmodern Geographies: The Reassertation of Space in Critical Social Theory* (London: Verso, 1993), 10.

²⁶ Oğuz Işık, a.g.k., 1994, 25.

²⁷ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, Çev.A.Derman (İstanbul: Kesit Yay., 1996), 36-37.

Bachelard'ın²⁸ bu satırları modernitenin yarattığı süreksizliklere dair çok şey ifade etmektedir.

Norberg-Schulz da benzer temaları mimarlık alanında gündeme getirir. Mimarlık alanında özellikle 'bağlamsalci' yaklaşımlar Norberg-Schulz'un 'genius loci' (yerin ruhu) kavramından etkilenmişlerdir.²⁹ 'Genius loci' en genel tanımıyla her yerin konumu, coğrafyası ve tarihi tarafından belirlenen özgül bir karaktere sahip olmasıdır.

Harvey³⁰, kitabının 'Mekân, Zaman ve Yer' başlıklı bölümünde Norberg-Schulz'dan şu cümleleri aktarır: "Genius loci bir Roma kavramıdır. Eski Roma inancına göre, her bağımsız varlık kendi genius'una, koruyucu ruhuna sahiptir. Bu ruh insanlara ve yerlere hayat verir, onlara doğumlarından ölümlerine dek eşlik eder, onların karakterlerini ve özlerini belirler. Böylece genius, bir şeyin ne olduğunu veya ne olmak istediğini gösterir."

Burada 'yer' kavramı tartışmalarda etkin bir role sahiptir. 'Yer' kavramı mekânsal bir farklılığı belirtir. Geniş anlamıyla ele alındığında aidiyet, kimlik, farklılık, çeşitlilik gibi temaları içinde barındırmaktadır.³¹

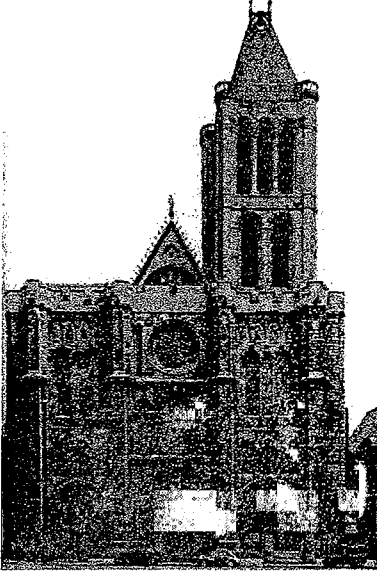
Bu temaların gündeme geldiği ilk tartışmalar mimarlık alanındadır. Özellikle 20. yüzyıl konut deneyiminin sonucu ortaya çıkan yaşama alanları yoğun eleştirilere maruz kalır. Toplu konut alanlarından yola çıkılarak, modern zamanlar üzerine detaylı bir inceleme başlar.

²⁸ Casey, Bachelard'ın yöntemi 'topoanalysis'i, özel yaşamımıza ilişkin yerler üzerine yapılan sistematik bir psikolojik çalışma olarak niteler (Edward S. Casey, *The Fate of Place: The Philosophical History* (California. University of California Press, 1998), 288).

²⁹ Hans Ibelings, *Supermodernism: Architecture in the Age of Globalisation* (Rotterdam: NAI Publishers, 1998), 18.

³⁰ David Harvey, *Justice, Nature and Geography of Difference* (Massachusetts: Blackwell Publishers, 1999b), 306.

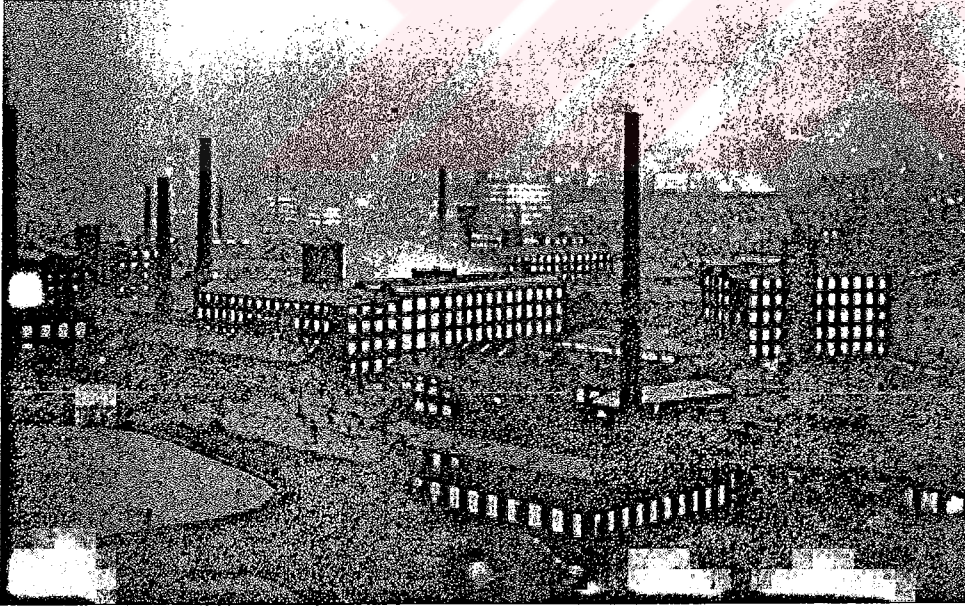
³¹ Esra Akcan, a.g.k., 41.

Şekil 1. St. Dennis Manastırı, Fransa, 1140. Manastırın mimarı Başrahip Suger, kendi sanatsal tavrını 'opus modern' olarak adlandırır.

Şekil 2. Palais Royal, Paris, 1831. Modernite, yeni bir toplumsal yaşam ve insanın dünyaya karşı yeni duruşunu ifade eder. Bu yeni ruh halini Paris'in Pasajları en iyi ifade eder.

Şekil 3. Coketown, İngiltere, 19. yüzyıl başı. Modernleşme sürecinde oluşan endüstri kentleri.

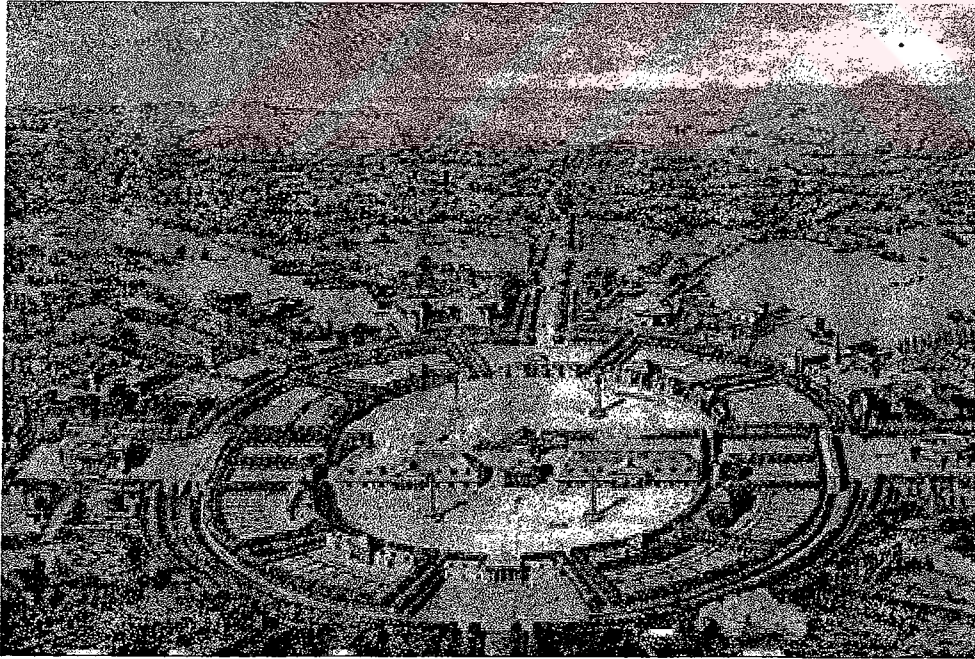

Şekil 4. Çığlık, E. Munch, 1893.

Modernleşmenin yarattığı ruh hali ve ortama bir tepki olarak gelişen bir kültür-sanat akımı olarak 'modernizm'in resimdeki örnekleri.

Şekil 5. Sunday Family Walk, G. Grosz, 1923.

Şekil 6. İdeal Kent Chaux, 1775-1778, Ledoux. Aydınlanma düşüncesinin mekâna yansımaları.

BÖLÜM 2. BARINMA KÜLTÜRÜNDE DEĞİŞİMLER

Bu çalışmada, seçilen zaman dilimi Endüstri Devrimi sonrası kapsamaktadır. Seçilen mekân ise, Endüstri Devrimi ile birlikte modernleşmenin etkilerinin ilk görüldüğü kentlerdir. İzlenecek yöntem konunun, birim konutun ve konut yerleşmelerinin, toplumsallaşma süreci ile olan ilişkileri üzerinden aktarılmasıdır. Toplum ile konut, bir bütün halinde analizin nesnesi olarak ele alınmıştır. Çalışmanın omurgasını toplumun ekonomik, kültürel ve politik gelişim aşamaları ile konutun gelişiminin özdeşliğinin vurgulanması oluşturmaktadır.

Öncelikle tarımsal dönem konutu ile Endüstri Devrimi sonrası konut arasındaki farklar ortaya konulacaktır. Daha sonra ikincisi üzerinde detaylı olarak durulacaktır. Bu noktada, yeni bir konut sunum biçimi olarak karşımıza çıkan ‘toplu konut’ pratiği incelenecektir.

2.1. MİMARLIK VE KONUT

Yapıların mekânsal özellikleri insanoğlunun yaptığı ilk yapılara kadar uzanır. Konutun kökenine dair bir inceleme yaptığımızda ilkel konutun bir toplu barınak olduğunu görürüz. Bu ilkel barınak hem varlıkların hem de besinlerin depolandığı yerdir. Barınma eylemi söz konusu olduğunda korku ve güvenlik hissi kavramları ile karşılaşılır. İnsanlar doğa güçlerinden, hayvanlardan, diğer insan topluluklarından korunmak ve kendini savunmak ihtiyacı sonucu içgüdülerinin yönlendirmesiyle barınacak bir yer arayışına girerler. Başlangıçta barınma mekânı olarak mağaraları kullanırlar. Daha sonra doğanın ona sunduğu malzemeleri işlemeyi öğrenirler. Çamuru, kayayı, ağacı, hayvan derilerini kullanarak ilk aşamada kulübe, çadır ve toprak içi yerleşmeler yaparlar. Gezginci, avcı-toplayıcı yaşamdan çiftçiliğe dayalı yerleşik yaşam biçimine geçildiği dönem ile beraber köylerin çekirdeğini oluşturan konut ortaya çıkar.

Mimarlar, Vitruvius’tan bu yana mimarlığın kökeni üzerine yazdıkları metinlerde ilk barınaklardan bahsetmişlerdir. Vitruvius *De architectura libri decem*’inde, Filarete

Treatise'inde, Viollet-le-Duc *Historie de l'habitation humaine*'inde, Laugier *Essai sur l'architecture*'unda, Gottfried Semper *Der stil*'inde, hatta Aldo van Eyck' in başını çektiği mimarlıktaki Yapısalcı Hareketin Hollanda ayağı çalışmalarında insan doğasının arkaik ilkelerinin üzerinde dururlar.

Laugier,³² 1753 tarihli *Primitive hut* (ilkel kulübe) başlıklı metninde mimarlığın orijinine dair görüşlerini şu şekilde aktarır:

“Tüm diğer sanat dallarında olduğu gibi mimarlık için de aynı şey geçerlidir: kökenleri saf doğadadır ve doğadaki süreç net bir şekilde ilkelerini ortaya koyar.

İnsanın ilkel haline bir göz atalım... doğal içgüdüleri dışında herhangi bir yardım veya rehberden yoksun. Dinlenmek için bir yere ihtiyaç duyar. Sessizce akan nehrin kıyısında uzanan çimenliği fark eder. Canlı yeşil rengi gözünü almaktadır ve yumuşaklığı onu davet eder. Burası onu cezbeder. Bu ışıltılı yüzey üzerine uzanır ve doğanın bu hediyesinin keyfini sürmek dışında hiçbir şey düşünmez. Hiçbir şeyin eksikliğini hissetmemektedir. Başka hiçbir şey dilememektedir. Fakat bir süre sonra güneşin kavurucu sıcağı onu sığınacak bir yer aramaya zorlar. Yakındaki bir orman onu serin gölgesine çeker. Ormanın derinliklerinde bir barınak bulmak için koşar. Orada artık halinden memnundur. Fakat aniden sis bastırır, etrafı sarar ve yoğunlaşır. Kalın bulutlar gökyüzünü kaplar ve ardından o güzel ormanına bardaktan boşalırcasına yağmur yağmaya başlar. Adam etrafını saran rahatsız edici ıslaklıktan nasıl korunacağını bilemez. Yakındaki bir mağaraya sürünerek gider. Bu kuru yeri bulduğu için kendisi ile gurur duyar. Ancak bir süre sonra karanlık ve etrafını saran bozuk hava dayanılmaz hale gelir. Orayı terk eder. Artık zekasını kullanarak hafife aldığı, ihmal ettiği doğada bir şeyler yapmakta kararlıdır. Kendisine, onu koruyacak fakat onu gömmeyecek bir barınak yapmayı ister. Ormandaki kırılmış dallar amacı için doğru malzemelerdir. En sağlam dördünü seçer, onları dik konuma getirir ve bir kare şeklinde düzenler. Üstte aralarına dört tane daha dal oturtur. Bunların üzerine

³² Marc-Antoine Laugier, *The Primite Hut*, <http://www.architecturemag.com/jan00/design/design.asp>, From an essay on Architecture by Marc-Antoine Laugier.

birbirine doğru meyilli ve en yüksek noktada birleşen başka bir dal sırasını yükselterek yerleştirir. Daha sonra bu çatıyı ne güneşin ne de yağmurun nüfuz edemeyeceği şekilde yapraklarla sıkı sıkıya kaplar. Böylece insan 'ev' lenir..

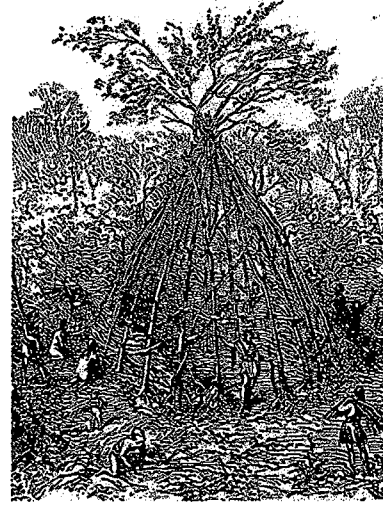
Muhakkak ki soğuk ve sıcak, bütün yüzleri açık olan bu evde insanın rahatsız hissetmesine neden olur. Ancak kısa bir süre sonra direklerin arasında kalan mekânı doldurur ve kendisini güvende hisseder.

Doğanın yöntemi budur. Sanat doğal süreci taklit ederek doğar. Mimarlığın bugüne dek düşünülen bütün ihtişamı az önce anlattığım küçük rustik kulübe üzerine temellenir. Önemli hataların önlendiği ve gerçek bir mükemmeliyetin elde edildiği bu ilk modelin basitliği bunun nedenidir. Dikine kullanılan ahşap parçaları bize kolon, üzerlerine yatay olarak yerleştirilen parçalar kiriş, çatıyı oluşturan meyilli parçalar alınlık fikrini verir. Bunlar sanatın bütün ustalarının tamdığı öğelerdir. Şu andan itibaren mimari düzen için temel olan parçaları, zorunlu olarak ortaya çıkanlar ve keyfi olarak eklenenler arasından ayırt etmek kolaydır. Zorunlu olan öğeler güzelliğin, gerekli olan öğeler serbestliğin, keyfi olarak eklenen öğeler ise bozuklukların nedenidir.

Küçük kırsal kulübemizin imgesini hiçbir zaman unutmayalım. Ben yalnızca kolonları, kirişleri ve alınlık olarak adlandırdığımız iki noktadan başlayarak yükselen çatıyı görebiliyorum. Kubbe, kemer, tavan arası, kaide, hatta kapı ve pencere bile yok. Bu yüzden şu sonuca varıyorum: mimari düzen içinde yalnızca kolon, kiriş ve çatı, kompozisyonun zorunlu öğelerini oluşturur. Eğer bu öğelerin her biri yerinde kullanılır ve biçimlendirilirse yapıyı mükemmel hale getirmek için başka herhangi bir şey eklemeye ihtiyacımız olmaz.”

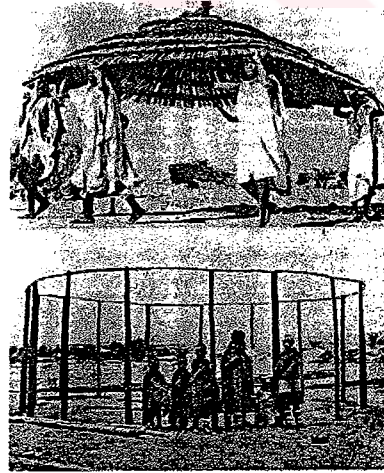
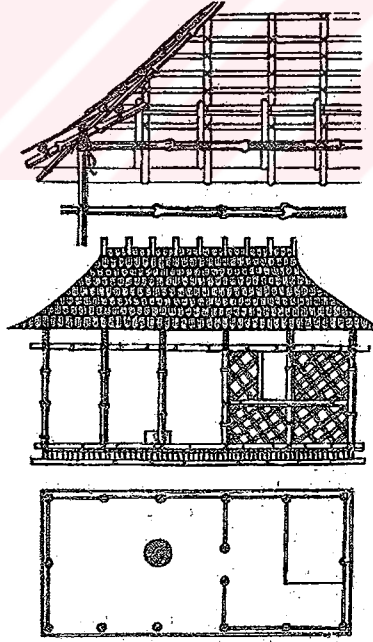
Laugier, mimarlığın kökenlerinin doğada olduğunu bu ilk barınak modeli ile açıklar.

Şekil 7. Filarete'nin Treatise'inden ilkel yapı ustaları.

Şekil 8. Viollet-le-Duc. İlk kulübe.

Şekil 9. Laugier'in ilkel kulübesi.

Şekil 10. Gottfried Semper. Kulübe. Şekil 11. Hollanda Yapısalcıları. Antropolojik çalışmalar.

Antropolojik çalışmalar.

2.2. TARIMSAL DÖNEM KONUTU

Tarımsal Dönem konutunun başlıca özelliklerini, barınma ve çalışmanın beraber olması, zaman içinde ihtiyaca göre spontane gelişim göstermesi, malzemenin ve konumlanmanın çevre koşulları ile birebir ilişkili olması olarak sıralayabiliriz.

Tarımsal dönem konutunu Endüstri Devrimi sonrası konuttan ayıran en önemli özelliği ev ve işyerinin birlikteliğidir. İş ve aile yapısı kültürel bir bütünün parçaları olarak birbiriyle bağıntılıdır. Yaşama mekânının çalışma mekânından ayrılışı erken 19. yüzyıla tekabül eder.

Geleneksel konut formlarının ortak noktası ikametın bugün çekirdek aile olarak bildiğimiz birimin sınırlarının dışına çıkmasıdır. Tarımsal dönem konutu atölye, depo, ticarethane gibi birimlerin yanında büyük bir aileyi sınırları içinde barındırır. Dolayısıyla konut zaman içinde büyük ailenin değişimine bağlı olarak (örneğin aileye yeni fertlerin dahil olması gibi) spontane değişim gösterir.

Bu dönemde sıradan insanların evleri yapı zanaatkârlarının yüzyıllar içinde biriktirdikleri alışkanlıklarla yapılır. Anonim kalfa mimarisi evlere damgasını vurur. Evin yapıldığı çevrede rahatlıkla elde edilebilen doğal malzemeler kullanılır. İnsanların yüzyıllardır yaşaya geldikleri yerin topoğrafyası, iklim özellikleri, insan ilişkileri kısaca kültürel ve fiziki çevre evin karakterini belirler.

Dolayısıyla tarımsal dönem konutunun bu üç baskın özelliği yaşantısal, mekânsal ve zamansal sürekliliği sağlar. Barınma kültüründeki kırılma Endüstri Devrimi ile beraber gerçekleşir. Gelenek, aidiyet ve doğallığın yitilmesi sorunları ile insanlar 20. yüzyılda karşı karşıya kalırlar.

2.3. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE ENDÜSTRİ KENTİ

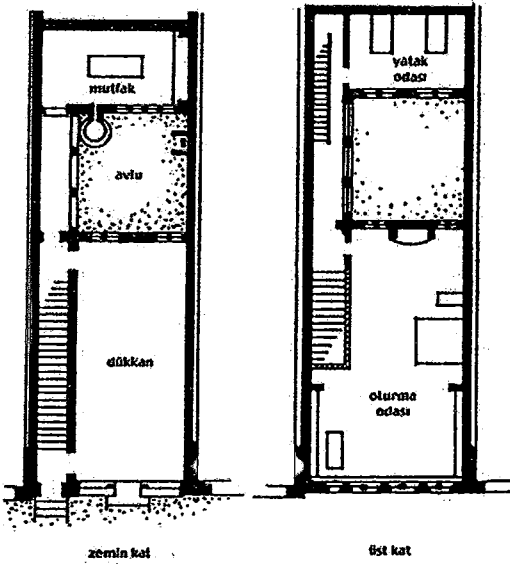
Benevelo³³, Endüstri Devrimi'nin insanların ülke coğrafyaları üzerindeki dağılımlarında önemli değişimlere neden olduğunu belirtir. Demir madeninin odun kömürüyle işlendiği dönemde yüksek fırınlar ormanların kenarlarında yükselmektedir. Dokuma sanayii, evde çalışma üzerine kuruludur. Tarım ve dokuma işi bir arada yürütülmektedir. Demir taşkömürü ile işlenmeye başlanınca, yüksek fırınlar maden bölgelerinde kurulmaya başlanır. Buna paralel olarak su enerjisi dokumacılıkta kullanılmaya başlanır. Tekstil sanayi su enerjisinden kolayca yararlanabilecekleri yerlerde yoğunlaşır.

Buhar makinasının keşfi ve fabrikalarda kullanıma sokulması ile bir dizi değişim meydana gelir. Buhar makinası hidrolik kuvvetin yerini alınca, sanayi herhangi bir yerde kurulabilir hale gelir. Sanayilerin belli yerlerde toplanması hızla gelişen yeni kentlerin doğuşuna veya varolan kentlerin çok hızlı nüfus artışına neden olur. Modernleşme diye tanımlayabileceğimiz ve zamanla tüm dünyayı etkisi altına alacak bir sürecin başlangıcıdır bu. Artık alet dönemi ve doğallığın devri kapanmış, makine çağı başlamıştır. İngiltere bu gelişmelerin merkezinde yer almaktadır.

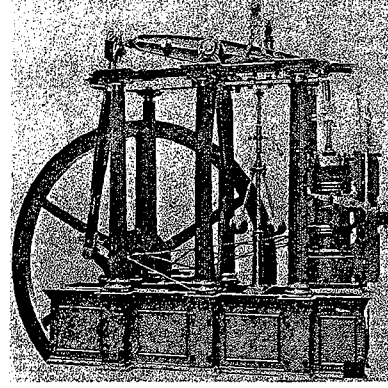
Buharlı makinelerin kullanılmaya başlanması ile özellikle 19. yüzyıldan itibaren küçük tesislerin yerini büyük fabrikalar alır. Büyük fabrikalar giderek yeni enerji merkezleri etrafında toplanırlar. 1830'dan sonra demiryolları ağı yaygınlaşır. Demiryolları büyük kentlerin merkezlerine kadar ulaşır. Enerji ve hammadde ihtiyacı bu yolla kolaylıkla sağlanır. Demiryolları aynı zamanda geçtikleri bölgeleri de yeni endüstri merkezlerine dönüştürür.

Oluşan endüstri şehirlerine (Londra, Berlin, vb.) kırsal kesimlerden akın akın göçler başlar. Kentlere göç eden kişiler aileleri için konutlara ihtiyaç duyarlar. Daha önce tarihte eşine rastlanmadık bir nüfus yoğunluğu ile karşılaşılır. Endüstri Devrimi'nin

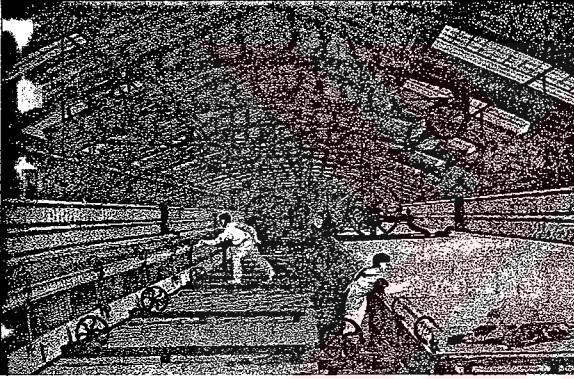
³³ Leonardo, Benevelo, *Modern Mimarlığın Tarihi, Birinci Cilt: Sanayi Devrimi*, Çev. A.Tokatlı (İstanbul: Çevre Yay., 1981), 70.

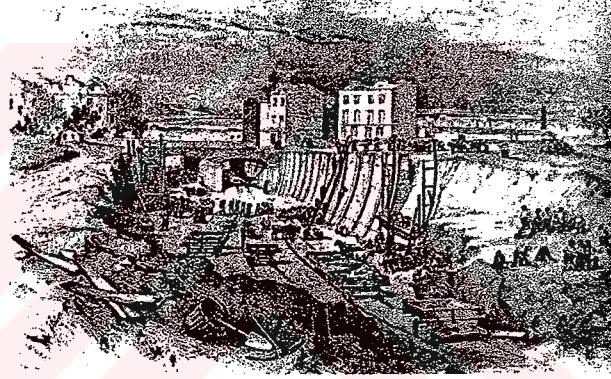
Şekil 12. Tüccar evi, Fransa, 12. yüzyıl.
Ev ve işin bir arada olduğu tarımsal dönem konutu.

Şekil 13. Buhar makinası kentlerde meydana gelen değişimlerin nedeni olur.

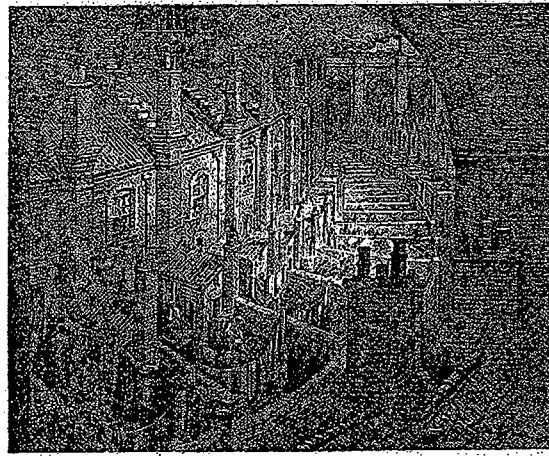
Şekil 14. Dokuma Endüstrisi.

Şekil 15. Demiryolu inşaatı, Londra-Birmingham, 1836.

Şekil 16. Endüstri şehirlerindeki yoğunluk, Coketown.

Şekil 17. Yoksul mahalleleri, Londra.

bir sonucu olarak, 19. yüzyıl başında şehirlerdeki nüfus yığılması ile konut sorunu baş gösterir.

Endüstri şehirlerinde gayri menkuller önemli spekülasyon araçları haline gelir. Çok sayıda insan için ucuz ve düşük kaliteli konutlar yapılır. Kârlılık, yapı alanının ne kadarının kullanıldığına bağlıdır. Durum böyle olunca insanın sağlıklı olarak yaşamasının imkânsız olduğu, insanları isyan ettiren yerleşmeler ortaya çıkar.

Lewis Mumford'un değerlendirmesine göre endüstri kentinin üç temel unsurunu fabrika, demiryolu ve bakımsız konut oluşturmaktadır.³⁴

2.3.1. BARINMA KÜLTÜRÜNÜ DEĞİŞTİREN FAKTÖRLER

19. ve 20. yüzyıl barınma kültürünü betimleyebilmek için 19. yüzyılda endüstrileşmenin sonucu ortaya çıkan ve 20. yüzyıl konut deneyimini belirleyen bazı koşullara değinmek durumundayız. Bu koşulları üç başlık altında incelemek mümkün:

2.3.1.1. Konutun Dış İlişkilerinin Değişimi

Bu başlık altında konut mekânında çalışma ve yaşama mekânının, özel ve kamusal mekânın nasıl ayrıştığı ele alınacaktır.

Buradaki 'dış ilişkiler' terimi, konutun işlevinin ne olacağına ilişkindir. Konutun içinde ve dışında yer alan faaliyetler arasındaki bölünmeyi belirler. Bugünkü anlamı ile konut, iş zamanı dışında yaşanan yer olarak algılanmaktadır. Endüstri Devrimi öncesi konutun işyeri ile bütünleştiğinden bahsedilmiştir. İş ve üretim işlevlerinin konutun içinde yer alması ve daha sonra ayrılarak konut dışına çıkması konutun biçimlenişini büyük ölçüde belirler.

³⁴ Kürşat Bumın, *Demokrasi Arayışında Kent* (İstanbul: Ayrıntı Yay., 1990), 68.

Tarımsal dönem yerleşmelerinde yaşayan insanların Endüstri Devrimi sonrası göç ettikleri kentte ihtiyaç duydukları konut tipi farklılaşır. Önceleri, evleri ve atölyeleri aynı çatı altında olan esnaf ve zanaatkârlar yerine, artık fabrikalara giden işçiler söz konusudur. Sonuçta ev ve işyeri birbirinden ayrılır.

Modern barınma kültürünü geleneksel olandan ayıran başlıca özellik ebeveyn-çocuk, yani çekirdek aile dışındakilerin ve işe ilişkin her türlü işlevin konut dışına çıkma eğilimidir. Bu, konutun her türlü kamusal karşılaşma olasılığından arındırılması anlamına gelir.

Yeni konut deneyiminde özel ve kamusal alanın nasıl ayrıştığı ve ne işlevler yüklediği önemli yer tutar. Tekeli, bu ayrımı şu şekilde açıklar: “Aslında konut, tüm tarihi boyunca özel alanın yeridir. Ayrıca, erkek ve kadının kamusal alandaki görünme derecelerinde ve aldıkları rollerde tarih boyunca değişik dönemlerde önemli farklılıklar görülür. Konut, kadının ve erkeğin kamusal alanda görünme derecesini farklılaştırmada temel mekânizmalardan biri olma işlevini üstlenmektedir.”³⁵

Aydınlanma çağı ile gelen kartezyen dualizm akıl ve duyguyu keskin bir biçimde birbirinden ayırır. Düşünce bedenden, kültür doğadan, nesnellik öznelikten, kamusal alan özel alandan ayrıştırılır. Modernleşmenin sonucu olarak konutta çalışma ve yaşamın birbirinden ayrılması da bu çerçevede temellenir. Erkeğin alanı iş dünyasını, kadının alanı ise evi ve aileyi temsil eder. Kamusal alan erkeğe özgü bir mekân olarak ortaya çıkar. Özel alan ise evin ve kadının dünyasıdır. Erkek, sınırları çizilmiş bu iki dünya arasında rahatça hareket ederken, kadının salt domestik alanda yer alması onaylanır.³⁶ Kadının, alanı olan özel alanda görevleri temizlik, evi düzenlemek, yiyecek hazırlamak, çocuklara ve yetişkinlere bakmak, onları beslemektir.

³⁵ İlhan Tekeli, “Konut Tarihi Yazıcılığı Üzerine Düşünceler”, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*: 6-14, Y.Sey (der.) (İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 1996), 11.

³⁶ Şule Eroğlu, “Mutfağın Modernizasyonu”, *Arredamento Mimarlık*, 2000, Sayı 3: 86-96, 94.

Sonuç olarak, yaşama ve çalışma mekânının ayrışması, paralelinde konut içindeki kamusal karşılaşma imkânını yok eder. Özel ve kamusal alanın ayrışması, konutun işlevinde ve algılanmasında farklılaşmaya yol açmıştır.

2.3.1.2. Toplumdaki Katmanlaşmalar

Sınıfsal farklılıklar ve gelir farklılıklar toplumdaki katmanlaşmaların temelini oluştururlar. Bu farklılıklar, hane halklarının hem ödeme gücünü hem de beğeni ve tercihlerini etkileyerek talep yönünden konutları belirler.³⁷ Burjuvazi, işçi sınıfı ve her iki sınıfın kendi içindeki farklılıkları bu katmanlaşmada önemli yer tutar.

Tarihte her üretim biçimi değişimi toplumsal katmanlarda değişimler yaratmıştır. Feodal yapıdan kapitalist ilişkilere geçilmesi ve Endüstri Devrimi'nin devreye girmesiyle köylü, zanaatkâr, asker, din adamı ve aristokrasi katmanlarına burjuvazi ve işçi sınıfı eklenir. Ayrıca bu yeni sınıfların kendi içlerinde (vasıflı-vasıfsız işçi, orta sınıf, üst-orta sınıf vb.) belirgin farklılıklar gözlenir. Nitekim, konut sorunu adı altında karşılaşılan, işçi sınıfının düşük gelirli kesiminin çoğunluğu oluşturması sonucu ortaya çıkan kitlesel konut talebidir.

2.3.1.3. Konut ve Yerleşmelere İlişkin Yeni Yasal Düzenlemeler

19. yüzyılda İngiltere'de Adam Smith'in Klasik İktisat Teorisi ve 'bırakınız yapınlar' (laissez faire) anlayışı hakimdir. Bu anlayış doğrultusunda devlet ve hükümetlerin etki alanları ve güçleri asgari düzeydedir. Endüstri şehrinin gidişatına devlet tarafından müdahaleler ancak 19. yüzyılın ortalarında söz konusu olur. İngiltere'de ilk Public Health Act 1848'de yürürlüğe girer. Bu yasa kentsel hukuk düzenlemelerinin temelini oluşturur. 1845'te Society for Improving the Dwellings of the Labouring Class kurulur. 1851'de Labouring Classes Lodging Housing Act ve Common Lodging Act olarak adlandırılan ilk sübvansiyonlu konut yasaları

---

³⁷ İlhan Tekeli, a.g.k., 1996, 11.

çıkartılır.³⁸ 1866'da daha kapsamlı bir sağlık yasası olan Artisans' and Labours' Dwelling Act yürürlüğe girer. Bu yasa halk için konut sorununa değinmektedir. 1875-1890 arasında bazı çalışmalar yapılır. Housing of Worker Class Act (İşçi Sınıfı Yerleşmeleri Kanunu), sağlık ve halk konutlarına ilişkin tüm yasaları tek bir bütün halinde derlemeye yönelik bir çalışmadır.

Fransa'da ise ilk şehircilik yasası 1850 yılında çıkarılır. Bu yasa, istimlak işlemine getirdiği kolaylıklar açısından ileride Haussmann'ın Paris üzerine düşündüğü değişiklikleri gerçekleştirmesini sağlar.

Benevelo, bu ilk yasalara ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtir: "İlk yasalar, sağlık bakımından en ciddi eksiklik ve bozuklukları tedavide gerçekten işe yaradılar; ama işçi mahallelerindeki sokakların tekdüze ve boğuntu verici görünümlü hale girmesinden, ayrıca da 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca kurulan birçok mahallenin (by law housing) adeta mekânîk bir görünüme bürünmesinden bu yasalar sorumludur."³⁹

İnşaat konusundaki ilk yasalar, eksik ve yetersiz olmalarına rağmen, kentlerin gelişimi ve dönüşümüne yönelik yerel otoriteler ve merkezi organizmalar tarafından yürütülen bir denetim için bir ilk örnek teşkil ederler.⁴⁰

2.3.2. 19. YÜZYIL KONUT SUNUM MODELLERİ

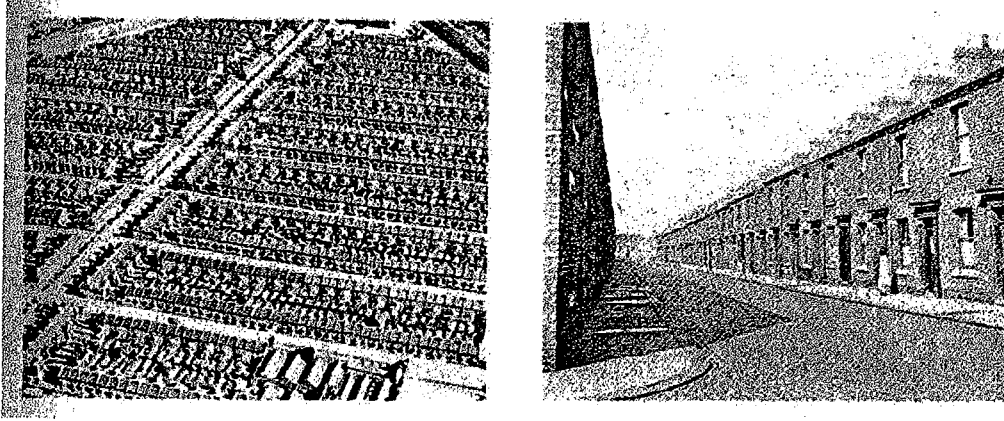
Endüstri Devrimi 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika'nın sanayileşen bölgelerinde o güne dek görülmemiş bir nüfus artışına ve yoğunlaşmaya neden olur. 19. yüzyılın başında bir milyon nüfuslu tek şehir Londra iken yüzyıl sonuna gelindiğinde Paris, Berlin, Viyana, Moskova, St. Petersburg, New York, Chicago bir milyon sınırını geçen şehirlerdir. Şehirlerdeki bu yoğunluk doğal olarak kitlesel bir konut talebini gündeme getirir. Bu kitlesel konut talebinin karşılanması konutların toplu olarak

³⁸ Leonardo Benevelo, a.g.k., 1981, 119.

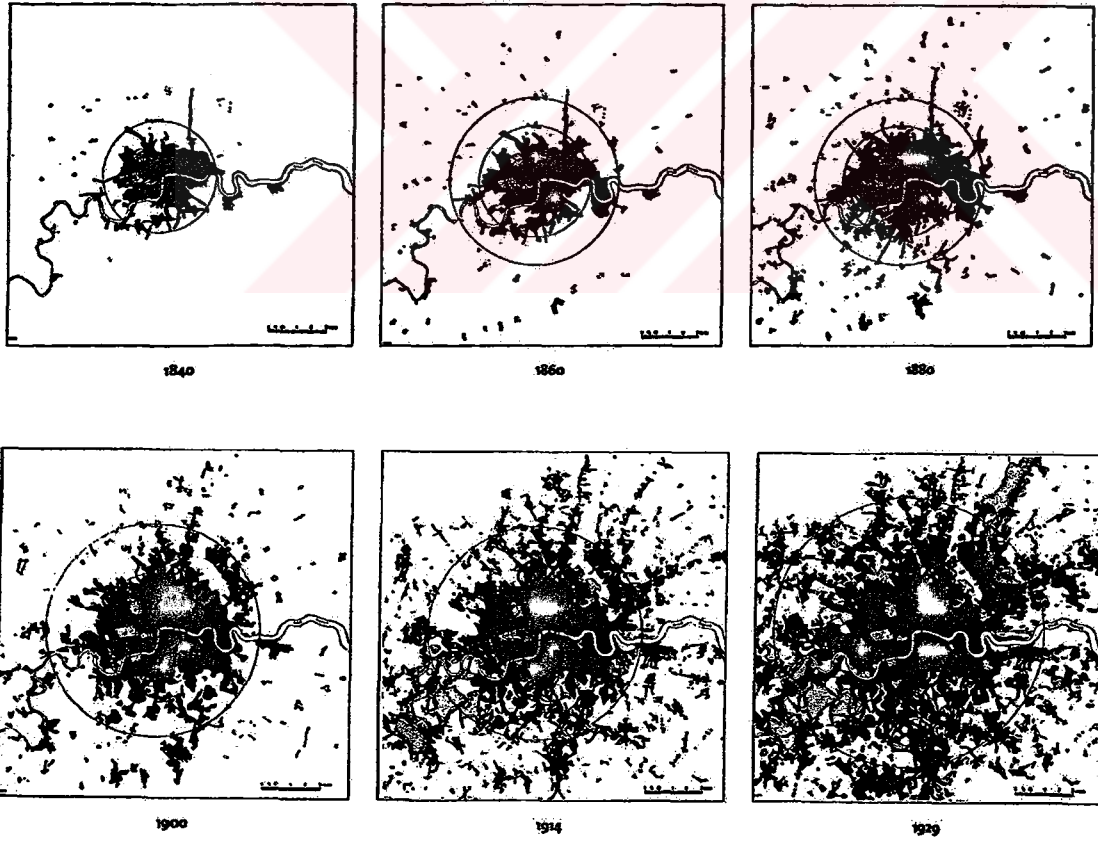
³⁹ Leonardo Benevelo, a.g.k., 1981, 82.

⁴⁰ Leonardo Benevelo, *Avrupa Tarihinde Kentler*, Çev.N.Nirven (İstanbul: Afa Yay., 1995), 202.

Şekil 18, 19. 'By-law housing', İngiltere.

Şekil 20. Endüstri Devrimi sonrası Londra'nın büyümesi. Kentleşme evreleri.

yapılması demektir. Kitlesele konut arzının bir sonucu olarak ‘toplul konut’ ortaya çıkar. Ancak bu noktada 19. yüzyıl toplul konut anlayışının 20. yüzyılınkinden bir çok açıdan oldukça farklı olduğunu belirtmemiz gerekir.

Erken sanayileşme dönemi olarak nitelendirebileceğimiz 19. yüzyıldaki kitlesele konut arzı modellerini şu başlıklar altında ele alabiliriz:⁴¹

. Kira Konutları: Back-to-Back Housing

Katlı Avlulu Bloklar

. Mülk Konutları: Tek Evler

Apartmanlar

. Kent Dışı Yerleşmeler: Cottage’lar

Lojman Konutlar

. Kent İçi İstisnai Örnekler

. Ütopycacıların Deneysel Yerleşmeleri

2.3.2.1. Kira Konutları

19. yüzyılda toplul konut üretiminde ve niteliklerinin belirlenmesinde devletin rolü sınırlı ve pasiftir. Toplul konutlar, merkezinde büyük bankaların bulunduğu toprak ve bina spekülâtörleri tarafından üretilir. Konut üretiminde tek belirleyici piyasadır. Yerleşme tekniğinden, birim konut ve birim mekân özelliklerine kadar bütün evrelerde kriter arazinin azami ölçüde değerlendirilmesidir. Arsa sahipleri bütün planlamayı arazi üzerinde en fazla konutu yerleştirecek biçimde yaptırırlar. Devletin binaların iç düzenlerine yönelik yaptırımları yoktur.

Bu dönemde konut üretimi şehrin çevresinde bulunan ve imarlı alanlara dönüştürülen tarım arazileri üzerinde gerçekleşir. Şehre eklenen bu alanlarda şehrin cadde-sokak-ada-parşel düzeni aynen devam ettirilir. Bina kütleleri dört tarafı cadde ile çevrili yapı adaları içine sıkıştırılır.

⁴¹ İhsan Bilgin, “Toplul Konut Maddesi”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (1997b), Cilt 3: 1803-1808. Başlıkların açılımlarında da aynı metinden yararlanılmıştır.

Toplu konutlar bugün bildiğimiz birim konut biçiminde ele alınmazlar. Konutların ortak özellikleri mutfak ve tuvaletlerin ortak kullanıldığı, asgari ölçülerdeki odaların bir koridor veya merdiven sahanlığı etrafına dizilmesidir. Yan yana ve üst üste gelen odalar bina kütlelerini oluşturur. Kütleler arasında aydınlıklar, çıkmaz sokaklar ve birbirine açılan avlular yapılarak arazi azami oranda değerlendirilir.

Nüfustaki yoğunluk yan yana ve arka arkaya yığılan bloklarda da kendisini gösterir. Bu alanlar sert sosyal çelişkilerin yaşandığı mekânlardır. Dar gelirlilerin kira karşılığında oturduğu bu yerleşmeler ışık, hava ve güneşten yoksun sağlıklı çevrelerdir.

Kira konutlarına örnek olarak İngiltere’de back-to-back housing (sırt sırta evler), Berlin’de Mietskaserne (kira kışlası), New York’ta dumbbell, Hamburg’ta Terrassenhauser (teras evler), Paris’te Cité Ouvrière (işçi yerleşmeleri) gösterilebilir.⁴²

19. yüzyılda farklı şehirlerde farklı isimler altında karşımıza çıkan kira konutlarını iki ana kategoride inceleyebiliriz. Birincisi, daha çok İngiltere’de karşımıza çıkan sırt sırta getirilerek yoğunlaştırılmış olan sıra ev uygulamalarıdır. İkincisi ise, geniş caddelerin kenarlarında 6-7 kata kadar yükselen ve derin yapı adalarında iç kısımlarını kullanmak için avlularla birbirine açılan avlulu blok uygulamalarıdır.

19. yüzyıldaki her iki uygulama şeklinde de mimarı tasarımcı rolüyle göremeyiz. Bu yapılar anonim yapılar; geleneksel malzemelerle ve geleneksel yapım teknikleri ile üretilirler.

2.3.2.2. Mülk Konutları

19. yüzyılda toplumda oranı çok düşük olan üst gelir gruplarının konut talebi mülk konut şeklindedir. ‘Developer’ (girişimci) olarak nitelenen firmalarca çevreleri çekici

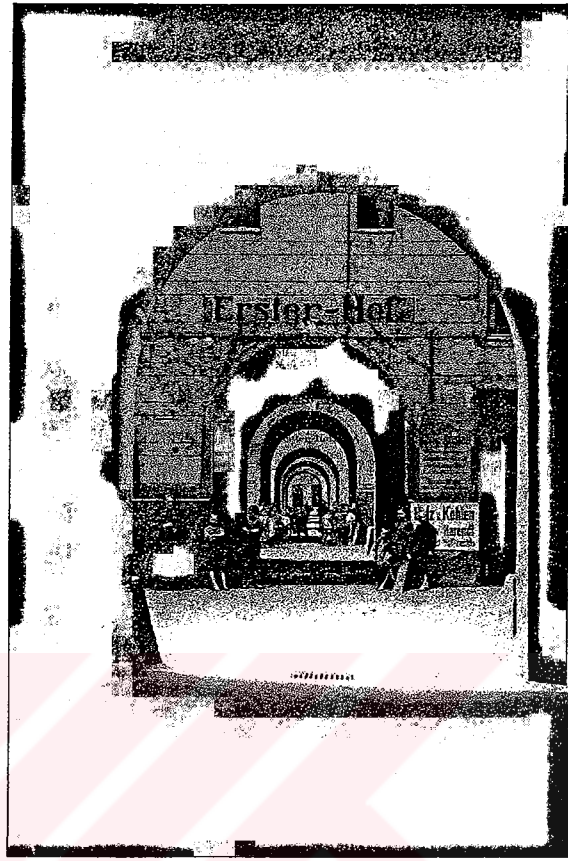
⁴² İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1803.

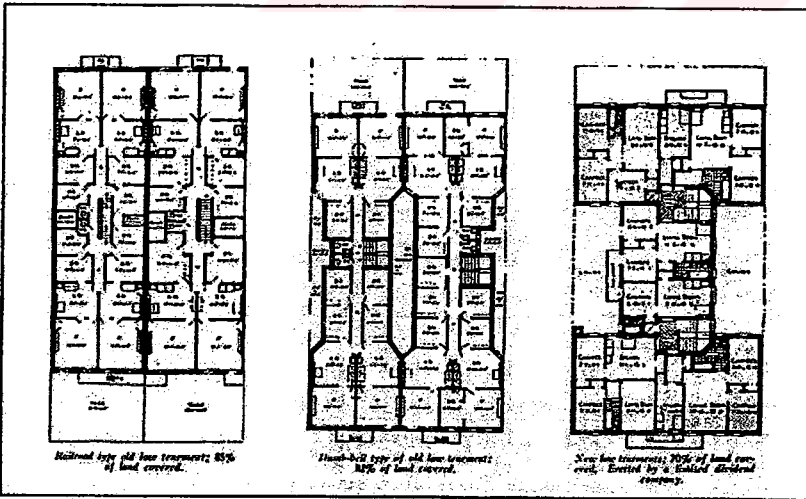
Şekil 21. 'Back-to-back housing', İngiltere.

Şekil 22. Kira kışmaları, Berlin.

Şekil 23. Kira kışması, Meyers-hof, Berlin.

Şekil 24. Dumbell housing, New York, 1865-1901.

hale getirilen yapı adaları dar cepheli uzun parseller haline dönüştürülerek yüksek fiyatlarla satılırlar.⁴³ Bu parseller bitişik nizam yapılaşmayı şart koşar. Bu tür mülk konutlar iki şekilde inşa edilirler. Birincisi, tek ev uygulamaları, ikincisi de apartman uygulamalarıdır. Bu dönem burjuvazisinin bir talebi olarak eklektisizm ve revival (canlandırma) akımları bu binaların cadde cephelerinde kendilerini belli ederler. Londra'da bulunan Kensington bölgesi bu başlık altında tanımlanan konut sunum modeline örnek gösterilebilir. Bu tür konut arzında da üretim tecrübeli zanaatkarlar, kalfalar ve müteahhitlerin elindedir. Mimar bu yüzyılın sonuna doğru sürece dahil olacaktır.

2.3.2.3. Kent Dışı Yerleşmeler

19. yüzyılda sanayileşen ülkelerde diğer bir çekim merkezi de şehirlerin dışında yer alan maden ocakları ve ağır sanayi bölgeleridir. Kırsaldan koparak bu bölgelere çalışmaya gelen insanların barınma sorunları iki yaklaşımla çözümlenir.

İlk çözüm yolu 'cottage' olarak adlandırılan şehirlerarası yolların kenarlarındaki ucuz arsalarda yan yana inşa edilen kulübe ve barakaların kiralanmasıdır. Bu yapıların ortak özellikleri servis hacimlerinin dışarıda yer alması ve bir-iki katlı olarak inşa edilmesidir. 'Cottage' bir tür kırsal konut geleneğinin tekrarıdır.⁴⁴

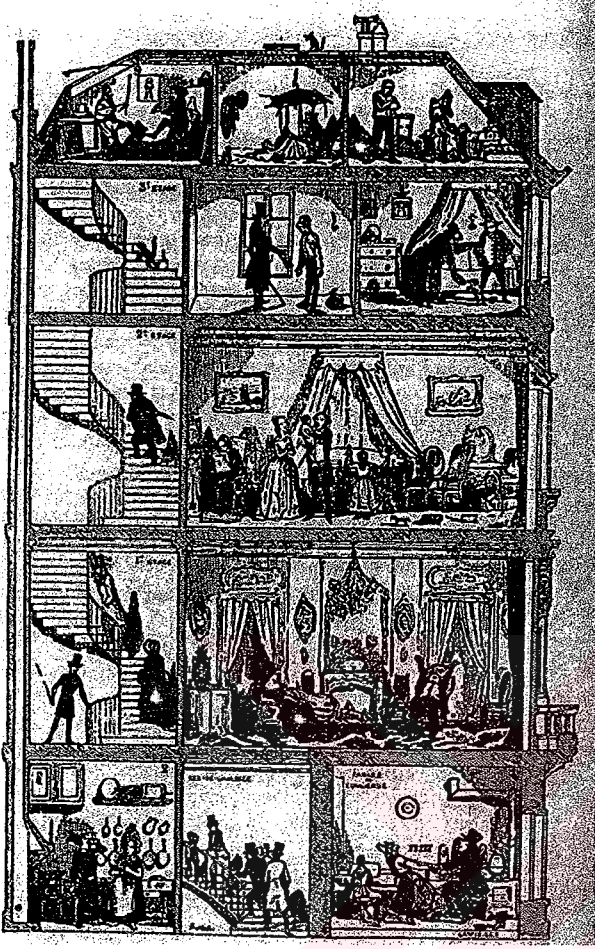
İkinci çözüm ise fabrikatörler tarafından fabrikaların yanına inşa ettirilen lojman konutlardır. Bu uygulamayı bazı paternalist işverenler sosyal barışı garantiye almak, işgücünün maliyetini düşürmek, işgücünü kontrol altına almak hedefleri ve dini kökenli bir hümanizmle nitelikli işçileri için hayata geçirirler.⁴⁵ Bu yerleşmeler servis hacimleri ve donatılarıyla birim konut standartlarındadır. Bu uygulamalar 20. yüzyılda anlaşılacağı biçimiyle ilk tasarlanmış toplu konut yerleşmeleri olarak nitelendirilebilirler.⁴⁶ Lojman-konut uygulamalarının en önemlileri Almanya'da

⁴³ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1803.

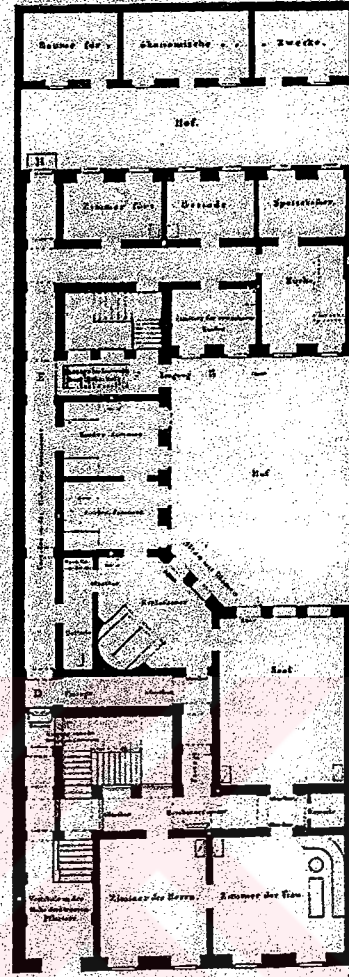
⁴⁴ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1804.

⁴⁵ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1804.

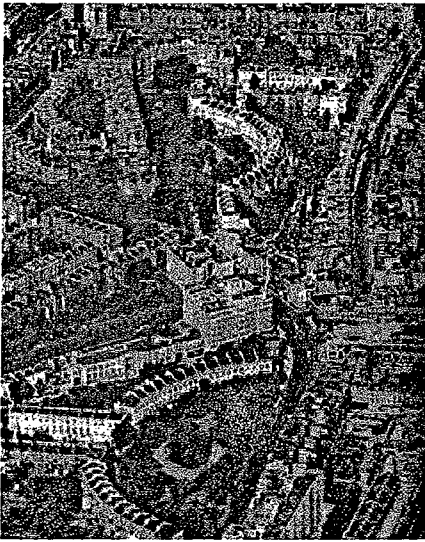
⁴⁶ Ancak tarihte toplu olarak yapılmış bazı konut gruplarına rastlarız. Mısır'da firavunların, piramitlerinin yapımında çalışan idareciler, zanaatkarlar ve işçilerin kalması için sıra ev biçiminde

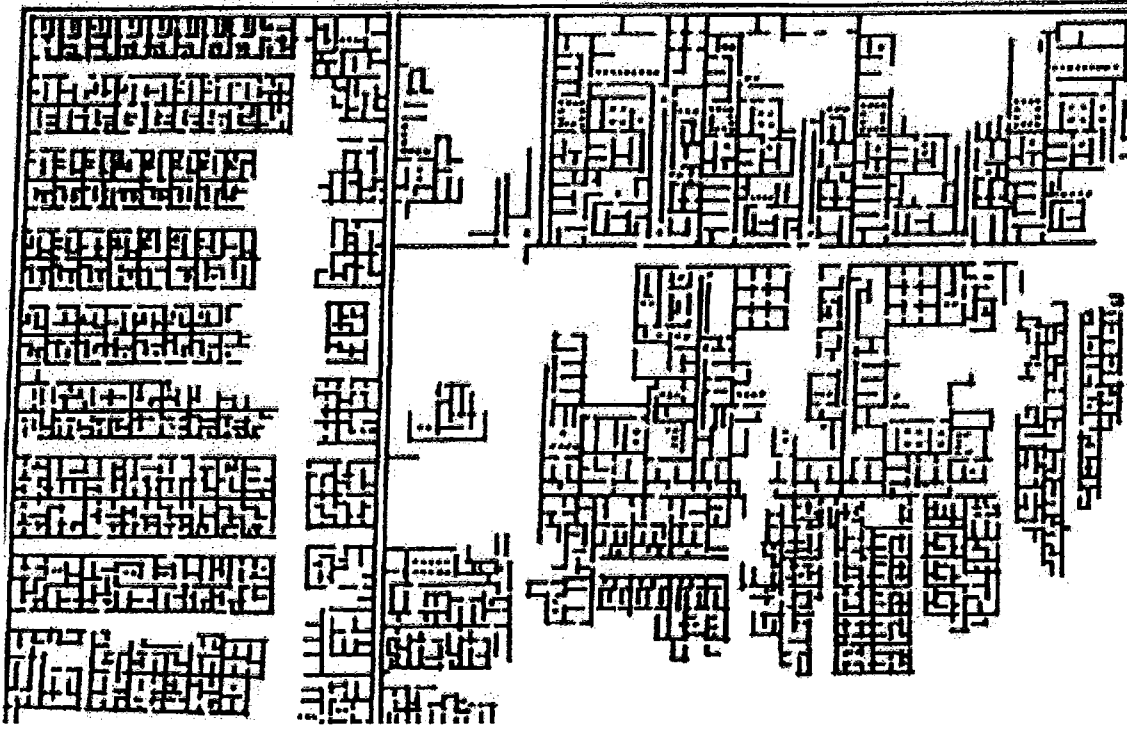
Şekil 25. Apartman Kesiti, Paris, 1845.

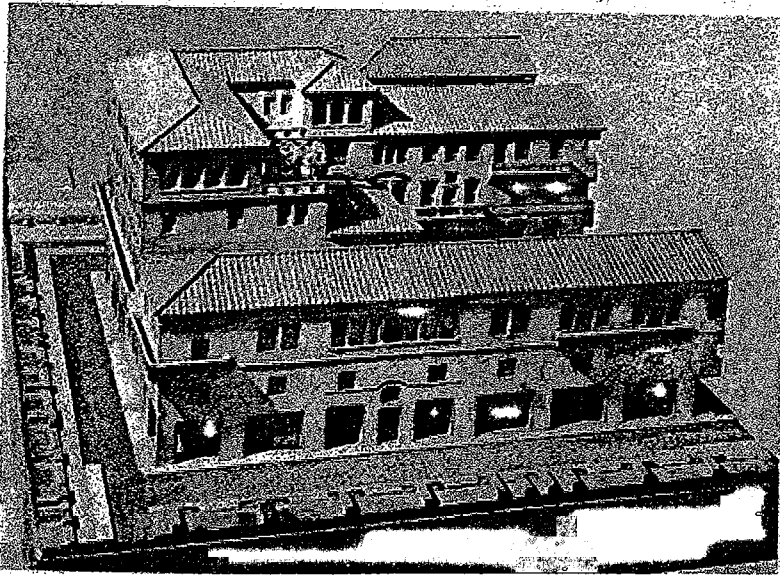
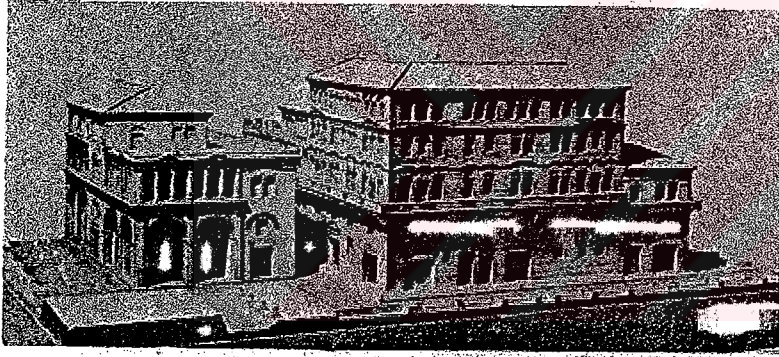
Şekil 26. Apartman planı, Berlin, 1826.

Şekil 27. Kensington, Londra, 1830-1840.

Şekil 28. El Kahun'da köy, Mısır, M.Ö. 1897 dolayları. Piramitlerin yapımında çalışanlar için yaptırılan konutlar.

Şekil 29. Antik Roma'da 'insulae'lar

Essen bölgesinde 1863-1875 tarihleri arasında Alfred Krupp'un Westend, Nordhof, Baumhof, Cronenberg yerleşmeleri ve Elsass bölgesindeki tekstil fabrikatörlerinin bir araya gelerek devlet desteği alarak yaptıkları Mulhousienne yerleşmesidir.

Liberal ve paternalist bazı sanayicilerin çoğu kez kendi imkânları ile gerçekleştirdikleri bu yerleşmeler konut sorununa köklü bir çözüm getirmekten uzaktır. III. Napoléon, Cabet ve Cosiderant'ın etkisiyle bu konuyla ilgilenir. Konut sorunu üzerine 19. yüzyılın sonlarında Fransa'da devlet konuya el atar. Bu dönemde sosyal konut yapımını zorunlu kılan yasalar yürürlüğe girer. H.B.M.(Ucuz Konutlar) ve H.L.M.(Düşük Kiralı Konutlar) gibi kuruluşlar bu işi üstlenir.⁴⁷ Konut sorununun çözümünde küçük bahçeli evler örnek olarak seçilir. Bu konutların tasarlanması aşamasında mekânlar hakim ideolojinin isteği doğrultusunda şekillenir. Planlar barınanların bütün karşılaşma imkânlarını engelleyecek bir şekilde geliştirilir. Bu banliyölerde özellikle kamusal alanların yaratılmasından kaçınılır.

2.3.2.4. Kent İçi İstisnai Örnekler

Bu dönemde düşük gelirli için şehir içindeki sağlıksız konut alanlarına alternatifler ancak lojman-konut şeklinde şehir dışına çıkararak getirilir. Döneme damgasını vurmeyen fakat ileriye doğru ışık tutan bazı şehir içi uygulamaları söz konusudur. 1851 yılında Dünya Fuarı sırasında sergilenen "Dört Aile İçin Model Konutlar" bu anlayışın bir örneğidir. Bu sergilenen prototip, Londra'da Prens Albert'in himayesindeki SICLC (Society for the Improvement of the Conditions of the Labouring Classes) adlı kuruluş için Henry Roberts tarafından tasarlanır.⁴⁸ Roberts bu tasarımı ile havalandırma, ışık ve tesisat donatısı çözümleri ile düşük gelir toplu konutlarına yenilikler getirir.

---

konutlar inşa ettirdiklerini biliyoruz. Ayrıca Roma'da M.S. 1. ve 2. yüzyıllarda konut yetersizliği, kiralının yüksekliği ve nüfus yoğunluğu nedenleriyle arazi spekülâtorleri tarafından yaptırılan şehir içi apartman biçiminde yapılarla karşılaşırız. 'İnsulae' adı verilen bu 6-7 kata kadar yükselen apartman blokları zeminde ticarete ayrılan ve sokaktan kullanılan dükkanlar, içeride büyük bir avlu ve katlarında farklı büyüklükte konut birimleri içermektedir. (Leland M.Roth, a.g.k., 316,230; K.Bumin, a.g.k., 44).

⁴⁷ Kürşat Bumin, a.g.k., 97.

⁴⁸ Ela Kaçel, "İdeal Ev Aranıyor!", *Cogito*, 1999, Sayı 18: 160-175.

2.3.2.5. Ütopycıların Deneysel Yerleşmeleri

19. yüzyılda entelektüel kesim endüstri şehrine karşı derin güvensizlik duymaktadır. Endüstri şehirlerindeki manzara karşısında en radikal tepkiler ve alternatif arayışlar Saint-Simon'un fikir öncülüğünü yaptığı Ütopycıların'dan⁴⁹ gelir. Ütopycıların öncelikle, yitirilen geleneksel manevi değerlerin yerine modern dayanışma bilincini ve alışkanlıklarını koymak amacını güderler. İkamet işlevinin ve konutun da kurdukları ideal modellerin tamamlayıcısı olduğunu öngörürler. 19. yüzyıl Ütopycıların her şeye sıfırdan başlamayı savunurlar. Mevcut kentleri oldukları gibi bırakıp, yepyeni bir toplumsal yaşantı oluşturacak formlar önerirler. Modern şehrin uzağında ideal toplum modelinin yaşayacağı ideal yerleşmeler önerirler. Gerçek kentin karşısına, salt akıl tarafından dikte edilmiş ideal kenti koyarlar.⁵⁰

Ütopycıların ideal kent önermeleri ve sosyalist deneyleri için genellikle Amerika Kıtası'nı seçerler. Yeni dünyanın keşfi Thomas More'dan beri ütopycıların için zaten bir esin kaynağıdır.⁵¹ Robert Owen'ın *New Harmony*'si, Fourier'in projesini gerçekleştiren Victor Considerant'ın *Phalanstere*'i, Etienne Cabet'in *Icarie*'si ve Godin'in *Familistere de Guise*'i bu anlayış ile yapılan en büyük yerleşmelerdir.

Bu yerleşmeler içinde yalnızca Godin'in Fransa'nın Guise kasabasının yakınında 1860-1890 yılları arasında kademeli olarak inşa ettirdiği Familistere, 19. yüzyılın eksiksiz ve tasarlandığı gibi inşa edilmiş tek bütünsel ütopik yerleşmesidir. Nehir tarafından ikiye bölünen yerleşmenin bir tarafında fabrika, büro mekânları ve depolar yer alır. Diğer tarafta ise dört adet avlulu iri konut bloğu ile beraber okul, yuva, çamaşırhane, tiyatro, lokanta, dükkan birimleri yer alır.

Örnek kent, örnek evler, örnek mobilyalar ve örnek insan yaratma çabası ile kurulan bu yerleşmelerin hiçbiri uzun ömürlü olamaz. Fakat özellikle 20. yüzyılda

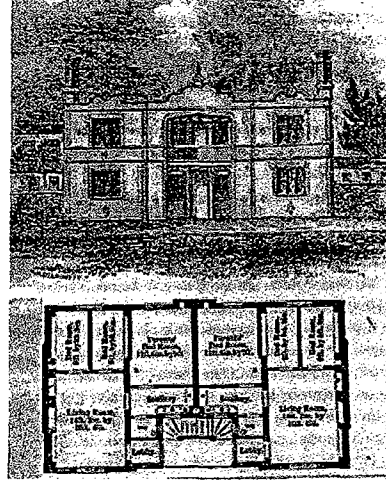
⁴⁹ Ütopycıların klasik iktisat teorisine karşı 17. ve 18. yüzyıllarda ilk eleştirileri getiren grup içinde yer alırlar. Saint-Simon, Robert Owen ve Charles Fourier önde gelenleridir (Vural Fuat Savaş, *İktisatın Tarihi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1999), 430-437).

⁵⁰ Leonardo Benevelo, a.g.k., 1981, 185 .

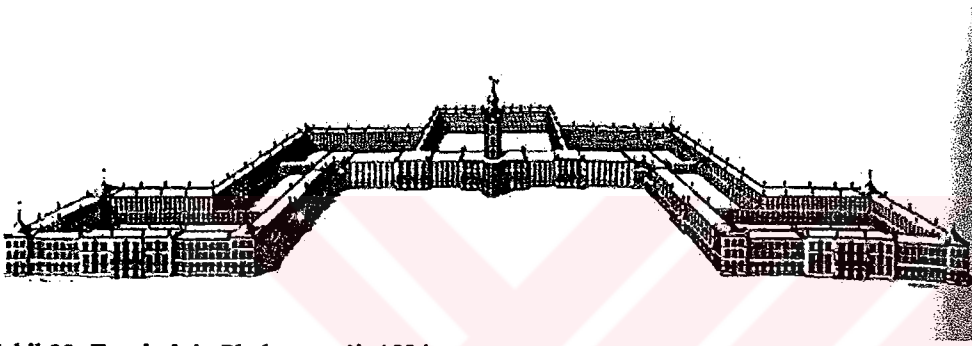
⁵¹ Kürşat Bumin , a.g.k., 74.

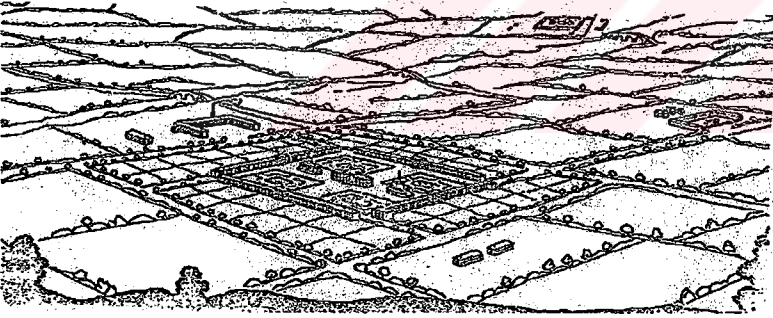
Şekil 30. Lojman-konutlar. Alfred Krupp, 1863-1875.

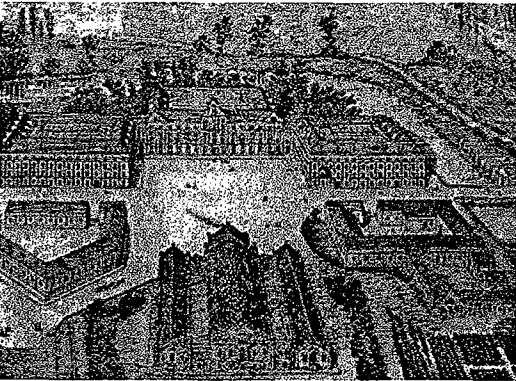
Şekil 31. 'Dört aile için model konutlar', H.Roberts, 1851.

Şekil 32. Fourier'nin Phalanstere'i, 1834.

Şekil 33. New Harmony, R. Owen.

Şekil 34. Familistere de Guise, Godin.

gerçekleştirilecek birçok projeye ışık tutarlar. Birçok mimarlık kuramcısı (Benevelo, Tafuri, Colquhoun), Gropius, Corbusier gibi mimarların sürdürdüğü anlayışı bu yaklaşımın devamı olarak niteler ve hepsini ütopyacılık geleneği içinde ele alırlar. Benevelo, Morris'in modern mimarlığın bu akımdan doğduğunu görüşünü yineler.⁵²

2.3.3. 20. YÜZYIL BAŞI KONUT DENEYİMİ

20. yüzyıl boyunca mimarlığın konut sorunu ile olan ilişkisi büyük önem taşır. Mimarlık bu dönemde konut üzerine söylemler ve uygulamalar ile kendini yeniler. Aynı zamanda yine bu alandaki başarısızlıklar sonucu yoğun eleştirilerle karşı karşıya kalır. Giedion ve Corbusier modern konuta dair çalışmalarını büyük bir coşku ile manifestal şekilde açıklarken mimarlık yeni bir evreye girer. Aynı şekilde savaş-sonrası konut yerleşmelerinin '70'lerdeki yıkımları ile başkaları (Jencks ve arkadaşları) sevinç içinde yeni bir dönemin gelişini kutlamaktadır.

Ev, 19. yüzyılın sonuna kadar mimarın faaliyet alanları arasında yer almaz. Mimarın evle ilgilenmesi için sahibinin şehrin en ayrıcalıklı kesimleri arasında yer alması, ısmarladığı evin de saray, villa, malikane, çiftlik ya da köşk olması gerekir.⁵³ Buna örnek olarak Rönesans Dönemi İtalya'sında şehrin önde gelen ailelerinin Palladio gibi mimarlar tarafından tasarlanmış palazzo (şehir içi konut) ve villaları (şehir dışı konut) gösterilebilir. Sıradan insanlara ait yapılar günlük pratik içinde zanaat loncası tarafından yapılan anonim yapılardır. 19. yüzyıla kadar evler bu yapı zanaatkarlarının yüzyıllar içinde biriktirdikleri alışkanlıklarla inşa edilir. Evlerin karakterlerini anonim kalfa mimarisi belirler.

19. yüzyılın ikinci yarısında iki gelişme mimarı evin tasarımına doğru çeker:

Bunlardan birincisi, varlıklı orta tabakanın, beklentileri eskisinden daha fazla olan bir burjuva sınıfının yaygınlaşmasıdır. İhsan Bilgin bu gelişmeleri şu şekilde özetler: "Mimarı konuta yaklaştıran ilk sosyal kategori olan orta tabaka mensupları, eskinin

⁵² Leonardo Benevelo, a.g.k., 1981, 185.

⁵³ İhsan Bilgin, "Konutlar", XXI, 2000a, Sayı 2: 110-116.

palazzo veya köşk ölçeğindeki evlerini talep edecek bir varlığa sahip değildi. Ancak kalfa mimarisinin anonimliği içinde de yaşamak istemiyorlardı. Yeni burjuva toplumu içindeki ayrıcalıklı konumlarını, evlerinin prestiji ile pekiştirmek, komşularından farklılaşmak istiyorlardı. Tecrübeli zanaatkarların ve kalfaların birikimi bu ayrıcalığı ve prestiji kurmaya, müşterisini kendi sınıfı içinde farklılaştırmaya yetmiyordu. Bu noktada mimarlık mesleği toplumsal faaliyet alanını genişleterek kalfalar ve müteahhitler tarafından yapılagelmekte olan apartman mimarisinin alternatiflerini üretti.”⁵⁴ Auguste Perret'nin Paris'teki apartmanı bu başlık altında anlatılanlara verilecek en iyi örnektir.

Mimarî konut üzerine düşünmeye ve çalışmaya sevk eden ikinci neden ise bu çalışmanın konusu olan 'toplu konut' olgusunu ortaya çıkaran kırdan kente göç ve kentlerdeki nüfus patlamasıdır. Bir önceki bölümde, daha önce benzeri görülmedik boyutlarda yeni ve düzenli konut gereksinimine zanaatkarların egemen olduğu konut piyasası tarafından nasıl cevap verildiğine değinildi. Konut sorunu, 19. yüzyıl endüstri toplumlarının en önemli sorunudur. Sonuçta, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında, mimarlar, yerel ve merkezi yönetimler, sivil toplum örgütleri, yapı endüstrisi, dayanıklı tüketim malları endüstrisi ortaklaşa konut sorunu konusunda çözüm önerileri üzerinde çalışmaya başladılar. Avrupa'da toplu konut reformu esasen I. Dünya Savaşı sonrası kamu kökenli kaynakların konut sektörüne yönelmesiyle gerçekleşir. Piyasa koşullarından bağımsız olarak devlet destekli sosyal konutlar⁵⁵ yapılır. Bu tarihlerden itibaren toplu konut üretimi mimarlığın temel ve sürekli konularından biri haline gelir ve aynı zamanda mimarlık mesleğinin köklü biçimde dönüşümüne neden olur. “Mimarlık mesleği tarihinde ilk defa ayrıcalıklı, tekil ve anıtsal olan yerine, anonim, sıradan ve çoğaltılabilir olanı gündemine alıyordu.”⁵⁶

⁵⁴ İhsan Bilgin, a.g.k., 2000a, 110.

⁵⁵ Toplu konut ve sosyal konut kavramları zamanla iç içe geçmiştir. Oysa çıkış noktaları ayrı ayrıdır. Toplu konut, pazar ekonomisinde bir ticari kavram olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal konut ise, devletin, yerel yönetimin ya da bazı sosyal kurumların ürettiği konut anlamındadır (Metin Tapan, “Toplu Konut ve Türkiye'deki Gelişimi”, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*: 366-378, Y.Sey (der.) (İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 1996), 366.

⁵⁶ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1805.

Yüzyılın ilk yarısında mimarlar dar gelirliyi yaşam standartlarının yükseltilmesi ve aidiyet duygularının geliştirilmesine yönelik sorunları tartışırlar.

Endüstri Devrimi'nden sonra kademeli olarak tüm dünyaya yayılan ve toplumların dokusuna nüfuz eden modernleşme, önce insanların yaşamlarında daha sonra da konut ve yerleşme düzenlerinde büyük bir dönüşüme neden olur. 19. yüzyıldan itibaren endüstri şehirlerinde yaşam daha önce olmayan bir şekilde hızlanır. Artık metropoliten ilişkiler yaşanmaya başlanır. Yaşam, ilişkiler, algı, gündelik deneyim fragmanterleşir. Bu gelişmeler mimarlığı bir anda etkilemez. Bunun nedeni kitlesel bir talep olmasına karşın, arzın geleneksel yöntemlerle yapılmasıdır. İnsanoğlunun kurduğu ilk kentlerden beri izlenebilen, kentsel gelişmenin en basit formu olan adalar halinde yapılaşma yöntemi sürdürülür.

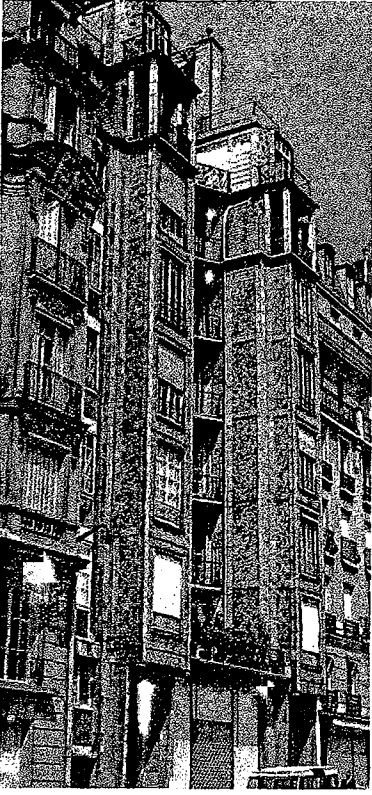
Mimarlık, metropol gerçeğiyle gerçek anlamda ilk kez 20. yüzyılın başında yüzleşir. Şehir-metropol ayrımı ile karşılaşır. Murat Uluğ ve Kenan Güvenç, bu ayrımın mimarın ileride özellikle konut alanında karşı karşıya kalacağı 'bağlam problemi'nin kaynağı olduğunu belirtirler: "Şehir kendi içinde süreklilikleri, sınırları, algılanabilir ritimleri olan tanımlı bir mekân birimi iken metropol fragmanter bir yapıdadır; nerede başlayıp nerede biteceği, nerelere sıçrayacağı, etkilerinin nerelere kadar uzanacağı kestirilemez."⁵⁷

Demiryolu ve karayolu gibi ulaşım sistemlerinin kurulması ve inşaat ölçeğinin büyümesi ile mevcut imarlı alanlardan kopuş gerçekleşir. "Metropolde yaşantısal süreksizlik artık mekânsal süreksizlik ile örtüşür."⁵⁸ Bu başlangıçta mimarlara büyük bir imkân gibi gözüktür. Mimar, 19. yüzyılda bina yapmayı zorunlu kılan birçok belirleyiciden birden kurtulur. Bilgin, bu kurtuluşu başlıklar halinde aşağıdaki şekilde irdeler:⁵⁹

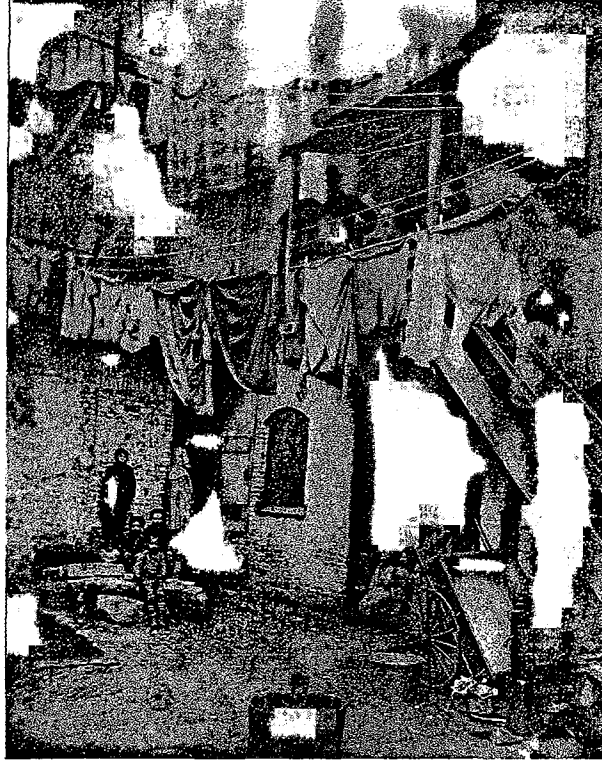
⁵⁷ Murat Uluğ, Kenan Güvenç, "Akçakoca Toplantısı", *Mimarlık*, 1997, Sayı 278: 27-35.

⁵⁸ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 86.

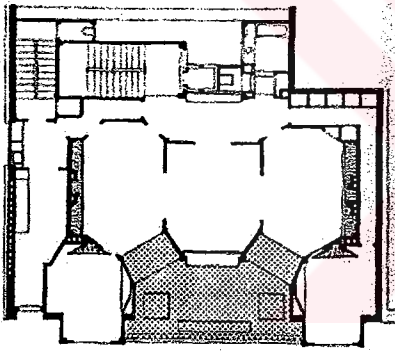
⁵⁹ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 87-88.

Şekil 35. Apartman, A. Perret, Paris, 1902.

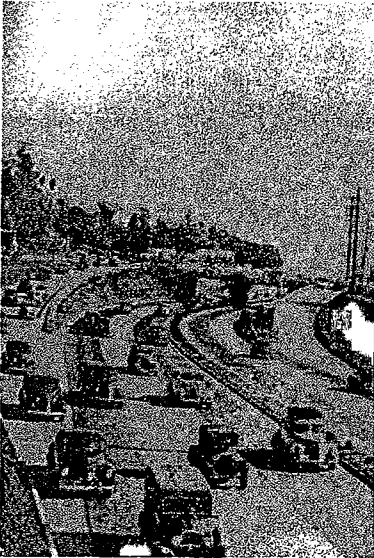
Şekil 37. Endüstri şehirlerinde konut sorunu, New York.

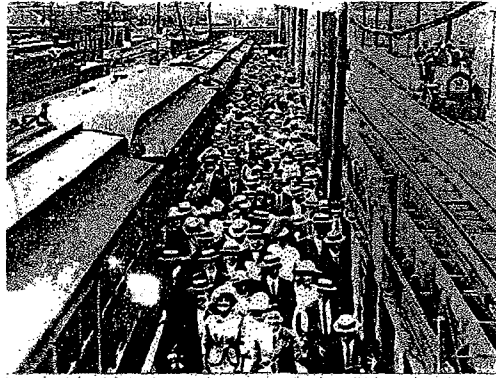
Şekil 36. Apartman planı, A. Perret

Şekil 38. Zemin altında kiralık konut, Amsterdam.

Şekil 39. Otomobil ile ulaşım olanakları.

Şekil 40. Tren yolu ile toplu taşımacılık.

2.3.3.1. Yeni Yerleşme Teknikleri

1920'ler bir dizi yenilikçi toplu konut faaliyetinin gerçekleştirildiği dönemdir. Toplu konut ile sosyal konut anlayışı yerel ve merkezi, resmi ve sivil kurumların devreye girmesiyle çakışır. Bu dönemde ilk yenilik kademeli olarak yerleşme tekniklerinde görülür. Yerleşmelerin ortak noktası ikametın şehir dışına taşınmasıdır.

- Bitişik Nizam Yapılaşma ile Oluşan Büyük Avlulu Blok Karakteri

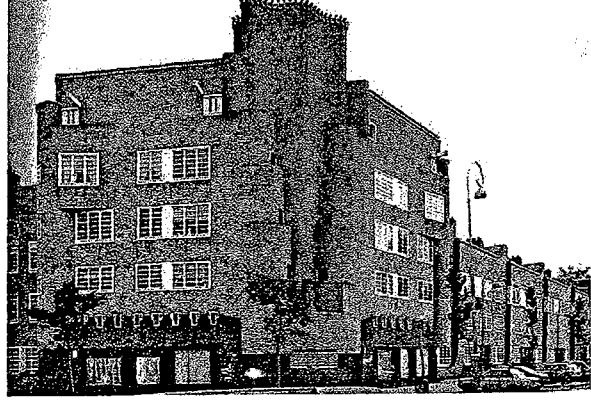
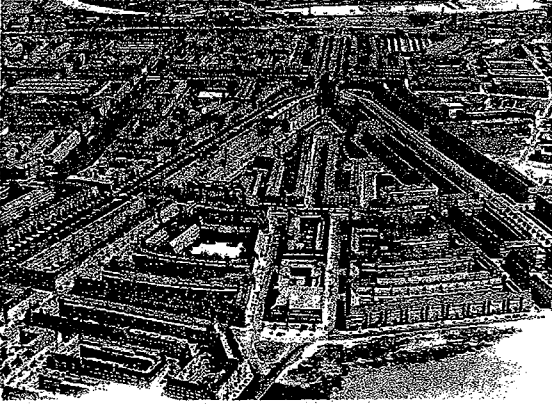
Yüzyılın ilk çeyreğinde Amsterdam, Hamburg ve Viyana'da büyük ölçekli toplu konut çevreleri inşa edilir. Arazi spekülasyonlarını önlemek için kamulaştırılan büyük alanlarda bu çevreler inşa edilir. Şehir dışına çıkmış olmakla birlikte uygulanan yöntem 'büyük şehir' ölçeğini ve yapısını parçalar halinde bu alanlarda uygulamaktır. Bu yerleşmelerin ortak özellikleri avlulu blok karakterini korumalarıdır. Şehirdeki cadde-sokak-ada düzenini devam ettirirler. Bilgin, bu yerleşmeleri bütünlüklü ve şehir morfolojisine eklemlenmiş çevreler olarak niteler.⁶⁰

1915 - 1917 yılları arası H.P. Berlage, Amsterdam'ın güney bölgesini planlar. 1935 yılına kadar çeşitli mimarlar, toplu konut merkezli planlara sadık kalarak bölgeyi inşa ederler. De Dageraad yerleşmesi de bu bölge içinde yer alır.

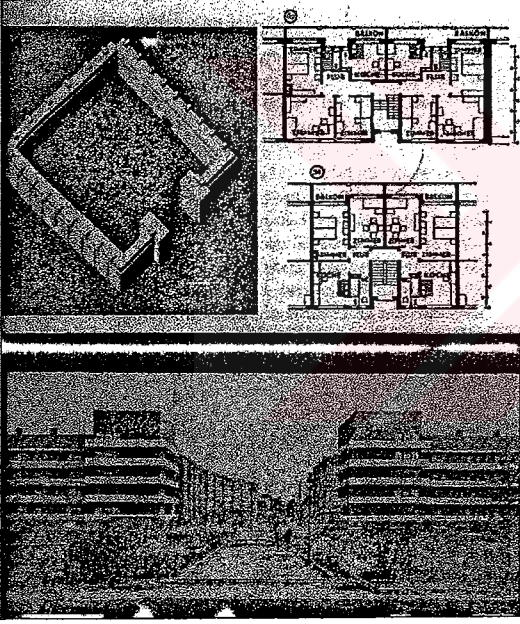
F. Schumacher önderliğinde Hamburg şehrinde de benzer bir planlama yapılır. Avlulu yüksek toplu konut blokları inşa edilir. Jarrestadt, Dulsberg, Habichtplatz bu yerleşmelerden birkaçıdır.

Viyana'da belediye meclisinin 1923 yılında aldığı karar ile kentin çeşitli bölümlerinde kiralık avlu blok karakterinde konut grupları yaptırılır. Bu sosyal konutlar şehre damgasını vurur ve şehrin yeni kimliğini belirler. Rabenhof, Hanuschhof, Reumannhof bu konut bloklarına örnek olarak verilebilir.

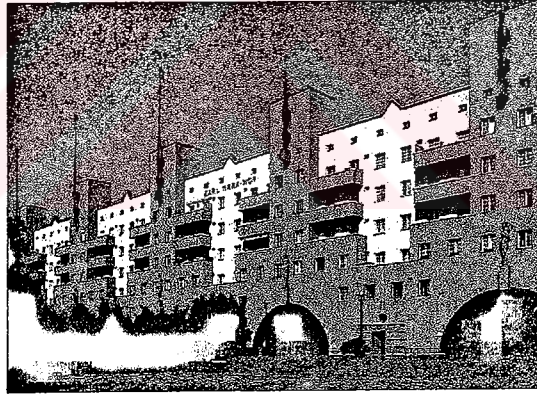
⁶⁰ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1805.

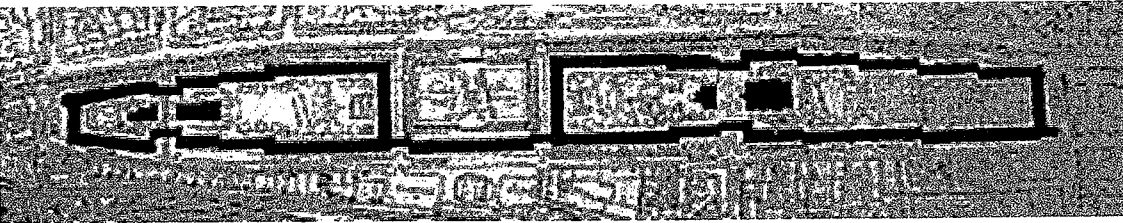
Şekil 41. Güney Amsterdam, H.P. Berlage, 1902-20. Şekil 42. De Dageraad, M. de Klerk, Amsterdam, 1917-20.

Şekil 43. Jarrestadt Yerleşmesi, Schneider, Hamburg.

Şekil 44. Karl Marx Hof, K. Ehn, Viyana, 1927.

Şekil 45. Karl Marx Hof, K. Ehn, Viyana.

Karl Ehn tarafından 1927’de tasarlanan Viyana’daki Karl Marx Hof bu anlayışı en ileriye götüren ve mimari dili ile farklılaşmaya başlayan ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

- Bahçe – Şehir Yaklaşımı

Adalar halinde yapılaşma, kentsel gelişmenin en basit formudur. İnsanoğlunun kurduğu ilk kentlerden beri izlenebilir. Bu form, yollarla çevrili yapı adalarının avlulu konut bloklarınca çevrelenmesi ile oluşur.⁶¹ 20. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran asıl eğilim, sorunların kaynağı olarak görülen bitişik nizam yöntemiyle yapılan cadde-sokak-ada-parcel formatını çözen, ayrıştıran ve parçalayan yerleşme formlarıdır. Bu eğilim mevcut şehrin baskın fiziki bağlamına eklenmekten vazgeçilmesi anlamına gelir.

Bilgin’e⁶² göre 19. yüzyıl imar planlarının temel özelliği dışa açık bir sistem olmalarıdır. Dolayısıyla şehrin, sınırsızca ve kontrolsüzce genişlemeye açık olması demektir. 20. yüzyıl başında mimarlar kapalı bir sisteme sahip, yani büyümeyen yerleşmeler üzerinde yoğunlaşırlar. Bu kapalı yerleşmeleri birbirlerine ve merkeze, yerleşmeye teğet geçen bir karayolu ve demiryolu bağlayacaktır. İlk aşamada iki sorun ile karşılaşılır. Bunlardan birincisi, yerleşmelerin sınırının nasıl çekileceğidir. Diğeri ise dışarıdan soyutlanmış bu kapalı birimlerin iç örüntüsünün nasıl olacağıdır.

Bu problemlere çözüm önerileri ilk olarak 19. yüzyıl sonunda Ebenezer Howard tarafından formüle edilen bahçe-şehir anlayışı ile getirilir.

Bahçe-şehir tarzı, kentsel yapılaşmayı doğal öğeler içinde eriten ve çözen bir yerleşme biçimi önerir. Bahçe-şehir, piyasa şartları dışında gelişmiş ilk önemli toplu konut yaklaşımıdır. Ebenezer Howard 1899 yılında çıkardığı kitabı “To-morrow. A Peaceful Path to Real Form” ile bahçe-şehir düşüncesini ortaya atar. Howard’ın bu yaklaşımı 20. yüzyıl toplu ve sosyal konut stratejilerini yaygın olarak etkiler.

⁶¹ H.Deilmann; G.Bickenbach; H.Pfeiffer, *Konut Grupları*, Çev.A.Göğüş (Ankara: Ayıntap Yay., 1994), 7.

Bahçe-şehir anlayışı şu şekilde özetlenebilir: “Howard’a göre şehirler, 19. yüzyılda olduğu gibi kesintisizce ve kontrolsüzce yayılmak yerine, etraflarında bırakılacak bir yeşil kuşağın arkasında, arazisi ucuz, ulaşımı kolay ve yeşili bol alanlarda, planlanmış ve büyüklüğü kontrol altında tutulan, kendine yeterli (otonom), aynı zamanda da şehirden beslenen küçük bahçe-şehirler aracılığıyla büyümeliydiler.”⁶³

Howard, 1900'lere kadar üst gelir gruplarının ayrıcalığı olan şehir dışındaki yerleşmelerde yaşama olanağını orta ve alt gelir gruplarına yaygınlaştırma amacındadır.

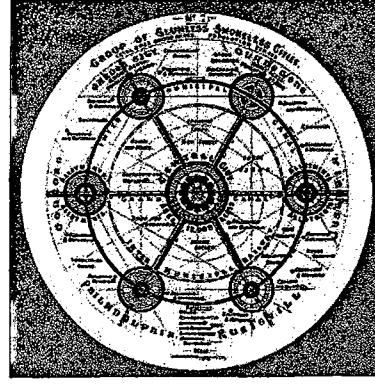
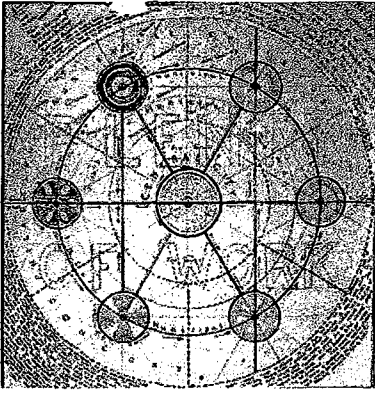
Bahçe-şehirin yerleşme örüntüsü, mekân kurgusu, yoğunluğu ve ölçeğiyle kentlerin mevcut karakterinin farklılaşmasının, kırsal kent arasındaki bir ara konumun ifadesi olması hedeflenir.⁶⁴ Modern insanın barınma probleminde süperbloklar dışında bir çözüm arayışıdır.

Bahçe-şehir anlayışı ile yapılmış ilk yerleşmeler İngiliz mimar R. Unwin'in planladığı Letchworth ve Hampstead yerleşmeleridir. Bu yerleşmelerin ortak noktaları geleneksel ve kırsal karakterli olmalarıdır. Ancak, bu yerleşmeler ikamet dışı işlevlere yer vermemeleri ve üst-orta gelir grubuna hitap etmeleri ile Howard'ın düşüncelerinden uzaklaşırlar. Belçikalı mimar Swaelmen'in Floreal yerleşmesi de bahçe-şehir anlayışı ile planlanan konut alanlarından biridir.

20. yüzyılın ilk yarısında bahçe-şehir anlayışının revizyonu olarak kabul edebileceğimiz bir dizi farklı yerleşme tekniğiyle de karşılaşılır. Ernst May, J.P. Oud, W. Gropius gibi öncüler bahçe-şehir anlayışından yola çıkarak yerleşme formunu üretim yöntemleri, yerleşme teknikleri ve dış kabukları açısından rasyonelleştirmek ve standartlaştırmak çabası içindedirler. Işık, hava, güneş, yön, yol gibi çevre koşulları açısından eş imkânlarla sahip, kolay ve hızlı üretilen birim konutlardan

⁶² İhsan Bilgin, “Toplu Konut Mimarisi ve ATK Lojmanları”, *Arredamento Mimarlık*, 1998a, Sayı 11, 87.

⁶³ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1804.

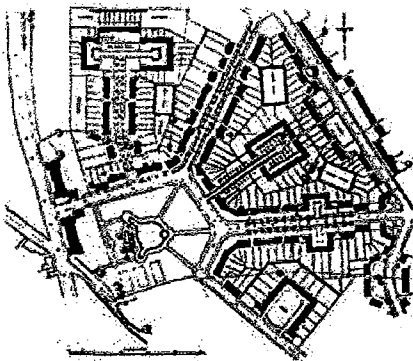
Şekil 46,47. E. Howard'ın 'bahçe-şehir' diyagramları, 1898-1901.

Şekil 48, 49. Letchworth Yerleşmesi, R. Unwin, 1903-1919.

Şekil 50. Letchworth Yerleşmesi.

Şekil 51, 52. Hampstead Yerleşmesi, R. Unwin, 1905.

oluşan, teknik akıl tarafından oluşturulmuş, tekrarlanabilir bir yerleşme formu ararlar.⁶⁵

Kısaca, bahçe-şehir anlayışının yöntem, teknik ve dil açısından rasyonelleştirilmesi olarak özetleyebileceğimiz bu çalışmalar üç ana grupta ele alınabilir.

Bunlardan birincisi, iki katlı bahçeli konut dizilerinin, yaya ve araba yollarını ayrıştıracak tarzda sıralanarak yerleşmenin tümünü oluşturmasıdır. J.P. Oud'un Rotterdam'da tasarladığı Kiefhoek yerleşmesi bu yaklaşımın önde gelen örneklerinden biridir.

İkinci yaklaşım, sıra ev formatının zeminden koparılıp 4-5 katlı bloklara dönüştürülmesi ve yerleşmenin bu blokların örüntü oluşturacak şekilde planlanmasıdır. Bu anlayışla yapılan konut alanlarına W. Gropius'un Siemensstadt ve Dammerstock yerleşmeleri örnek gösterilebilir.

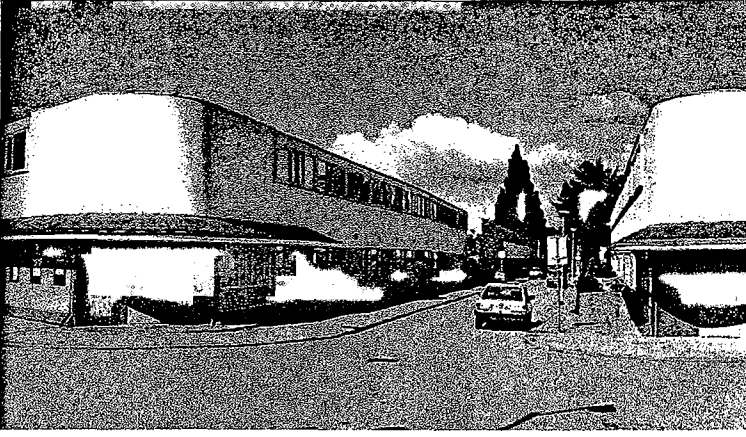
Bu başlık altında ele alınacak sonuncu yerleşme tekniği ise birinci ve ikinci yaklaşımın bir arada kullanılarak yerleşmelerin planlanmasıdır. 4-5 katlı lineer bloklar ve bahçeli sıra evlerin bir arada, bahçe-şehir anlayışından yola çıkılarak değerlendirilmesidir. Ernst May'in Frankfurt'taki Römerstadt yerleşmesi bu başlık altında incelenebilir.

Bu üç yaklaşımın ortak noktası, bahçe-şehir programını ve konseptini çıkış noktası olarak aldıktan sonra, ondaki geleneksel öğeleri ayıklamak, dönüştürmek, modern sanayi toplumuna mâl etmek doğrultusunda farklı önceliklere ağırlık vermeleridir.

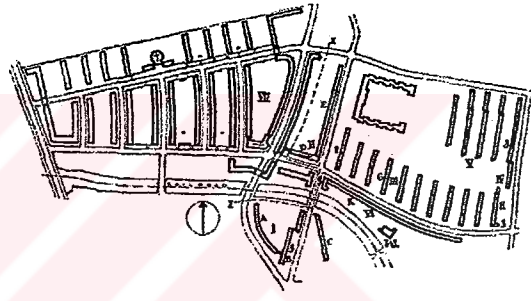
---

⁶⁴ İhsan Bilgin, a.g.k., 2000a, 112.

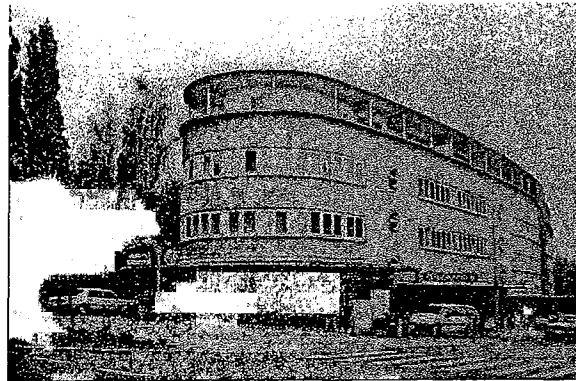
⁶⁵ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1805.

Şekil 53. Kiefoek Yerleşmesi, J.P. Oud, Rotterdam, 1925-1930.

Şekil 54, 55. Siemensstadt, W. Gropius, 1930.

Şekil 56, 57. Römerstadt, E. May, Frankfurt, 1927-28.

- Büyük Bloklar

Bu yerleşme tekniği (belki bunları modern, revize edilmiş ‘Süperblok’lar⁶⁶ olarak niteleyebiliriz), bütün yerleşme ölçeğini tek bir blokta toplama tavrı sonucu ortaya çıkar. Düşeyde yoğunlaşmayı hedefleyen bu yaklaşım karşılığını devasa bloklarda ve nokta bloklarda bulur. Bu megastrüktürlerin en belirgin özellikleri bir örüntü oluşturmadan büyük yeşil alanlar üzerinde yüzer vaziyette konumlandırılmalarıdır. Le Corbusier’nin ilk örneklerini tasarladığı bu yerleşme tekniğine ancak II. Dünya Savaşı sonrası başvurulur. 1950 ve 60’larda sıkça uygulanır. Bir anlamda devasa blokların serpiştirilmesiyle oluşan yerleşme tekniği, binaların ölçeği ve örüntü oluşturmayan tesadüfi dağılımlarıyla yoğun eleştirilere uğrar.⁶⁷ İstisnai birkaç uygulaması dışında çoğu terk edilir. Berlin’deki Gropiusstadt ve Hansaviertel, Corbusier’nin Unité d’Habitation’u, Alison ve Peter Smithson’un Golden Lane Konut Projesi bu anlayışın örneklerinden birkaçıdır.

Bu devasa blokların tasarımına dair yüzyıl boyunca iki yaklaşım görülür. Birincisi, Corbusier’nin yapıları gibi tümel büyük yapılar olarak ele alınanlar, ikincisi de kendi bileşen parçalarına ve öğelerine bölünerek tasarlananlardır. Bu ikinci yaklaşıma da örnek olarak M. Safdie’nin Montreal’daki Habitat yerleşmesini gösterebiliriz.

Bütün bu gelişmeler olurken İngiltere’de durum farklılık gösterir. Bilgin, konut reformunun deneye ve arayışa kapalı, daha homojen, istikrarlı ve tutucu bir karakter gösterdiğini vurgular.⁶⁸ Bunun nedeni olarak İngiltere’de merkezi müdahalenin ağırlığının daha çok hissedilmesi gösterilebilir. 1919’da devlet tarafından Tudor Walter’e hazırlatılan konut raporu iki savaş arası konut reformu stratejisini belirler. Walter, geleneksel İngiliz sıra ev karakterini esas alır, yerleşme yoğunluğu ve birim konut standartlarına ilişkin ayrıntılı sınırlamalar getirir. İngiltere’de iddialı yeni yerleşmeler yapmak yerine öncelikle var olan konut stoğunun anonim bir iyileştirme programına tabi tutulması tercih edilir.

⁶⁶ Alan Colquhoun, *Mimari Eleştiri Yazıları*, Çev. A.Cengizkan (Ankara: Şevki Vanlı Yayınları, 1990), 81-100.

⁶⁷ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 88.

⁶⁸ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1806.

Yüzyıl boyunca yukarıdaki başlıklar altında ele alınmış yerleşme teknikleri bazen tek başlarına bazen bir kaç sentezlenerek bir arada uygulanırlar. Ancak 20. yüzyıl yerleşmelerinde inşa edildikten sonra birtakım problemlerle karşılaşılır. Yerleşme tekniğinden kaynaklanan iki önemli problem bulunur.⁶⁹ Bunlardan birincisi, sadece ikameti barındıran tek işlevlilik sonucu ‘uyku şehri’ olmaya yatkınlıklarıdır. Diğer bir problem ise sunilikten kurtulmaları ve kabul edilip edilmeyeceği için en azından 5-10 yıl geçmesi gerekliliği, konutun ev olarak benimsenmesi için zamana ihtiyaç olmasıdır.

2.3.3.2. Yeni Malzemeler ve Yapım Teknikleri

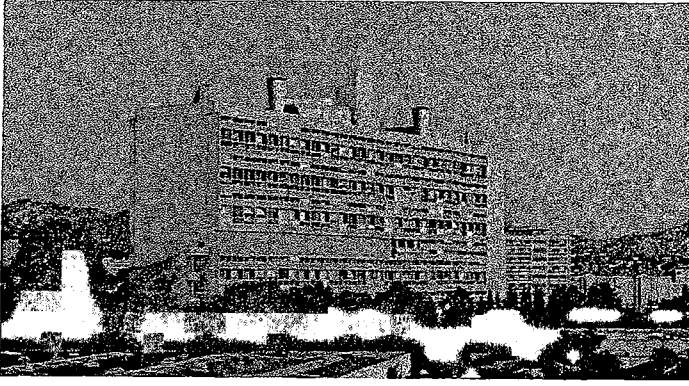
Toplu konut alanında yatırımların ve inşaat ölçeğinin büyümesi, yerleşme tekniklerindeki arayışlar yeni malzemelerin ve inşaat tekniklerinin denenmesine imkân verir. 20. yüzyıl başına kadar parsel ölçeğinde sürdürülen yapım faaliyeti geleneksel yapım tekniklerine ve geleneksel malzemelere bağımlılık anlamındadır.

Yüzyıl başındaki girişimlere kadar malzeme ve yapım tekniklerinde taş, tuğla ve ahşabın hakimiyeti söz konusudur. Oysa beklenen, otomotiv ve beyaz eşya sektörlerinde gerçekleştirilen endüstrileşmenin konut üretimi pratiğine de yansımalarıdır. O seviyede olmasa da, 20. yüzyıl konut deneyimi malzeme ve yapım tekniklerinde gelenekselden kopuşu gerçekleştirir.

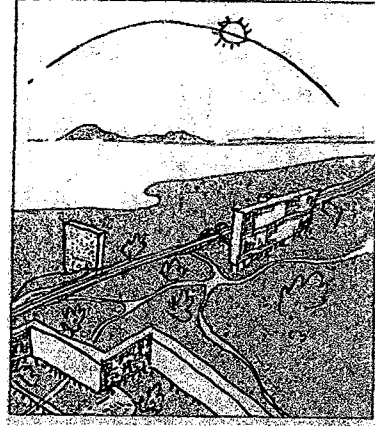
Hafif beton çeşitleri, betonarme, metal ve plastik malzeme yapı üretimi pratiğinde kullanılmaya başlanır. Seramik, taş, ahşap gibi eski malzemeler de fabrika ortamının mekânîk işlemlerinden geçerek kullanılır. Büyük ölçekli konut şantiyelerinde hafif prefabrikasyon ve modern kalıp teknikleri hakimdir. Geleneksel kalıpların yerini yeni malzeme ve tekniklere bağlı yalın modüler kalıplar ve bundan kaynaklanan mekânsal örüntüler alır.⁷⁰

⁶⁹ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 88.

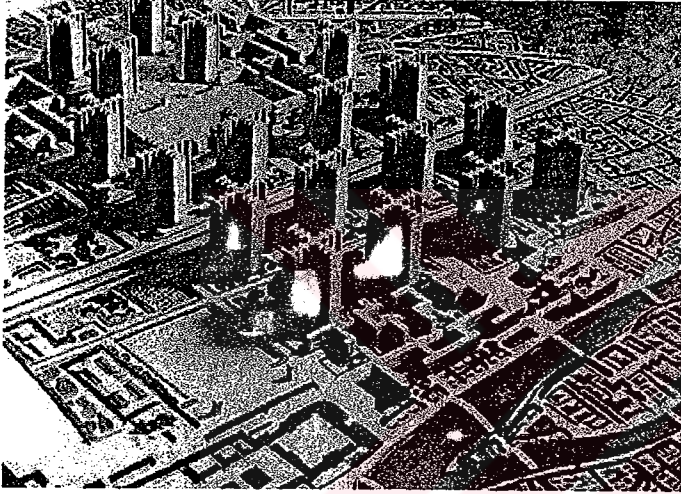
⁷⁰ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 88.

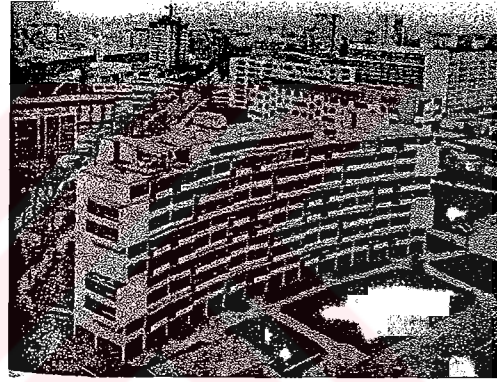
Şekil 58. Unite d'Habitation, Le Corbusier, Marsilya, 1946-1952.

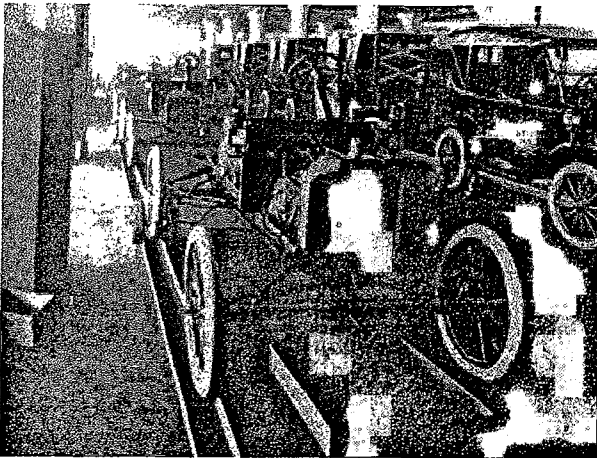
Şekil 59. Corbusier'nin blokları.

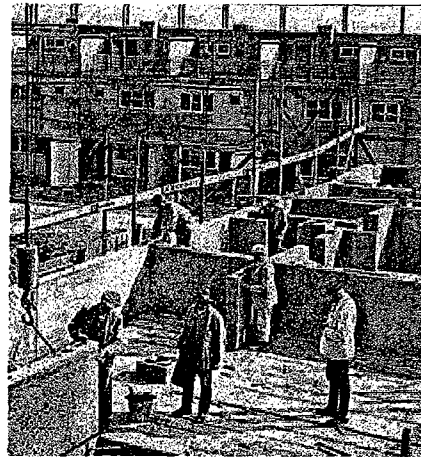
Şekil 60. Plan Voisin, Le Corbusier.

Şekil 61. Hansaviertel Yerleşmesi, G. Jobst
W. Kreuer, Berlin, 1953-1957.

Şekil 62. Ford'un Band Sistemi.

Şekil 63. Fraunheim Şantiyesi, E. May,
Frankfurt.

Seri üretim, standardizasyon, modüler yapım şantiyelerdeki yeni süreci tanımlarlar. F.W. Taylor'un 'bilimsel yöntemi' ile 'zaman ve hareket çalışmaları', H. Ford'un fabrikalarında faaliyete geçirdiği bant sistemi konut üretimi için model alınır. Birbirini tekrar eden konut dizileri üretim bandını temsil eder. Fabrika şantiyeye taşır.

May'ın Frankfurt'taki uygulamaları, Oud'un Kiefhoek yerleşmesi, Gropius'un planladığı toplu konutlar, Corbusier'in önerdiği yerleşmeler bu anlayışın ve dönüşümün öncüleridir.

Geleneksel malzeme ve yapım tekniklerinin kullanımı, zanaatkârların yüzyıllar boyunca biriktirdiği, yanlışları zaman tarafından elimine edilmiş, istikrarlı ve düşünülmeden yinelenen bir faaliyettir. Dolayısıyla tecrübeli kalfaların ürünleri bu birikimin sonucudur. Malzemelerin birleşme, bitiş ve detay sorunları ile karşılaşmaz. Oysa toplu konut üretimindeki arayışlar ve denemeler kaçınılmaz şekilde yalıtım, konstrüksiyon, detay hatalarına neden olur. Bilgin, bu hataların iddia edildiği gibi yeni malzeme ve bileşenlerin kalitesizliğe yatkınlığından çok, sürekli deney ve arayış içinde olunmasından kaynaklandığını belirtir.⁷¹ Kaliteli bir üretim için firmanın ve mimarın ek bir çabası gerekmektedir.

2.3.3.3. Yeni Mekânsal Örgütlenmeler

20. yüzyılda konut birimlerinin bir araya getirilme yöntemlerinde ve konut birimlerinin iç mekân örgütlenmelerinde farklı yaklaşımlar ile karşılaşılır. Yeni konut blokları ve farklı konut iç mekân düzenleri yerleşmelerde denenir. Ancak, özel hayat mekânları haline gelen konut birimlerinin yan yana ve üst üste getirilerek aynı çatı altında toplanması, küme haline getirilmesi 19. yüzyıl pratiğidir. 20. yüzyıl bu anlayışı devralarak farklı şekillerde yorumlar.

⁷¹ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 88.

19. yüzyılda birçok şehirde görülen şehir içi apartman biçiminde yapılaşma, küme halinde aynı çatı altında toplanmanın ilk biçimidir. İstikrarlı bir barınma kültürünün ifadesi olmaktan çok, inşaat alanını maksimize etme çabasının sonucudur. 20. yüzyılın önemli yeniliklerinden biri, birim konutları küme halinde toplamayı apartmanın parsel sınırlarından kurtararak bugün sıra ev, açık ve kapalı koridorlu olarak adlandırdığımız bloklara dönüştürebilmesidir. Tek tek yapılan apartmanların yerini bütünü tek seferde tasarlanan, sıra evler ve lineer blokların oluşturduğu yerleşmeler alır.

Hane halkının büyüklüğü, kompozisyonu, aile içi işbölümü, emeğin yeniden üretilmesi için gerekli faaliyetlerin aile yaşamında yarattığı günlük ritm ve benzerleri konutun iç ilişkiler sistemini oluşturur.⁷² Bu iç ilişkiler sistemi konut iç mekânının işlevsel ayrışmasını ve iç örgütlenmesini büyük ölçüde etkiler.

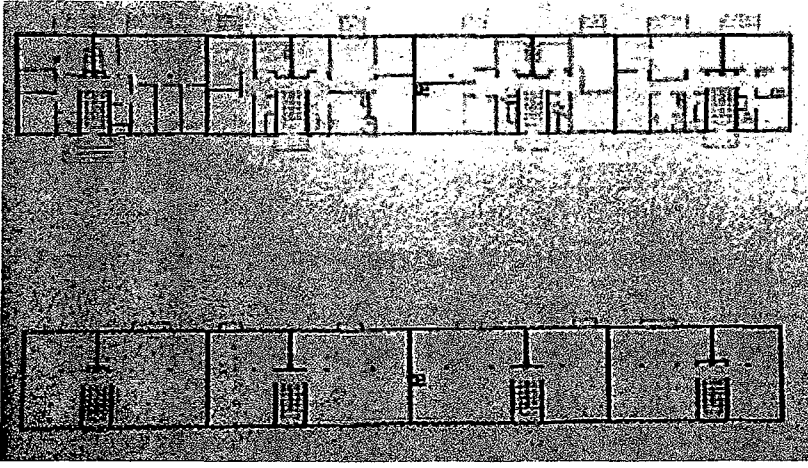
Bloklar ve diziler halinde inşa edilen binaların içindeki konut birimleri, 19. yüzyılda olduğu gibi geleneksel yaşamın kalıpları üzerine kurulmaktan kurtulur. Modern gündelik yaşamın gereksinimlerine göre radikal bir biçimde yeniden biçimlendirilir. 20. yüzyıl birim konutun iç düzenine yeni kalıplar getirir. Bilgin, geriye dönüp bakıldığında ve örnekler planametrik olarak incelendiğinde soyutlama yoluyla 3 ana kalıpla karşılaşılacağından bahseder.⁷³

Bunlardan birincisi, hiçbir mekânı sabitlemeyen serbest planametridir. Mies'in Weissenhof Yerleşmesi'ndeki bloğunda ve Corbusier'in hemen hemen tüm çalışmalarında bu anlayışı görebiliriz. Serbest veya total mekân anlayışında duvarların mobilyalarla birlikte mekân içinde yer değiştirebilmesi ve esneklik esastır. Taşıyıcı sistem ve düşey tesisat sistemi dışında hiçbir sınırlama getirilmez. Ev, içine her şeyin, çeşitli kolaj olasılıkları ile serbestçe doldurulabileceği bir 'container'e dönüşmektedir.⁷⁴ Bu anlayış konuttan çok büro binalarında yaygın olarak kullanılır.

⁷² İlhan Tekeli, a.g.k., 1998a, 12.

⁷³ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 89.

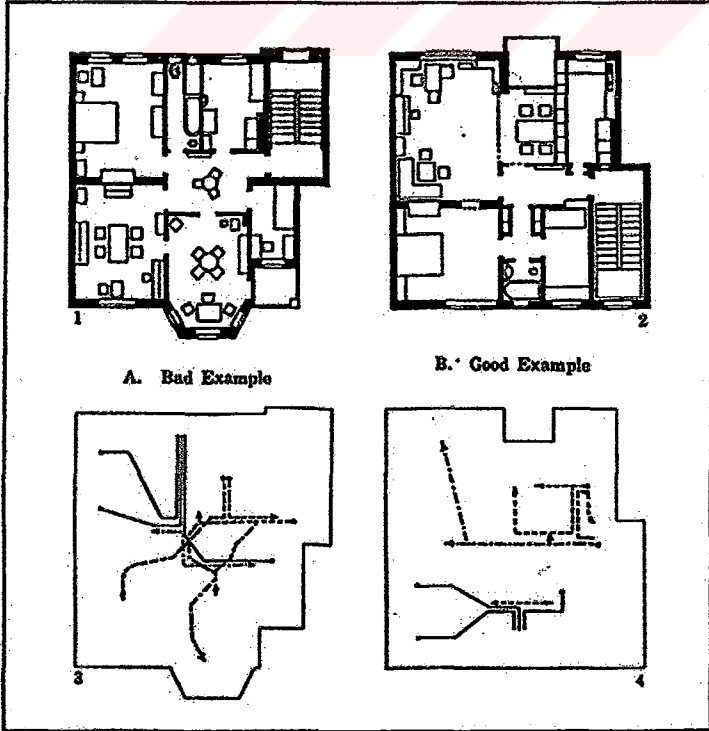
⁷⁴ İhsan Bilgin, "Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev", *Cogito*, 1999d, Sayı 18: 144-157, 157.

Şekil 64. Weissenhof Yerleşmesi'nde Lineer Blok, M. van der Rohe, Stuttgart.

Şekil 65. Kat planları, Jarrestadt Yerleşmesi, K. Schneider, Hamburg.

Şekil 66. A. Klein'in çalışmaları.

Öncelikle Fritz Schumacher'in üzerinde sistematik olarak çalıştığı ikinci kalıp, eşit büyüklükteki odalardan oluşan, işlevleri baştan sabitlenmemiş eşdeğer mekânların bir araya gelmesiyle kurulan planametridir. Serbest plana oranla daha yaygın olarak kullanılır. Karl Schneider'in planları bu anlayışa örnek gösterilebilir.

Üçüncü ve en çok bilinen plan tipi ise Alexander Klein'm manifestal biçimde sunduğu mekân büyüklüklerinin işlevlerine göre farklılaştığı ve kümelenerek ayrıştığı (yatma-oturma eksenli) fonksiyonalist planametridir. Klein, bu çalışması ile sirkülasyon alanlarının minimize edilmesi ile kullanım alanlarının nasıl genişlediğini kanıtlar. Ayrıntılı olarak düşünülmüş fonksiyon etütleri ile asgari alandan azami ölçüde yararlanmaya öncelik verir. May, Oud gibi öncüler planlarını bu anlayışla yaparlar. İki katta çözümlenmiş konut birimlerinde oturma ve yatma baştan ayrıldığı için bu grubun içinde değerlendirilebilir.

2.3.3.4. Yeni Donatılar

20. yüzyılda geniş konut kitlelerine ulaştırılan kentsel altyapı donatıları ve seri üretim sonucu orta ve alt gelir gruplarının da edindiği kişisel ev donatıları konut planlarını dönüştürür.

Bu iki farklı donatı grubu, 19. yüzyıldan itibaren hem ev sakininin kurtuluşunu sağlar, hem de onu evine bağımlı hale getirir.⁷⁵ Bunlardan birincisi gündelik yaşamlarında ev sakinlerinin ağır işlerden kurtulmasını sağlayan elektrik, gaz, su, kanalizasyon gibi kentsel altyapı donatılarıdır. İkincisi ise kitlesel üretim ile birlikte standart ürün haline gelen buzdolabı, çamaşır makinesi gibi dayanıklı tüketim malları ve karyola, koltuk, piyano, perde, lamba gibi kişisel ev donatılarıdır. Bu kişisel ev donatıları sosyal, kültürel ve ekonomik etkiler sonucu serbest piyasa koşulları altında bir kitlesel tüketim kültürü oluşmasına neden olurlar. "Ev sakininin hiçbir dönemde olmadığı kadar evi ile özdeşleşmesinin nedeni, tüketmenin karşı konulmaz çekiciliği karşısında ev donatısı ile kurduğu sıkı ilişki idi."⁷⁶

⁷⁵ Ela Kaçel, "“Inhabitant” nasıl kurtulur, nasıl hapsolür?", *Arredamento Mimarlık*, 1998, Sayı 11, 97.

⁷⁶ Ela Kaçel, a.g.k., 1998, 98.

19. yüzyılda ocak, musluk ve gaz lambasından ibaret yoksul teçhizatın yerini evin kurgusuna yön veren bir donatı şebekesi alır. Elektrik ve sıhhi tesisat sistemlerindeki gelişme 20. yüzyılda ev içi yaşantıyı yeni plan şemalarından daha fazla etkiler ve daha hızlı dönüştürür. Geleneksel evlerdeki, hatta 19. yüzyıl konutlarındaki ikincil mekânlar olan servis hacimleri, mutfak, banyo, WC, depo şeklinde ayrışarak ve kümelenerek, konutu ve özel hayatı yönlendiren “çelik çekirdek”⁷⁷ dönüştürler ve en düşük maliyet ve minimum ölçülerle birim konutun içine taşınırlar.

Özellikle mutfak, konutta modernlik sembolüne dönüşür. Tarımsal dönem konutunda pişirme eylemi evin giriş holünde yer alan yemek yeme ve oturma eylemleriyle bir arada bulunur. Ayrışma modernleşmenin bir sonucudur. Endüstri Devriminden sonra özellikle kadınların önderliğinde Avrupa ve Amerika’da domestik alanı bilimselleştirme yönünde çalışmalar yapılır. Avusturyalı mimar Margerete Schütte Lihotzky ‘Frankfurt Mutfağı’ çalışmaları ile mutfak mekânını bir laboratuvara dönüştürür. Elektrikli ve gazlı ev aletleri bu hacimde yerlerini alır.

Modernleşme banyo mekânında da karşılığını bulur. 19. yüzyıl sonunda banyo artık bireysel beden bakımının tümüyle kişisel olarak yapıldığı bir mekândır. Elemanların ve eşyaların seçimi ve tasarımı işlevsel olmaları ve içeride yıkanan kimsenin dışarıdan yardım almadan işini görebilmesini sağlayabilmeleri doğrultusunda yapılır.⁷⁸ Klozet ve bidenin geliştirilmesi, gelişmiş fakat basit tesisat bağlantılarının uygulanması ile yapıların genel hijyen sistemleri rasyonalize edilir.⁷⁹ Banyo ve W.C. hacimleri konut içinde yerini alır.

Kadın araştırmacılar, kadınlara hitap eden dergiler “....mutfak ve yaşama mekânlarının pratik düzenlenmesi, iş gücünden tasarruf eden mutfaklar, sorunsuz

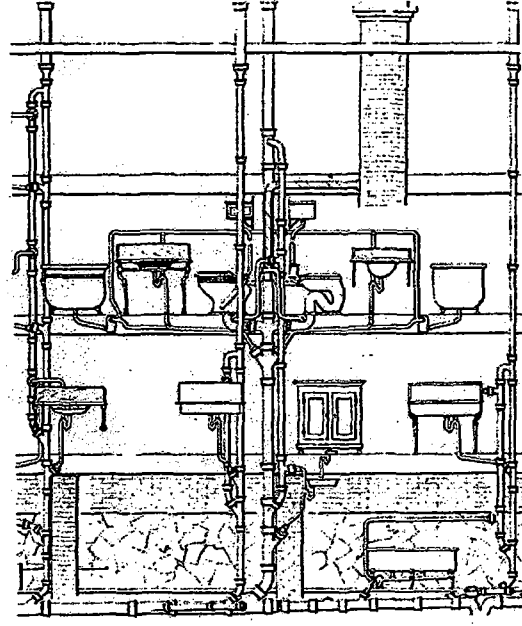
⁷⁷ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 89.

⁷⁸ Ali Cengizkan, “Bir Yabancılaşma Nesnesi Olarak Banyo”, *Arredamento Mimarlık*, 2000, Sayı 5, 133.

⁷⁹ Dosya: Hela tarihi, *Arredamento Mimarlık*, 2000, Sayı 2, 71.

Şekil 67. 'House Beautiful' dergisinde yer alan bir reklam, 1958.

Şekil 68. 1900 tarihli bir yayından tesisat bağlantılarını anlatan çizim.

Şekil 69. Tarımsal dönemde konutunda pişirme, yemek ve oturmanın evin girişinde yer alması.

Şekil 70. Frankfurt Mutfağı, M. Schütte-Lihotzky.

banyolar, hijyen, pratik ve pahalı olmayan mobilyalar, temiz ve kullanışlı bir evde gaz ve elektriğin avantajları konuları”⁸⁰ üzerine çalışmalar ve yayınlar yaparlar.

Teknolojik donatıların yaygın kullanımı sonucunda 20. yüzyılın ilk yarısında konut, 19. yüzyıl konutundan daha steril hale gelir. Isıtma teknolojisi, kentsel su ve elektrik ev sakinlerini gündelik yaşamlarında özgürleştiren donatılardır. Fakat bu özgürleştirme, aynı zamanda yeni bir içe kapanma sürecini başlatır. Konutta kullanım özgürleştikçe mahremiyet öne çıkar. Domestiklik⁸¹ ideolojisinin çıkış noktası da dış dünyadaki yaşamın gerilimlerinden uzakta mahremiyet ve konfor sağlayan bir kaçış mekânı olarak evdir.

2.3.3.5. Konuta Yüklenen Anlamlar ve İmge Meselesi

Tepeden tırnağa yeniden kurulma fırsatının verdiği imkânların sonucunda konut artık geleneksel ev imgesinden kurtulur. Bütüncül bir algı, imgelem ve zihniyet değişikliğine aracılık edebilecek yeni imgelerin taşıyıcısı olur. En azından böyle öngörülür.

Başlangıçta çok yönlü değişimin ve yenilenmenin kendi imgelerini yeniden üreteceği düşünülür. Yapı malzemeleri, yapım süreçleri ve teknikleri, mekân kurguları ve donatıları, eşyalar, davranışlar, yaşama ve algılama alışkanlıkları gibi farklı toplumsal pratikler birbirlerine kenetlenecekler, birbirlerini koşullayacaklar, dolayısıyla da yeni türden bir barınma kültürüne aracılık edecekler, ‘modern ev’ imgesi de bu karmaşık bütünlüğün bilinç dışı tortusu olarak zihinlerde belirecektir.⁸²

Fakat bugün bunun böyle olmadığını görüyoruz. Ev imgesi 20. yüzyıl konut mimarisinin üzerinde en çok tartışılan, keskin fikir ayrılıkları olan konusudur. Yerleşim biçimleri, plan kurguları, altyapı donatıları, eşyaları birbirinin aynı olan iki konutun biçimlenişi aşamasında dahi modernist vokabuler’i kullananlar ve tarihselci

⁸⁰ Şule Eroğlu, a.g.k., 94.

⁸¹ domestik: ev içi

⁸² İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 89.

yaklaşımları tercih edenler arasındaki çekişmeye ve farklı sonuçlara tanık oluruz. Örnek olarak Floreal ve Kiefhoek yerleşmelerini birbirleriyle karşılaştırabiliriz.⁸³

Her iki yerleşmenin de ortak özellikleri 1920'li yıllarda yapılması ve hemen hemen aynı plan kurgusuna sahip birim konutların yan yana gelmesiyle oluşan sıra ev düzeninde tasarlanmış olmasıdır. Swaelmen'in Brüksel'de yaptığı Floreal yerleşmesi Ortaçağ kır mimarisini çağrıştırırken, Oud'un Rotterdam'daki Kiefhoek yerleşmesi bir endüstri tasarımına benzer.

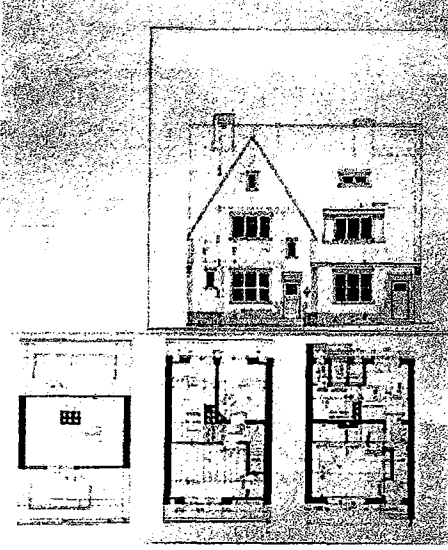
Bugün Stirling'in yıkılan Runcorn Yerleşmesi'nin yerine yapılan 18. yüzyıl İngiliz Kırevi'ni çağrıştıran toplu konutlar, bu alandaki gel-gitlerin bir örneği olarak karşımızda durmaktadır.

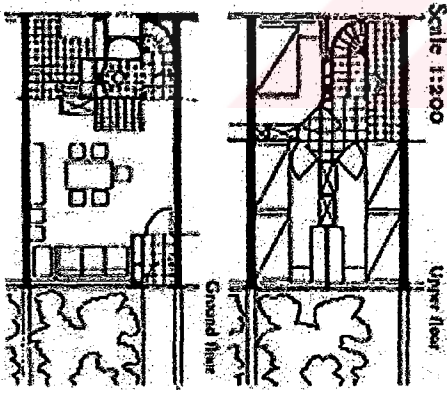
---

⁸³ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 89.

Şekil 71, 72. Floreal Yerleşmesi, Swaelmen, Brüksel, 1921-30.

Şekil 73, 74. Kiefhoek Yerleşmesi, J.P. Oud, Rotterdam, 1925-30.

2.4. AVRUPA MODERNİZMİ

Bu başlık altında, Avrupa'da 20. yüzyılın ilk yarısında toplu konut, sosyal konut mimarisi üzerine yapılan ve kendinden sonraki gelişmeleri yönlendiren bazı çalışmalar üzerinde durulacaktır. Bu dönemde özellikle Le Corbusier, Ernst May, Lihotzky, J.P. Oud, CIAM, Rus Modernistler yüzyılın toplu konut pratiğine yön veren çalışmalarda bulunurlar.

2.4.1. J.P. Oud - Kiefhoek Yerleşmesi

J.P. Oud'un tasarladığı Rotterdam'da bulunan Kiefhoek yerleşmesi özel bahçeleri olan iki katlı 300 adet sıra evden oluşmaktadır. Yerleşmede ayrıca bir kilise, iki mağaza ve oyun alanları bulunur. Doğu-batı yönündeki üç uzun sokak ve kuzey-güney yönündeki iki kısa sokak, geleneksel sıra ev düzeni ile çevrili uzun dikdörtgen arazide ortogonal bir ızgara sistem kurar. Özel köşe çözümleri dışında tüm birimler aynıdır. 4.1 m x 7.5 m içinde çözümlenen iki katlı birimler tüm hacimleri ışık ve hava alan sıra evlerdir.

Kiefhoek yerleşmesi büyük ve yoksul ailelere yönelik planlanır. Mümkün olan en küçük ve en ucuz evlerden oluşur. Çok sınırlı bir bütçe ile yapılmasına rağmen bu minimum konutlar mümkün olan en yüksek kalitede inşa edilir.

Tek tip birimlerden oluşmasına karşın görünüşlerdeki çeşitlilik dikkat çekicidir. Tekrarlanan standart birimlerden oluşan diziler kolektif bir bütün halinde ele alınır. Sürekli bir duvar düzlemi, eş yükseklikte seyreden çatı seviyeleri, pencere bantları bütün cadde boyunca devam eder.⁸⁴

Kiefhoek yerleşmesi soyut ve sadeleştirilmiş dilin konut yerleşmesine taşınmasının ilk örneklerindendir. Bilgin, yerleşmeye dair şu saptamalarda bulunur: “ Oud, yeni konut yerleşmesi kimliğini hem ‘büyük şehir’ mimarisinin bilinen çağrışımlarından,

⁸⁴ Peter G.Rowe, *Modernity and Housing* (Massachusetts: MIT Press, 2000), 360.

hem de kır peyzajının anlam yüklerinden kurtarmak, bunların yerine evrensel, soyut ve nesnel bir mimarlık dilini geçirmek istiyordu. Bu yeni dil sayesinde mimari ürün ve konut da artık endüstri dünyasının ürünleri arasına katılacak, ona yabancı bir dünyanın çağrışım yüklerinden kurtulacaktı.”⁸⁵

Kiefhoek yerleşmesi bu özellikleriyle mimari bir üründen öte bir endüstri tasarımı nesnesine, dayanıklı tüketim malına benzer. Konut dizileri binadan çok tren vagonlarını veya gemiyi andırır. Endüstriyel ürün olmanın ilk koşulu modern dünya içinde seri olarak yapılmaya ve üretilmeye elverişli olmaktır. Oud, mimariyle endüstri tasarımının artık aynı dünyayı paylaştıklarını, aynı kompozisyon teknikleriyle biçimlendirilebileceklerini kanıtlamak ister. Kiefhoek, bahçe-şehir anlayışının, nesnel ve soyut bir yaklaşımla evrensel bir dil kullanılarak endüstriyel üretiminin ihtiyaçları doğrultusunda yorumlandığı öncü bir çalışmadır.

2.4.2. Ernst May - Römerstadt Yerleşmesi

Römerstadt, Ernst May önderliğinde Frankfurt şehrinde yerel yönetimin desteğiyle inşa edilen yerleşmelerden biridir. 1925-30 arası dönemde Frankfurt, Westhausen, Praunheim, Römerstadt, Lindenbaum ve Höhenblick gibi “trabantenprinzip” (uydu planlama ilkesi) ile tasarlanmış yarı-otonom yerleşmelerle çevrelenir.⁸⁶ May, şehrin büyüyen konut açığına çözüm bulmak için karardır. O tarihlerde şehirde kentsel tasarım ve yapılanma üzerinde önemli bir güce sahiptir. Sonraki tarihlerde bu güç, bazı eleştirmenler tarafından estetik diktatorya kurmakla bile suçlanmasına sebep olur.

Frankfurt'taki bu uydu yerleşmelerin inşa edilmesine yönelik karar, yoğun kent merkezinin fiziksel olarak desentralize olma zorunluluğu, ucuz arazi ve var olan kentsel alanlara yüklenilmekten kaçınmak hedefleri ile alınır.

⁸⁵ İhsan Bilgin, a.g.k., 2000a, 113.

⁸⁶ Peter G.Rowe, a.g.k., 129.

Tafuri bu yerleşim alanlarının, ölçek ve konumları itibarıyla dolaysızca dönemin sosyal demokrat belediye politikaları ve kararlarıyla belirlendiğini ifade eder. Naziler iktidara geldiklerinde bu yerleşmeleri yapılanmış sosyalizm olarak nitelerler. Tafuri ise bu yerleşmeleri 'gerçekleşmiş sosyal demokrasi' olarak niteler. 1920 ve 30'ların Orta Avrupa mimarlığının ütopyacılığı, sol kanat entellektüeller, demokratik kapitalizmin ileri sektörleri ve demokratik yönetimler arasında kurulan bir güven ilişkisinden ibarettir.⁸⁷

May'ın Frankfurt'taki çalışmalarında yapı alanının endüstrileşmesi, Fordist-Taylorist prensipler doğrultusunda örgütlenmesi esastır. Bu süreçte en küçük üretim birimi olarak 'seidlung' (konut) belirlenir. Bu birim içinde de endüstriyel üretimin birincil ögesi servis çekirdeği yani 'Frankfurter Küche' dir.

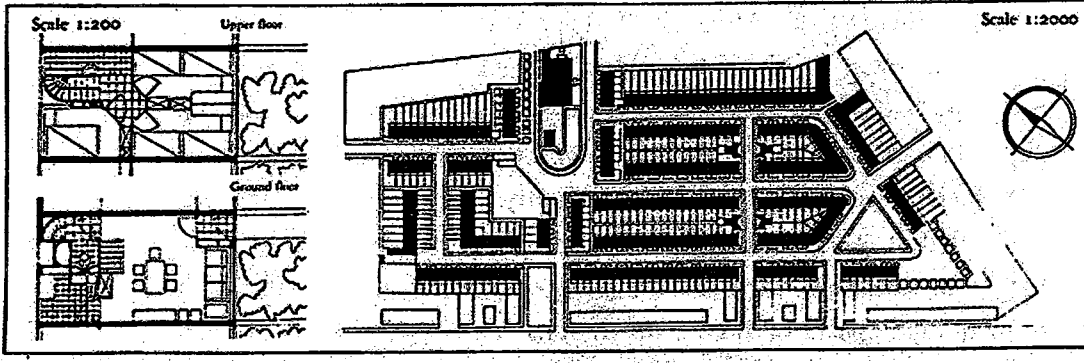
May ve arkadaşları 'Existenzminimum' (asgari varoluş/yaşam) anlayışı temelli yeni bir yaşama kültürü (Neue Wohnkultur) yaratma çabası içindedirler. Mimarlık onlar için sosyal değerlerin değiştirilmesinde bir araç rolünü üstlenecektir.⁸⁸

Römerstadt yerleşmesi, çoğunluğu iki katlı sıra ev şeklinde tek aile evleri ve yer yer dört katlı konut boklarından oluşan 1200 konut birimini içeren bir yerleşmedir. Konutların her birinde banyo, mutfak, elektrik ve merkezi ısıtma tesisatı bulunur. Konutlar geniş arka bahçelere sahiptir. Topoğrafya eğime paralel yollar ile tasarımda belirleyici bir rol oynar. Unwin'in Letchworth Bahçe-şehirindeki tutum burada da hissedilir.

Römerstadt farklı konut tipleri, konutların güneşe karşı konumlanması, peyzajı ve topoğrafyaya adaptasyonu ile başarılı bir yerleşmedir. Yapımı tamamlandıktan sonra homojen bir kitle tarafından kira karşılığında mesken tutulur ve benimsenir. II. Dünya Savaşı sırasında hasar görür. 1972 yılında koruma altına alınır ve onarılır. Günümüzde halen talep gören bir yerleşmedir.

⁸⁷ Manfredo Tafuri, *Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development* (Massachusetts, 1996), 115.

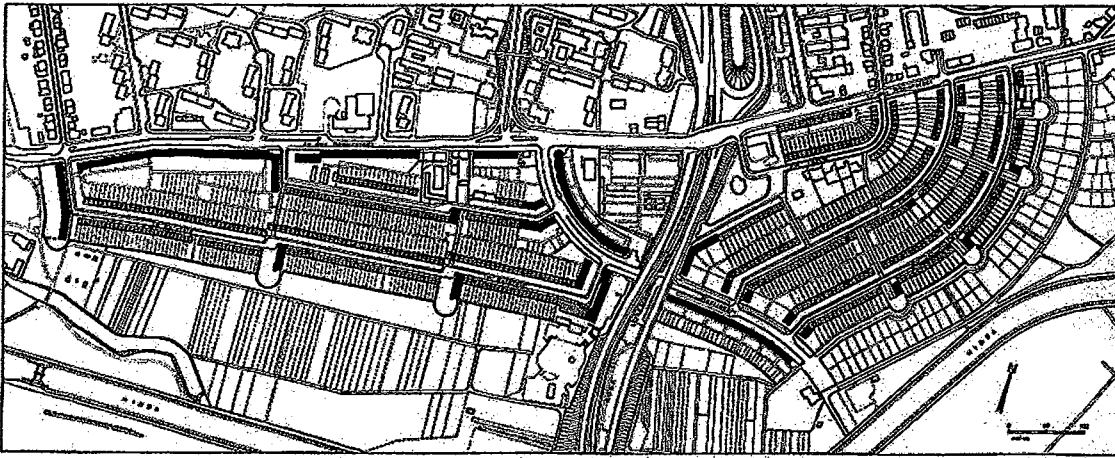
⁸⁸ Peter G.Rowe, a.g.k., 131.

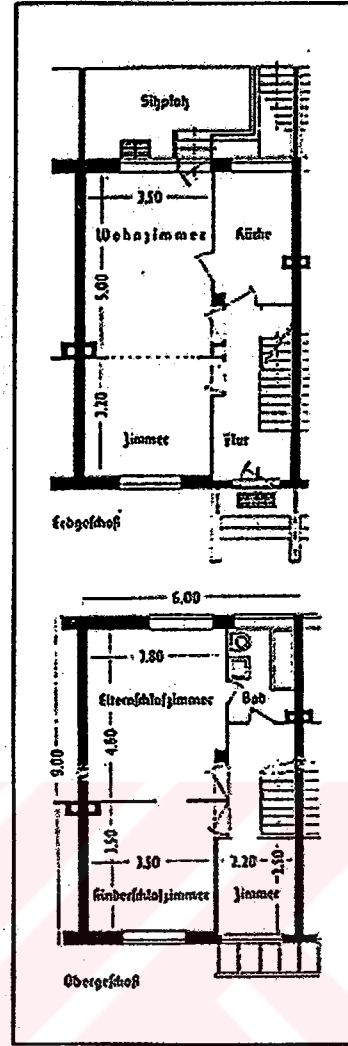
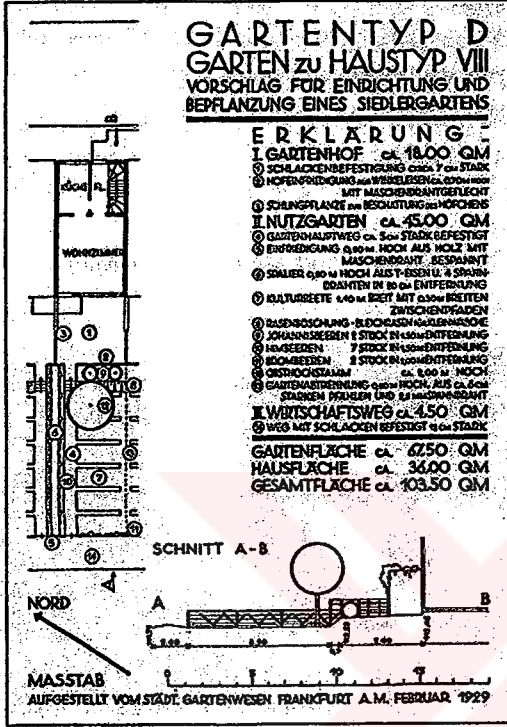
Şekil 75. Kiefhoek Yerleşmesi, J.P. Oud, Rotterdam, 1925-30.

Şekil 76, 77. Kiefhoek Yerleşmesi.

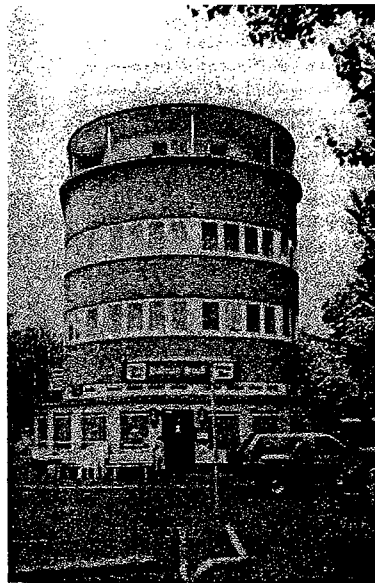
Şekil 78. Römerstadt Yerleşmesi, E. May, Frankfurt, 1927-28.

Şekil 79, 80. Römerstadt Yerleşmesi sıra ev planları.

Şekil 81. Römerstadt sıra evleri.

Şekil 82. Römerstadt 4 katlı blok.

2.4.3. M. Schütte Lihotzky - Frankfurt Mutfağı

Avusturyalı kadın mimar Margarete Schütte-Lihotzky tüm hayatı boyunca kadının konuttaki işlerinin rasyonelleştirilmesi konusunda çalışır. Adolf Loos'un yanında konut üzerine çalışmalar yaparken Ernst May tarafından Frankfurt'a davet edilir. May, o dönemde Frankfurt Belediyesi İnşaat Dairesi'nde ülkenin en büyük konut programlarından birini yönetmektedir. Bu çağrıya cevap veren Lihotzky, tipleme, standartlaşma ve inşaat elemanlarının normlaştırılması anlamına gelen 'T' biriminde çalışmaya başlar.⁸⁹

Lihotzky'nin birincil amacı kadınları mutfaktaki kölelikten kurtarmaktır. Amerikalı kadın araştırmacılardan C. Frederick'in metinleri ve Taylorizm'in ilkelerine dayanarak mutfak üzerine çalışmalarını yoğunlaştırır. Mutfak işlerinde emek ve zaman savurganlığını önlemek amacıyla kronometre ile mutfakta katedilen mesafelerin en kısıtlarını bulmaya çalışır. Bulgularını "Frankfurt Mutfağı" adını verdiği bir modelle ortaya koyar ve mimari tasarıma uygular. 1.9 m. x 3.44 m. boyutlarındaki modül bilimsel olarak hesaplanmış optimal boyutlardır.

Rasyonel ve bilimsel anlayış "Frankfurt Mutfağı"nın en ufak detayına kadar nüfuz etmiştir. Eroğlu⁹⁰, Lihotzky'nin metinlerinden şu bilgileri aktarır: Hijyen ve temizlik açısından ahşap mutfak dolaplarında mavi renk kullanılır. Bu tercihinin nedeni böcek araştırmacılarının, sinek gözünün beyaz renge yanıt verdiğini ve mavi renkten kaçtığını belirtmeleridir. Benzer anlayışla un çekmecesinin kurduğunun meşe asidinden kaçması nedeniyle meşeden yapılır. Hazırlama bankosu asitlere ve bıçak darbelerine dayanıklı olan gürgendendir. Mutfak bankosu ise genellikle linolyum kaplanmıştır. Banko üstündeki delikten atılan çöp, bir kanalla çöp bidonuna düşmektedir. Mutfağın hareketli elemanları, küçük tekerlekler üstünde dönen ve ev kadınına her işi oturarak yapma olanağı veren bir tabureyle, tavanda ray üstünde hareket eden ve ışığı istenilen noktaya getirmeyi olanaklı kılan sarkmalı bir aydınlatma elemanıdır.

⁸⁹ Şule Eroğlu, a.g.k., 93.

⁹⁰ "Projekte Frankfurt 1926-1930", *Margarete Schütte-Lihotzky: Soziale Architektur Zeitzeugin eines Jahrhunderts*, Böhlau Wien, 1996, 92'den aktaran Şule Eroğlu, a.g.k., 93.

Duvara katlanabilen ütü tahtası, gazlı ya da elektrikli ocak ünitesi, aspiratör, yemeklerin sıcak tutulmasını sağlayan yalıtımlı pişirme kutusu, altta erzak saklanan çekmeceler, kap kacak dolapları, üstte camlı dolaplar, çift eviye, eviyenin solunda kirli tabak kabı ve onun üstünde, duvarda, yıkanan tabakların kurumaya bırakıldığı tabak damlalığı bu işlevsel mutfakın sabit elemanlarıdır.

Eroğlu, “Frankfurt Mutfakı”nın “....cam, metal ve fayans yüzeylerinin parlaklığı, basit ve güçlü renkleri, modüler bütünlüğü ve uyumlu biçimde birbirine kenetlenmiş parçaları, bolca teknik tesisatıyla ‘bir makine olarak mutfak’ düşüncesinin gerçekleştirilmiş bir örneği”⁹¹ olduğunu belirtir.

Frankfurt mutfakı kitlesel bir üretime yönelik tasarlanır. Fabrikada bir araya getirilen modüller inşaat sahasına taşınır. Frankfurt konutlarında 10.000 adet üzerinde farklı versiyonları uygulanır.

Lihotzky tüm hayatı boyunca 1921 yılında yazdığı ilk makalesinin başlığı olan ‘Doğru Konut Yapımı Aracılığıyla Kadının İşini Nasıl Hafifletilir?’ sorusuna cevap aramıştır. Bugün evlerimizde kullandığımız mutfakların temeli Lihotzky’nin tasarımı olan ‘Frankfurt Mutfakı’dır.

2.4.4. Le Corbusier

Le Corbusier 20. yüzyılın başında yaşanan toplumsal çalkantının nedenini, Endüstri Devrimi’nin yarattığı yeni yaşam biçimiyle, bunun gereksinmelerine yanıt getiremeyen konut mimarisi arasındaki çelişkide görür. “Konut içinde yaşamak için bir makinedir” derken, sürekli büyüyen somut gerçekler üzerinde akla yatkın bir denetim sağlama arzusunu dile getirir.⁹² Sorunlara çözüm getirebileceğini düşündüğü ‘uşul konut’ örneklerinin arkasında, yeni bir fiziksel çevre yaratarak insanlığın özgürleşmesine insan olarak katkıda bulunma anlayışı yatar. Corbusier’in

⁹¹ Şule Eroğlu, a.g.k., 94.

⁹² Le Corbusier, *Bir Mimarlığa Doğru*, Çev. S.Merzi (İstanbul: YKY, 1999), 11.

düşünceleri bir taraftan kendi çağının gerçeklerini yansıtırken bir taraftan da düşsel olma eğilimindedirler.

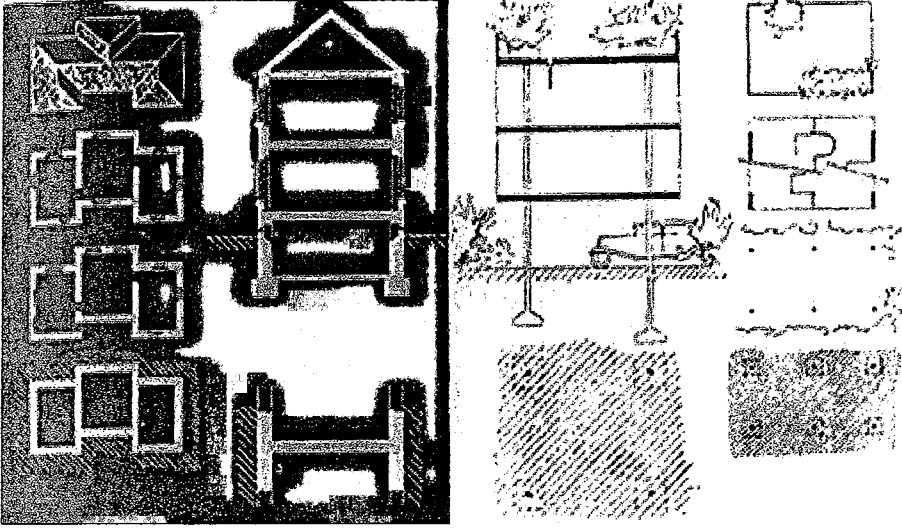
Le Corbusier, çağdaşlarına kıyasla toplu konut konusunda farklı ve daha uçlarda çözümler ortaya koymuştur. ‘Existenzminimum’ anlayışıyla yola çıkan May gibi mimarları sorunlar karşısında etkisiz ve savunmacı bir tavır sergilemekle itham eder.⁹³ Corbusier daha geniş ufuklu ve atak bir tavrıyla ‘maison maximum’ ismiyle yeni modern konutun mekân standartlarını ilan eder. Bahçe-şehir anlayışının farklı yorumları şeklinde devam eden toplu konut sunum biçiminden radikal bir kopuşu önerir. Bütün bir yerleşme ölçeğini tek bir blokta toplayarak bunu gerçekleştirir. Immeubles Villas ve Une Ville Contemporaine projeleri bunun ilk örnekleridir. Ancak Corbusier’nin bu modelleri II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşme fırsatını yakalar. Nokta blokları ve Unité d’Habitation benzeri blokları 1950 ve 60’lı yıllarda sıkça uygulanır.

Bilgin, “Corbusier’nin dev blokları sadece bir yerleşmedeki tüm konutları içermekle kalmıyor, münferit bahçeleri, yaya yollarını, rekreasyon alanlarını, sosyal hizmet fonksiyonlarını da bünyesine alarak dışarıda yalnızca otoyol ve yeşilden başka bir şey bırakmıyordu”⁹⁴ şeklinde Corbusier’nin megarüktürlerini tanımlar. Bilgin, ayrıca konut birimlerinin de bahçe büyüklüğündeki teraslarıyla, dar alanlara rağmen bırakılmış galeri boşluklarıyla, dışarıdaki sonsuzluk ufkuyla, geçmişin yüklerinden arınmış bir özgürlük duygusu vaad etmek üzere tasarlandığını belirtir.

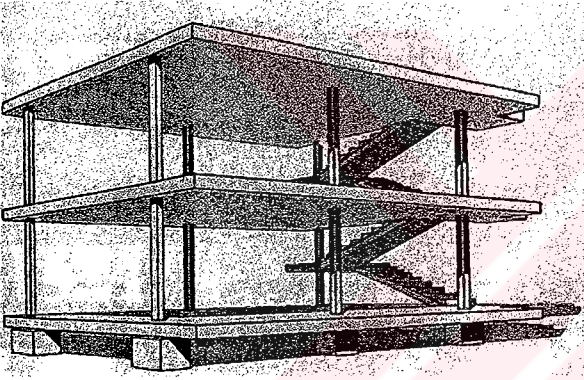
Kolonlar üzerinde ayağa kalkmış bloklar, aralarında alışılmadık mesafelerle ve birlikte bir düzen oluşturmayan tesadüfi dağılımlarıyla, yeşil üzerinde yüzen gemileri çağırır. Corbusier diğer Avrupalı modernist meslektaşlarından farklı olarak gelenekselden daha köklü, kesin bir kopuşu arar. Mekân kuruluşunu inşaat sürecinden, planı cepheden, pencereyi duvardan, binaları da yerden koparmak ve

⁹³ Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A Critical History* (London: Thames and Hudson, 1992), 178.

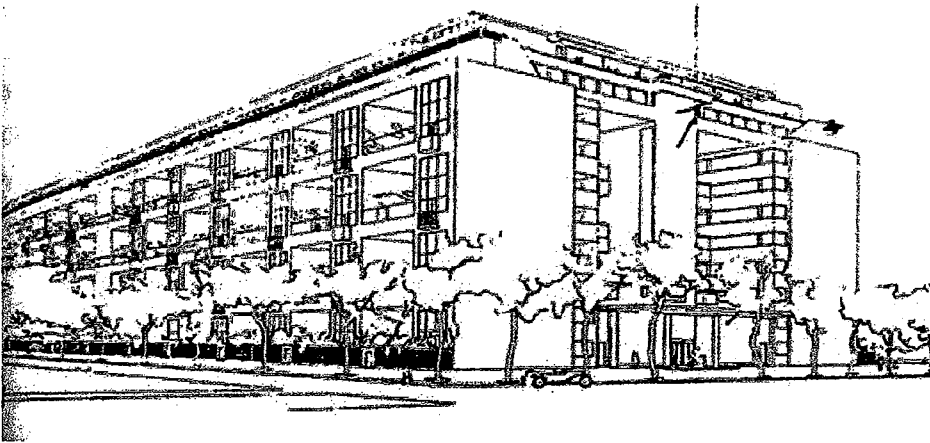
⁹⁴ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1807.

Şekil 86. Corbusier'nin geleneksel konut ile çağdaş konut üzerinde 5 ilkesini anlattığı kroki.

Şekil 87. Masion Dom-ino birim konut strüktürü.

Şekil 88. Villas Immeubles Projesi, Le Corbusier.

blokları birbirlerine göre konumlanmaktan kurtarmak ister.⁹⁵ Beş ilkesini açıklamak için yaptığı krokilerde geleneksel konut ile olması gereken çağdaş konutu karşılaştırır. Binanın yerden yükseltilmesi (pilotis), çatı bahçesi, serbest plan, bant pencereler, serbest cephe düzeni, Corbusier'in çağın konutu için koyduğu ilkelerdir ve yukarıda bahsi geçen koparma, özgürleştirme eyleminin araçlarıdır.

Le Corbusier "Yeni Bir Mimarlığa Doğru" kitabında modern mimarlık ve çağın konutu üzerine düşüncelerini ve projelerini toplar:

"...böylece mimarlık zamanın aynasına dönüşür.

Günümüz mimarlığı, konutla, sıradan ve çağdaş insan için sıradan ve çağa uygun konutla ilgileniyor. Artık saraylarla uğraşmıyor. İşte zamanın bir göstergesi.

Sıradan insan için, "herkes" için konut araştırması yapmak demek, insana özgü temel ilkeleri, insan ölçeğini, gereksinim karşılayan tipi, işleve yönelik tipi, duyarlı tipi yeniden bulmak demektir. İşte işin en önemli noktası ve tamamı budur. İnsanlığın şatafatı terk ettiği onurlu çağ kendini göstermekte.⁹⁶

... eğer yüreğimizden ve aklımızdan konutun donmuş kavramlarını çekip çıkarırsak, soruna eleştirel ve tarafsız bir gözle yaklaşırsak sonunda gereç-konuta, varlığımıza eşlik eden çalışma araçlarının estetiğiyle güzelleşen, sağlıklı, seri üretilen konuta ulaşırız."

2.4.5. CIAM

CIAM (Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri), Le Corbusier ve Sigfried Giedion öncülüğünde 1928 yılında, İsviçre'nin La Sarraz kentinde yapılan toplantı ile kurulur. Dört kıtadan 23 ülkenin temsilcilerini bünyesinde barındırır. Örgüt, 1928-1959 yılları arasında çeşitli ülkelerde toplantılar yapar. Modern mimarlığa kentbilim, konut ve konut bölgeleri konularında önemli katkılarda bulunur.

⁹⁵ İhsan Bilgin, "Serbest plan, serbest cephe, serbest ev", *Cogito*, 1999d, Sayı: 18, 144.

⁹⁶ Le Corbusier, a.g.k., 16.

La Sarraz'daki ilk toplantının amacı, 'mimariyi akademik çıkmazdan kurtarmak üzere eylem planı araştırmak'tır.⁹⁷ Toplantı sonuç bildirgesinde genel ekonomi başlığı altında, mimarlıkta rasyonalizasyon ve standardizasyon konuları üzerinde durulur. Özer, rasyonalizm ve fonksiyonalizm adı altında tanınan üslubun bu toplantı ile adeta tescil edildiğini belirtir.⁹⁸ 1929 yılında Frankfurt'taki toplantıda tartışmalar 'Existenzminimum' üzerinde yoğunlaşır.⁹⁹ 1930 Brüksel'de de konut problemi ön plandadır. Gropius bu toplantıda çalışmalarını sunar.

4. toplantı 1933 yılında Marsilya ile Atina arasında SS Paris gemisinde yapılır. Daha sonra Atina Kartası olarak adlandırılan sonuç bildirgesi ile kent 4 ana bölüme ayrılır. Konut, rekreasyon, iş ve ulaşım olarak nitelenen bu kentsel bölgeler mimarlığın farklılaşan bağımsız alanları olarak görülür. 5.toplantı 1937'de Paris'te yapılır. II. Dünya Savaşı sonucu meydana gelen yıkım, barınma sorununu bir kez daha gündeme getirir. Konut yapımında yeni ve deneysel olanın yerine basit ve sağlam olanın peşine düşülmesi dile getirilir. Büyük şehirlerin otonom yeni konut bölgeleri ile yeniden yapılandırılması, tarihi kentin kültürel ve politik yaşamın merkezi olarak düzenlenmesi önerilir.¹⁰⁰

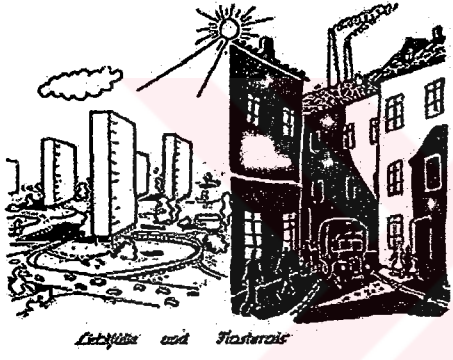
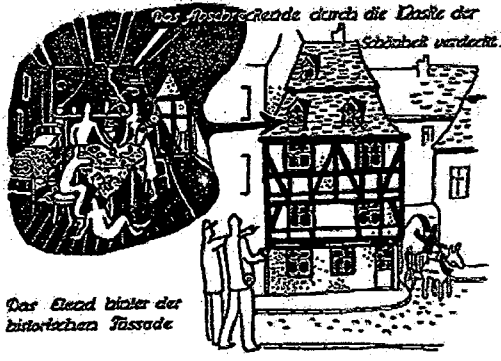
1947 yılında İngiltere Bridgewater'da yapılan 6. toplantıda Aldo van Eyck mimari mekânikleşmenin her türüne karşı sert eleştiriler getirir. Eyck doğrudan işlevselciliği hedef alır. Genç mimarlar ile savaş öncesi yaklaşımlarını sürdüren eski kuşak arasında fikir ayrılıkları belirir. Bakema, mimarlığın asli görevinin insanın tinsel gelişiminin sağlanması olduğu görüşünü dile getirir. Varoluşçu terminoloji mimarlığa nüfuz etmeye başlamıştır.¹⁰¹ CIAM'ın bu 6. toplantısıyla birlikte farklı bir sürece girilir. Eleştiriler 1951 Hoddeston, 1953 Aix-en-Provence, 1956 Dubrovnik toplantılarında da devam eder. Tüm bu gelişmelerde barınma, konut yeni teorilerin hem kaynağı hem de hedefidir. Aix-en-Provence'de Sert, milyonlarca konutun yapımında beliryecinin endüstriyel seri üretim ve makinalaşma değil, insan ölçeği ve

⁹⁷ Le Corbusier, a.g.k., 325.

⁹⁸ Bülent Özer, *Yorumlar* (İstanbul: YEM Yay., 1993), 396.

⁹⁹ William J.R.Curtis, *Modern Architecture Since 1900* (London: Phaidon Press, 1996), 255.

¹⁰⁰ Ignasi de Sola-Morales, *Differences*, Trans: Graham Thompson (Massachusetts: MIT Press, 1997), 43.

Şekil 89. Atina Kartası ile kabul edilen prensiplerin propagandası için hazırlanan afiş.

ikamet edenin olması gerektiğini vurgular. Dubrovnik'te kimlik kavramı gündemdedir. Nitekim Otterloo'da yapılan son toplantıda Eyck, Sert, de Carlo, Bakema, Candilis gibi genç mimarlar ile Giedion, Le Corbusier ve Gropius gibi eski kuşak arasında ayrılma gerçekleşir.

1970'lerle beraber modern-sonrası dönemin üzerinde duracağı konular son toplantılarda dile getirilir. Bütün bu süreçte mimari arayışlar özellikle konut üzerinden dile getirilir. Konut ile yenilenir, konut ile hezimete uğrar, eleştirilere hedef olur.

2.4.6. Rus Modernistler – Komün Evleri

Yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'daki gelişmelere paralel, konut mimarisi üzerine Rusya'da da çalışmalar yapılmaktadır. 1924 yılındaki 13. Parti Kongresi'nde konut problemi en önemli sorun olarak kabul edilir.¹⁰² Ginzburg liderliğinde bir araştırma grubu, konut alanında standardizasyon üzerine çalışması için hükümet tarafından görevlendirilir. Ginzburg, aynı zamanda OSA (Çağdaş Mimarlar Birliği)'nin de lideridir. OSA, 1926 yılından itibaren yayın organı SA aracılığıyla mimari uygulamalarda bilimsel yöntemler ve konut sorunu üzerine yaptığı çalışmaları yayınlamaktadır.

Konut üzerine yapılan bu çalışmaların ekonomik boyutu kadar önemli olan ve bu çalışmaları Avrupa'daki çağdaşlarından ayıran ideolojik boyutudur. Devrim sonrası Rusya'da yeni hayat biçimi için yeni insan yaratılması söz konusudur. Bu projede konut önemli bir yere sahiptir. Toplumsal kondansatör olarak görülen konut 'yeni aile'ye uygun biçimde planlanacaktır. Bu yeni konut modeline 'komün evi' (communal housing/dwelling – *dom-kommuna*) adı verilir.

Komün evleri bir anlamda Ütopycılar'ın önerdikleri site modellerinin yeniden gündeme taşınmasıdır. Komün evlerinin ortak özellikleri mutfak, yemekhane,

¹⁰¹ Ignasi de Sola-Morales, a.g.k., 44.

¹⁰² Kenneth Frampton, a.g.k., 173.

çamaşırhane, kreş, dikiş atölyesi, lokal gibi ortak hizmetler sunan mekânları barındırması ve bu işler için birim konutta ayrılan hacimlerin konut dışına taşınmasıdır. Anatol Kopp, bu konut gruplarının 1920 ile 1925 arası dönemde en fazla 300 kişi için yapılırken, 1926'dan itibaren binlerce kişilik komünöterler için planlandıklarını belirtir.¹⁰³ Bu yerleşmelerde kişisel faaliyetler için ayrılan alan giderek azaltılırken, ortak mekânlar genişlemektedir. Doğrudan Ütopyacıların sitelerinden etkilenen ve büyük çoğunluğu gerçekleşmeyen tasarılar, kaçınılmaz olarak beraberinde baskı ve otoriter bir yapıyı getirir. İnşa edilen komünal bloklar ise büyük yemekhaneleri, gürültülü ve pis iç sokakları, tuvalet ve lavabo önu kuyukları, insani boyuttan yoksun mekânları ile başarısız yerleşmeler olarak tarihe geçerler. Komünal bloklar her yönleriyle birer kışlaya benzemektedirler.

Adorno 'Minima Moralia' isimli kitabında yer alan 'Evsizlere Sığınak' başlıklı yazısında "Evler eski konserve gibi kullanıp atılacak şeylerdir artık. Gerçekleştirilme fırsatı bir kez kaçırıldıktan sonra sadece burjuva yaşamının köklerini çürütmekle kalan sosyalist toplum da sahici bir barınak imkanını yok etmektedir" diyerek devrim sonrası Rusya'daki konut deneyimini eleştirir.¹⁰⁴

Komünal bloklara karşı bir alternatif Nikolai Markovnikov'dan gelir. Markovnikov, Rusya'daki bahçe-şehir hareketinin öncüsüdür. Ülke koşullarının göz önüne alınarak, toplu konut üretiminde geleneksel az-katlı kırsal konutların rasyonalizasyonunun model olarak benimsenmesini savunur.¹⁰⁵

Komünal blokların olumsuzlukları o dönemde dile getirilmeye başlanır. Ginzburg, 1929 yılındaki bir yazısında insanların bir binada kollektif yaşamaları için zorlanmamasını, bunun geçmişte olumsuz sonuçlara neden olduğunu belirtir.¹⁰⁶ Ginzburg, kademeli ve doğal bir geçiş imkânının sağlanmasını savunur.

¹⁰³ Anatole Kopp, *Changer la vie, changer laville*, 10/18, 318'den aktaran Kürşat Bumin, a.g.k., 118.

¹⁰⁴ Theodor Adorno, *Minima Moralia*, Çev. Orhan Koçak (İstanbul: Metis Yay., 2000), 39.

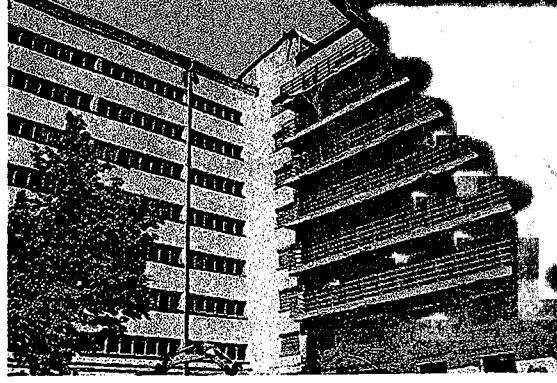
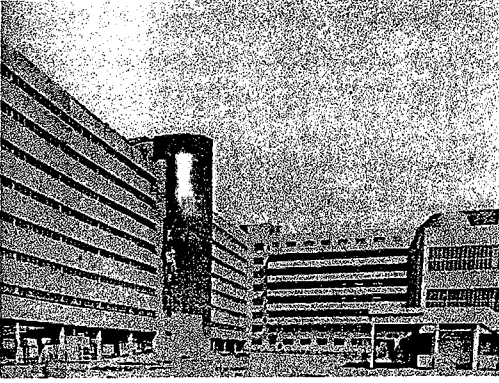
¹⁰⁵ Catherine Cooke, *Russian Avant-Garde* (London: Academy Editions, 1995), 95.

¹⁰⁶ Kenneth Frampton, a.g.k., 174.

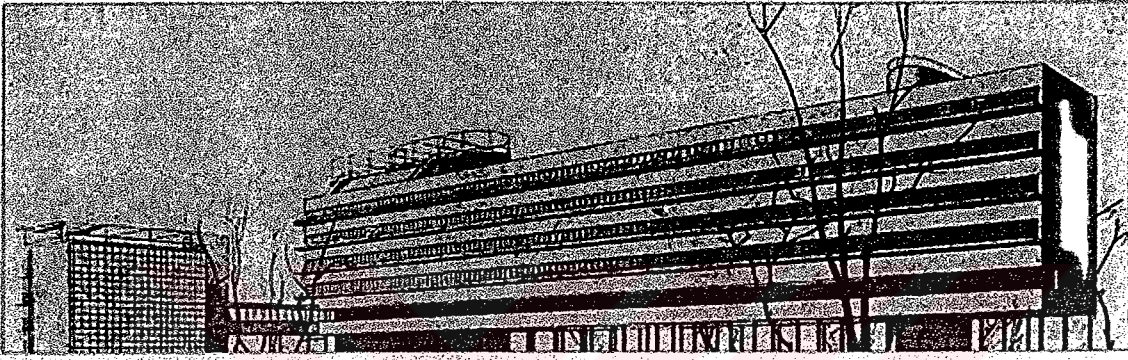

Ginzburg'un Narkomfin Binası, Ivan Nikolayev'in Textile Institute Konut Kompleksi, OSA'nın çalışmaları devrim sonrası Rusya'da konut sorununa bir çözüm ve toplum mühendisliğinin bir aracı olarak tasarlanan komün evlerinin örnekleridir.

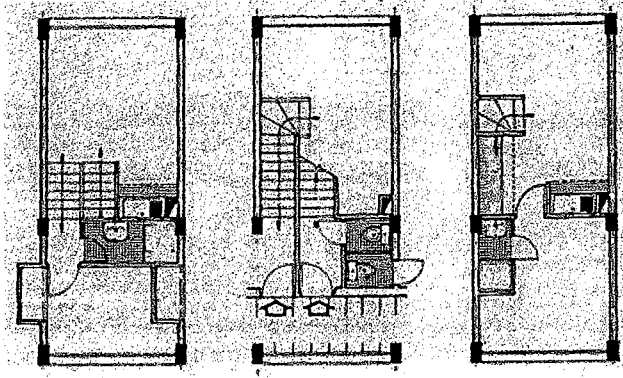
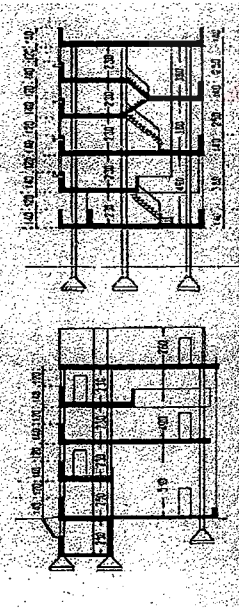

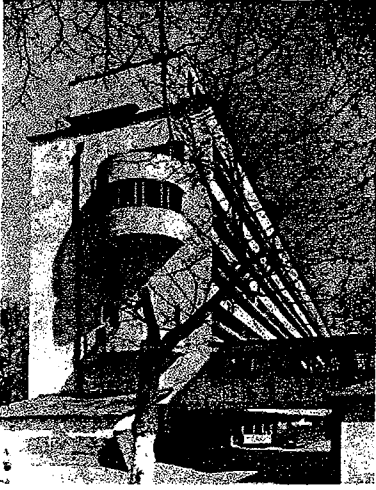
Şekil 90, 91. Textile Institute Konut Kompleksi, I. Nikolayev, 1929-30.

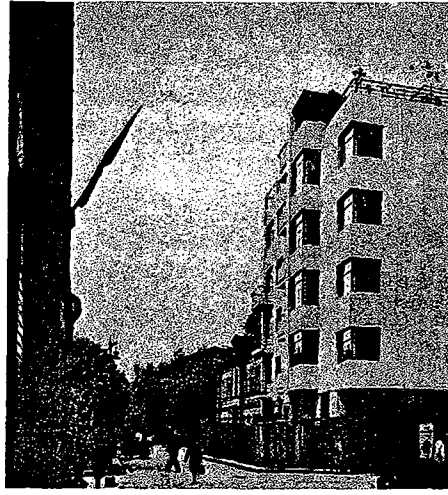
Şekil 92. Narkomfin Binası, M. Ginzburg, Moskova, 1929.

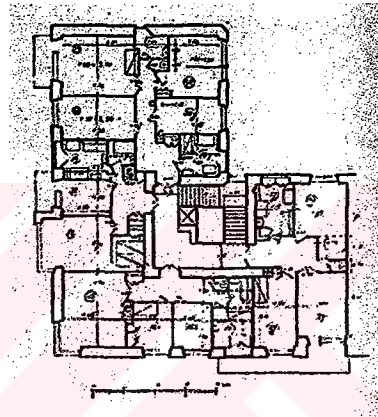
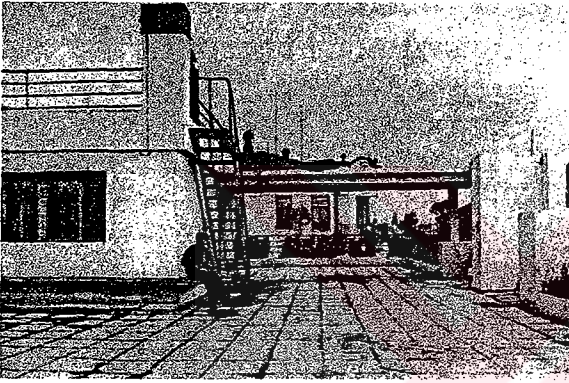
Şekil 93, 94. Narkomfin Binası kesit ve kat planları.

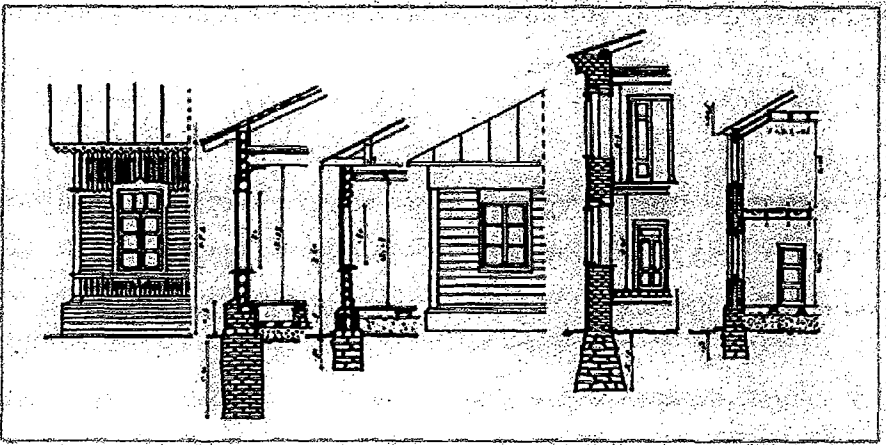
Şekil 95. Narkomfin Binası.

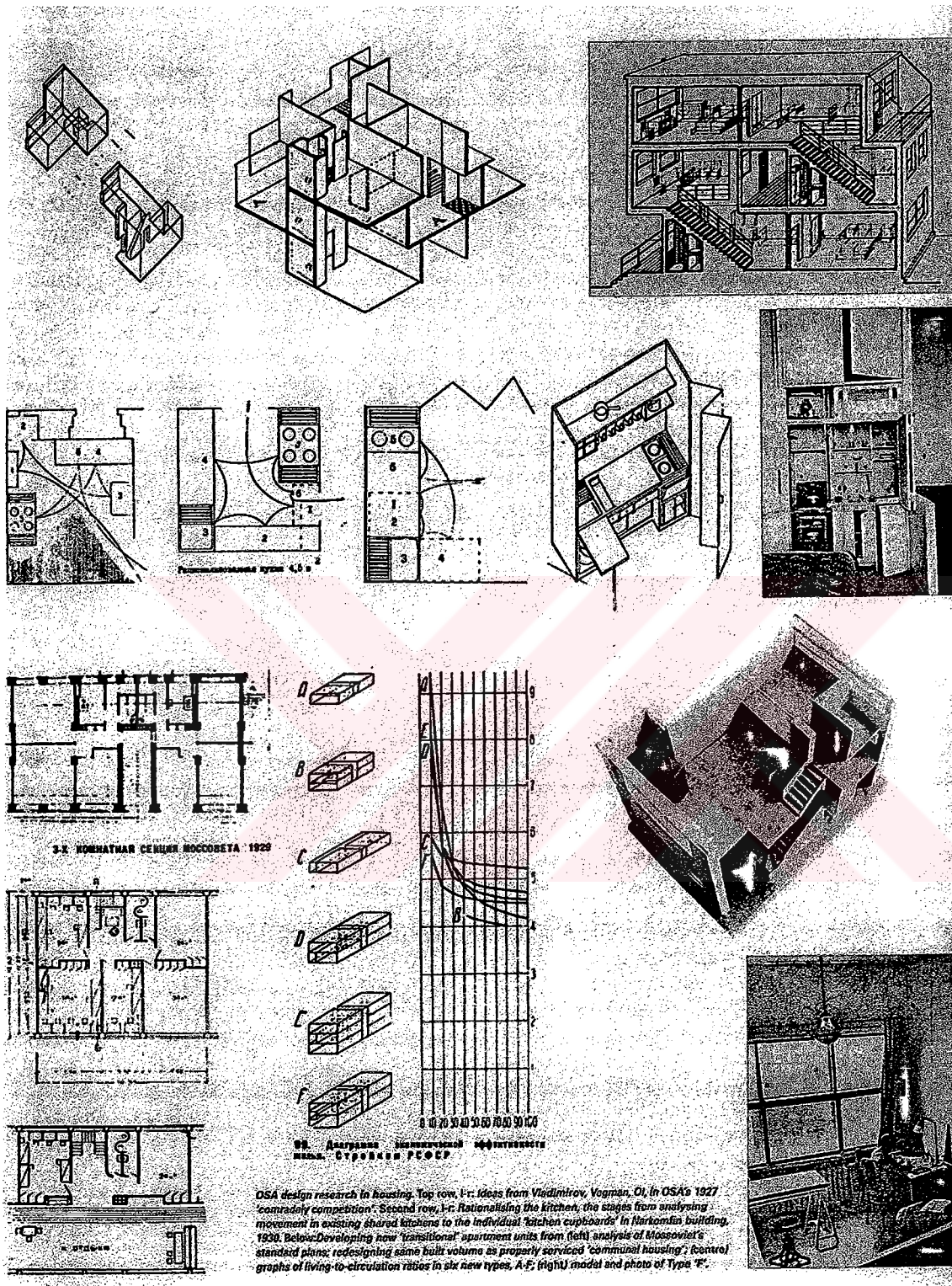
Şekil 96. Komün Apartmanı, M. Ginzburg, 1926.

Şekil 97, 98. Komün Apartmanı çatı bahçesi ve kat planı.

Şekil 99. Markovnikov'un geleneksel yapım yöntemlerinin rasyonalizasyonuna dair çalışmaları.

OSA design research in housing. Top row, l-r: Ideas from Vladimirov, Vogman, Ol, in OSA's 1927 'comradely competition'. Second row, l-r: Rationalising the kitchen, the stages from analysing movement in existing shared kitchens to the individual 'kitchen cupboards' in Martomin building, 1930. Below: Developing new 'transitional' apartment units from (left) analysis of Mossoviet's standard plans; redesigning some built volume as properly serviced 'communal housing'; Control graphs of living-to-circulation ratios in six new types, A-F; (right) model and photo of Type 'F'.

Şekil 100. Grup OSA'nın konut tasarımına yönelik etüdları, 1927.

2.5. MODERN KONUTUN HEZİMETİ

Giedion 1929 yılında yayımlanan kitabının adı ile Modern Mimarlığın konut sorunu karşısında yüklendiği misyonun adını da koyar: “Befreites Wohnen” (Kurtulmuş/Özgürleşmiş/Azat Edilmiş İkamet). Giedion 19. yüzyılın geleneksel konutuna ilişkin gerçekleri ekonomi, üretim, tasarım ve kullanım bağlamında eleştirir:

“Biz
 Ebedi değeri olan evden ve sonucundan
 Kirası pahalı olan evden
 Kalın duvarları olan evden ve sonucundan
 Anıt olan evden
 Bakımı ile bizi köleleştiren evden
 Kadının çalışma gücünü oburca yutan evden
 Kurtulmak istiyoruz.
 Bu nedenle,
 Ucuz eve
 Dışarıya açılmış eve
 Hayatımızı kolaylaştıran eve
 İhtiyacımız var.”¹⁰⁷

Ev sakinini özgürleştirmeyi hedefleyen anlayışla Giedion, 19. yüzyıl konutunu açıkça ‘masif bir zindan’a benzetir. Giedion modern konut mimarlığının manifestosunu yazarak gelenekselden çok yönlü kopuş sürecini hedefler. Giedion’un kurtuluş manifestosu ne kadar heyecan vericidir. Corbusier’nin projeleri ve söylemleri ne kadar iyi niyetli ve düşülcüselidir. Modern konut ile tüm insanların sorunları çözüme kavuşacaktır. Ancak süreç bu beklentileri bir ölçüde boşa çıkarır. Gerçi artık ne kolera ve veba ile boğuşan, aynı evi bir kaç ailenin paylaştığı endüstri şehri manzaraları kalmıştır, ne de savaşlar sonrası meydana gelen yıkım sonucu

¹⁰⁷ Ela Kaçel, a.g.k.,1998, 94.

sokaklarda kalmış milyonlarca insan vardır. Bir şekilde acil olarak barınma sorunlarına çözüm bulunmuştur. Ancak bu niceliksel gelişme barınma kültürünün içinde bulunduğu problemleri çözmeye yeterli olmaz. Uşçul konut, minimum konuta; modern konut çevreleri de insanı yabancılaştıran, kimlik problemleriyle yüz yüze bırakan mekânizmalara dönüşür.

Adorno, 'Minima Moralia'da şu satırları arka arkaya yazar: "İçinde büyüdüğümüz konaklar ve geleneksel evler çekilmezleşmiştir. Orada yaşanan her konforun bedeli bilgiye ihanettir bugün,..... Bir 'tabula rasa' üzerinde inşa edilen o modern, işlevsel konutlarsa, uzmanların ukala, zevksiz ve tuzu kuru burjuvalar için imal ettiği, içinde yaşayanlarla hiçbir bağlantısı olmayan yaşama kutularındır,..."¹⁰⁸

Fransız ve dünya sinemasının ustalarından Jacques Tati de Bay Hulot tiplmesiyle 'Amcam' filminde modern yaşama dair çelişkileri kendine özgü mizah anlayışı ile ele alır. Kendi sıradan evi ile kız kardeşinin modern estetik değerlerin kalesi olan hijyenik konutu ve mahallesi arasındaki farklılıkları vurgular.

Mimarlık, konut tasarımında bir çok alanda aynı anda yenilenme fırsatı bulur. Bu mimarlığın tarihindeki en radikal dönüşümü geçirmesini sağlar. Ancak bu köklü dönüşüm problemlerin üstesinden gelmeye yetmez. Başlangıçta büyük bir fırsat gibi gözükken bu tepeden tırnağa yenilenme imkânının aynı zamanda da derin bir 'bağlam' probleminin kaynağı olacağı sonradan anlaşılır.¹⁰⁹ Bağlam problemi, sadece fiziki bir referans eksikliği yani çevrede çıkış noktası olabilecek verimli bir yapılaşmanın olmaması ile sınırlı değildir. Geleneksel mimarilerde, yapı malzemeleri, yapım süreçleri ve teknikleri, mekân kurguları ve donatıları, eşyalar, davranışlar, yaşama ve algılama alışkanlıkları gibi farklı toplumsal pratikler 'zaman içinde' birbirlerine kenetlenir, yani birbirlerinin koşulları, sebepleri haline gelirler ve bütünlüklü bir barınma kültürünü meydana getirirler. Yüzyıllar içinde yavaş yavaş oluşmuş ve

¹⁰⁸ Theodor Adorno, a.g.k., 2000, 40.

¹⁰⁹ İhsan Bilgin, a.g.k. 1998a, 86.

toplumsal alışkanlıkların içine sinmiş barınma ve ev kültürlerinin kısa bir zaman aralığı içinde ortadan kalkması yerini kültürel bir boşluğa bırakır.¹¹⁰

James Stirling'in Runcorn Southgate ve Le Corbusier'nin Pessac Yerleşmesi başarısızlığa uğrayan modern konut alanlarının çarpıcı örneklerindedir. Her iki yerleşme de dönemlerinin önde gelen mimarları tarafından tasarlanır. Yerleşime açıldıkları yıllarda mimarlık dünyasında ilgiyle karşılanır. Ancak her iki yerleşme de kullanıcılar tarafından benimsenmez.

2.5.1. Runcorn Southgate Örneği

2.5.1.1. İngiltere'de Yeni Kent Hareketi

Londra'nın II. Dünya Savaşı sırasında gördüğü zararlar konut sıkıntısına yol açar. Savaş sonrası İngiltere'de Yeni Kentler Yasası çıkarılır. Hedef, nüfusu Londra gibi büyük kentlerden çekmek için hükümet destekli yeni kentsel topluluklar oluşturmaktır. Yeni Kent Hareketi önemli ölçüde Ebenezer Howard'ın Bahçe-Şehir görüşünden etkilenmiştir.¹¹¹

Büyük Britanya'da hükümet desteğiyle 34 yeni kent kurulur. İlk grup 'Mark I' kentleri olarak adlandırılır. Bu kentler Bahçe Şehir anlayışına çok yakın olarak tasarlanırlar. Genellikle, komşuluk birimlerini oluşturan tek aile evleri olarak düzenlenirler. Her biri yaklaşık 30.000 kişilik olarak planlanır. Sanayi, konut, eğitim ve ulaşım olanakları açısından kendine yeterli merkezler olarak kurulurlar. Bu kentlere örnek olarak Londra Yeni Kentleri Stevenage, Harlow ve Crawley gösterilebilir.¹¹²

1950-60'larda Yeni Kentlerin ikinci bölümü olan 'Mark II' kentleri planlanır. Ancak bu kentler Mark I kentlerinden farklı olarak ele alınır. Bu kentlerin nüfus

¹¹⁰ İhsan Bilgin, a.g.k., 2000a, 110.

¹¹¹ John J.Macionis, Vincent N.Parillo, *Cities and Urban Life* (New Jersey: Prentice-Hall, 1998), 381.

¹¹² Peter G.Rowe, a.g.k., 213.

projeksiyonu 80.000 kişidir. Komşuluk birimlerinden çok merkezi alışveriş ve rekreasyon alanlarını ön planda tutan kentlerdir. Runcorn Yeni Kenti bu gruba dahildir.

2.5.1.2. Runcorn Yeni Kenti

Runcorn Yeni Kenti, Liverpool yakınlarında çevresinden gelecek nüfus için konut ve iş olanakları sağlamak amacıyla tasarlanır. Planlama, Prof. Arthur Ling başkanlığındaki bir grup tarafından yapılır. 1964-89 tarihleri arasında proje hayata geçirilir. Runcorn, İkinci Kuşak Yeni Kentleri'nin en başarılılarından biridir. Ancak bu çalışmada üzerinde durulacak konu başarısızlıkla sonuçlanan Southgate yerleşmesidir.

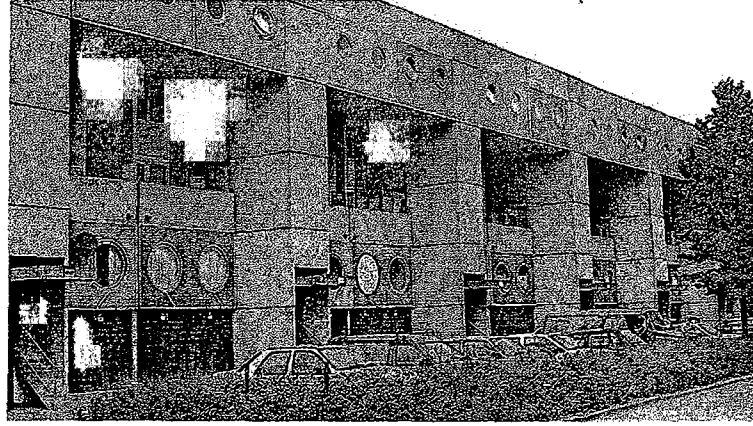
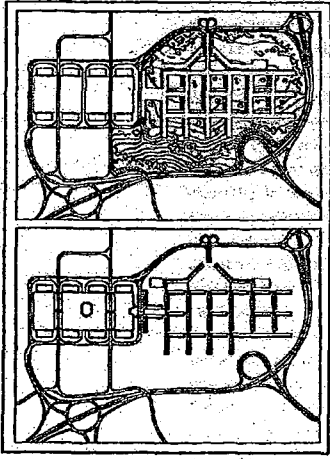
2.5.1.3. Southgate Yerleşmesi

1960'ların sonlarında uluslararası üne sahip İngiliz mimar James Stirling'e Runcorn Yeni Kenti içinde yer alan Southgate yerleşmesini tasarlaması için teklif götürülür. Stiling'in 1968'de tasarımına başladığı binaların yapımı 1970'te tamamlanır.

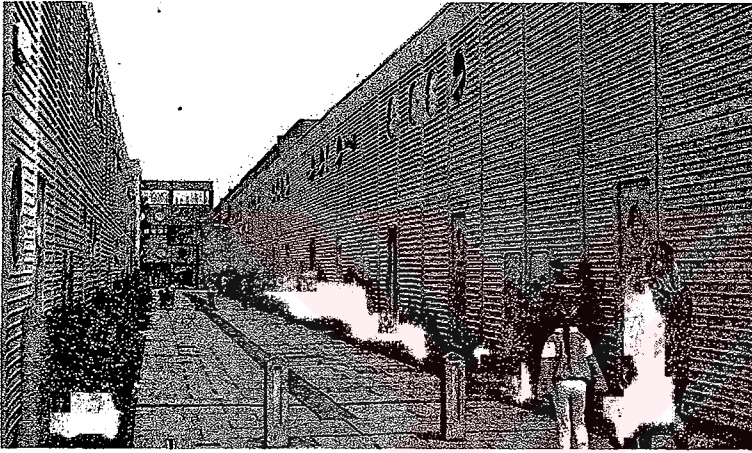
Southgate yerleşmesinde toplam 1356 konut yer almaktadır. Bu konutlardan 1000 adedi açık koridorlülük bloklarda yer alırken, geri kalanları iki ve üç katlı sıra evlerden oluşmaktadır. Yerleşmenin yapımında, o tarihlerde toplu konut uygulamalarında yoğun olarak kullanılan önyapım büyük betonarme yapı elemanları kullanılır. Yerleşmenin bir bölümünde de o dönemde yapı endüstrisi için yeni bir malzeme sayılan plastik esaslı elemanlar kullanılır.

Southgate, o yıllarda yeni toplu konut yerleşmeleri arasında ilk akla gelen örneklerden biri olur. Ancak zamanla yerleşmede sorunlar baş gösterir. Beton kent, legoland, çamaşır makineleri şeklinde nitelenen yerleşme benimsenmez. 1980'lerin başlarında konutlar terk edilmeye başlanır, vandalizm yaygınlaşır ve suç oranı artar. 1980'lerin sonunda yerleşme tam anlamıyla bir çöküntü bölgesine dönüşür. Southgate tamamıyla terk edilir. Toplumun hiçbir kesimi burayı ikametgahı olarak

Şekil 101, 102. Runcorn Southgate Yerleşmesi, J. Stirling, Liverpool, 1968-70.

Şekil 103. Runcorn Southgate yerleşmesi.

Şekil 104. Hallwood Park Konutları, 1993.

kabullenmez. 1988 yılının Kasım ayında yerleşmeyi ziyaret eden Stirling, halkın protestoları ile karşılaşır.

1990 yılında yerleşmenin yıkılması kararı alınır. 1993'te bölge tamamen temizlenir. Bu alanda Hallwood Park adıyla kırsal karakterli, geleneksel İngiliz konutlarını andıran 554 yeni konuttan oluşan bir yerleşme yapılır.

Peki neydi Southgate toplu konut yerleşmesini başarısızlığa uğratan nedenler? Koşaner, yapılan bir söyleşide kullanıcıların dile getirdikleri ortak yakınmaları şu başlıklar altında özetler:¹¹³

- Konut planlarının kendi yaşam ve barınma alışkanlıkları ile bağdaşmaması.
- Özellikle betonarme açık koridorlu bloklarda zamanla yapısal kusurların oluşması ve kalıcı onarım çözümlerinin getirilememesi.
- Yapıların görünüşüne, kütlesine, kullanılan malzemelerin rengi ve etkisine alışılmaması.
- Ses ve ısı yalıtımının yetersiz olması.
- Gerek konut içi, gerekse dış mekân mahremiyetinin sağlanamaması.
- Yoğunluğun fazla olması.
- Farklı sosyal gruplardan oluşan sakinler arasında kaynaşmanın gerçekleşmemesi.

20. yüzyıl konut deneyiminin temellendiği gelişmeleri gruplandırırken kullandığımız ve büyük imkânlar olarak gözüken değişimlerin aynı zamanda büyük problemlerin de kaynağı olacağına dair iyi bir örnektir Runcorn Southgate Yerleşmesi.

2.5.2. Pessac Konutları

1924 yılında Bordeaux'lu bir sanayici olan Henri Frugés, Le Corbusier'den çalışanları için konutlar tasarlamasını ister. Böylece, Le Corbusier seri üretim ve

¹¹³ Yavuz Koşaner, "Stirling'in Runcorn Yerleşmesi Niçin Yıkıldı?", *Arredamento Dekorasyon*, 1994, Sayı 3: 132-133, 133.

standardizasyon üzerine geliştirdiği fikirlerini uygulama fırsatını elde eder.¹¹⁴ Pessac Konutları Le Corbusier'nin ilk uygulanan yerleşme projesidir.

Yerleşme, 130 betonarme konut biriminden meydana gelen modern bir bahçe-şehir uygulamasıdır. Toprağa oturan, çatı bahçelerine sahip 2 ve 3 katlı sıra ev dizileri yerleşmeyi oluşturur. Konut birimleri merkezi ısıtmaya ve banyo hacimlerine sahiptir. Konutlar 1926 yılında yerleşime açılır.

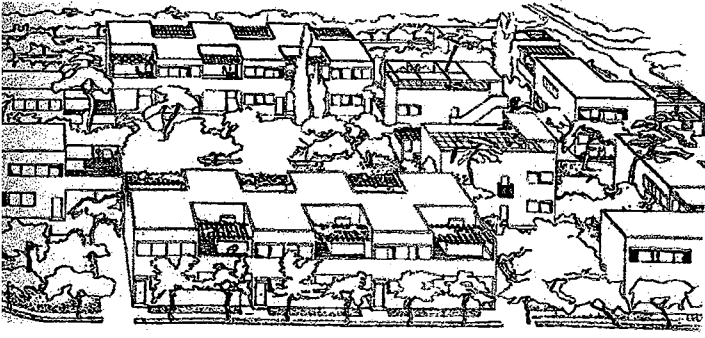
Zaman içinde konutlarda kullanıcılar tarafından değişiklikler yapılır. Bant pencereler daha küçük pencereler haline getirilir ve alışlagelmiş boyutlara indirgenir. Birçok konutta kolonlar arasındaki boşluklar ve çatı bahçeleri kapatılarak iç hacime dahil edilir. Yerel iklim koşullarının dikkate alınmaması bu müdahalelerin temel nedenidir. Yazları güneşin kavurucu etkisi korunaksız çatı bahçelerini kullanılmaz kılar. Bölgede geleneksel konutların Atlantik'ten gelen sert rüzgar ve yağmurdan korunması için batı cepheleri sağır tutulur ve ana cepheleri doğuya yönlendirilir.¹¹⁵ Yerleşmenin tasarımında bu veriler değerlendirilmemekle beraber ne duvar ne de pencere yüzeyleri için kötü hava koşullarına karşı bir önlem alınır. Yerleşmeye yönelik bir diğer eleştiri noktası ise Pessac Konutları'nın insanların alışık oldukları veya düşledikleri ev imgesi ile örtüşmemesidir.

Yüzlerce yıldır içinde yaşanan kültüre ve doğaya ters düşen konutlar kullanıcılar tarafından benimsenmez. Sonuçta, konutların tamamı bugün bakımsızlıktan harap veya yapılan müdahalelerle başlangıçtaki hallerinden tamamen uzaklaşmış vaziyettedir. Pessac Yerleşmesi, her başarısızlık öyküsü gibi ders alınması açısından öneme sahiptir. Mimar ile kullanıcı arasındaki işbirliği konusunda bir kez daha düşünülmesini sağlar. Bu durumu yine en güzel biçimde Le Corbusier açıklar: "Her zaman haklı olan mimar değil hayattır."¹¹⁶

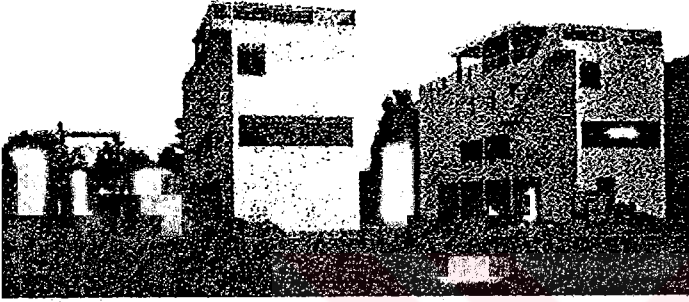
¹¹⁴ William J.R. Curtis, a.g.k., 171.

¹¹⁵ Philippe Boudon, "Corbusier: The Failure of Pessac", <http://oest.gasconha.fre.fr/fruges.html>.

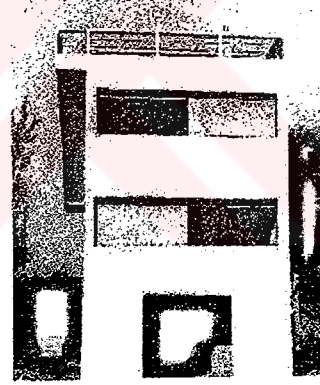
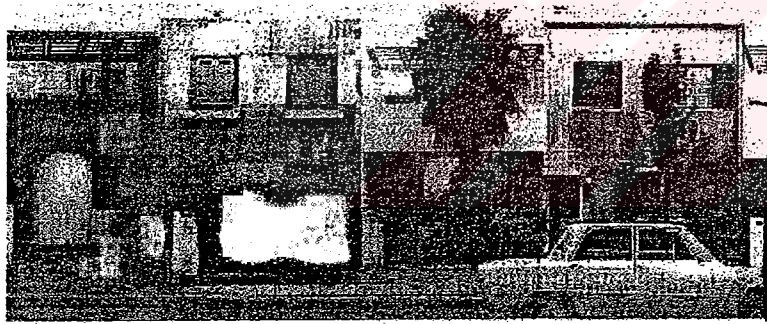
¹¹⁶ Kürşat Bumin, a.g.k., 66.

Şekil 105. Le Corbusier'in Pessac Yerleşmesi için çizdiği perspektif, 1924. Şekil 106. Pessac Yerleşmesi'nin açılış günü, Bordeaux, Fransa, 1926

Şekil 107,108. Pessac Yerleşmesinde bulunan konutlar.

Before...

After transformation by the inhabitants.

Şekil 109-112. Pessac Yerleşmesi'indeki konutlara kullanıcıların yaptığı müdahaleler.

2.6. MODERN KONUT ALANLARINA YÖNELİK YOĞUNLAŞAN ELEŞTİRİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kamu sektörünün konut piyasasına etkin müdahalesinden alınan güçle 20. yüzyılın ilk yarısında geliştirilen yeni toplu konut modelleri 1960'larda tüm endüstrileşmiş ülkelere yayılıp, şehirlerin yeni gelişme alanlarının egemen görüntüsünü oluşturur.¹¹⁷ Yeni barınma kültürünün kaynağı olarak bu konut çevreleri görülür. Yüzyılın ikinci yarısı bu konut çevreleri sorgulanmaya başlanır. Yabancılaştırıcı, doğal ve kültürel çevreden soyutlayıcı etkileri dile getirilir. Bu eleştiriler genel hatları ile şu şekilde sınıflandırılabilir:

Birinci eleştiri grubu, kullanıcı ile üretim süreci ve ürün arasındaki ilişkilerden hareket eder. Modern toplumlarda politik ve ekonomik düzeyde alınan kararlar doğrultusunda 19. yüzyılın sorunlu gündelik yaşamını bertaraf edecek bir kurtuluş programı aranır. Devlet, yapı endüstrisi, dayanıklı tüketim malları endüstrisi ve mimarlar arasında geniş tabanlı bir konvansiyon oluşması bu programı gerçekleştirecektir. Fakat istisnalar dışında en etkin aktör olması gereken 'ev sakini' (inhabitant) çoğu kez dışlanır veya proje ile dolaylı olarak ilişkilendirilir.¹¹⁸ "Yeni konut çevrelerinde ortaya çıkan yabancılaşmanın, aidiyet duygusu eksikliğinin, kimliksizliğin kaynağı, ortalama tüketici gereksinimlerinin teknokrat bir kimlikle tanımlanması ve bunlara uygun düşen optimum kurgusunun bitmiş bir ürün olarak sunulmasıdır."¹¹⁹ Bu eleştiri grubuna dahil olanlardan bir kesim çözümü geleneksel yapım yöntemlerine dönmekte bulurlar. İkinci kesim ise yapım teknolojisinin gelişmesinin çıkış yolu olduğunu savunur. Her iki kesimde hedefi kullanıcının sürece daha kolay katılabilmesi yönündedir.

İkinci eleştiri grubu, oluşan konut çevrelerinin mekânsal kalitesinden yola çıkar. Varlığın başlıca teminatlarından biri olan ve 'yer', 'aidiyet' gibi duyguların başlangıç noktası olarak kabul edilmesi gereken 'ev'in her tarafa çekilebilen bir deney nesnesi

¹¹⁷ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1807.

¹¹⁸ Ela Kaçel, a.g.k., 1998, 94.

¹¹⁹ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1808.

haline getirilmesine ve orijinlerinden bu denli uzaklaştırılmasına karşı çıkarlar.¹²⁰ Mekânın, üretim tekniklerinin doğrudan uzantısına indirgenemeyecek bir fiziki varoluşa sahip olduğunu savunurlar. Dolayısıyla da değişken olan insan davranışlarından hareketle hafızalarda karşılığı olmayan konut çevreleri üretilmesini eleştirirler. Bunun yerine, mevcut şehirlerin morfolojisinde ve bunların içindeki mekânsal tipolojilerde saklı olan öğeleri değişken kullanım biçimlerinin hizmetine sunmak gerektiğini savunurlar.

Üçüncü bir eleştiri grubunu ise popülist kanat oluşturur. Bu grup, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan toplu konut çevrelerindeki yeknesaklık, yönsüzlük, anlam yoksunluğu ve yabancılaştırıcı etkilerin sorumluluğunu modernist estetiğin perhizci ve elitist tutumuna yükler.¹²¹ Bu eğilim yukarıdan aşağıya dikte edilen modeller yerine, ortalama insanın beğenilerini ve estetik süzgeçten geçmemiş tercihlerini de içeren, tutarsızlıktan ve çelişkiden korkmayan bir çoğulculuğu ve çeşitliliği önerir.

20. yüzyılın ikici yarısının başlarından itibaren Uluslararası Akım ve savaş-sonrası konut yerleşmeleri bu tür yoğun eleştirilere uğrar. Bu süreçte özellikle genç kuşağın sürüklediği bir dizi arayışa tanık oluruz.

2.6.1. INA-Casa

INA-Casa, İtalya Konut İdaresi tarafından 1949-1954 yılları arası Roma'nın kenar mahallelerinden biri olan Quartiere Tiburtino'da yaptırılan bir yerleşmedir. Proje Ludovico Qaroni ve Mario Ridolfi'nin tasarımıdır. Hem eleştirmenler hem de mimarları tarafından projenin 'gerçekçi' olması vurgulanır.¹²² Proje gerçekçi bir programa dayanılarak tasarlanır.

Tiburtino'daki yerleşme kırsaldan Roma şehrine göç eden insanlar için yapılır. Var olan yerleşme ve yapım tekniklerinin kullanılması hedeflenir. Modern mimarlığın

¹²⁰ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1808.

¹²¹ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1808.

planlamada ızgara plan ve dikdörtgen lineer bloklarla gösterdiği rasyonel yaklaşım tercih edilmez. Konut sakinlerinin toplu olarak geldikleri kasaba ve köylerini hatırlatan planlanmış bir düzensizlik INA-Casa yerleşmesinin ‘gerçekçi’ bir proje olarak ön plana çıkmasını sağlar.¹²³ Arazide binalar enformel bir şekilde konumlanırlar. Binalar farklı tipteki blokların (3-4-5 katlı bitişik nizam ve 7 katlı tekil blokların) düzensiz karışımıdır. Birbirinden farklılaşan bina kütleleri, kırma çatıları ve diğer öğeleri ile modern mimarlığın şehre yönelik kabul görmüş konvansiyonel görüşlerinden çok mahalle sakinlerinin geldiği kırsal yerleşmelerle benzerliklere sahiptir.¹²⁴ Yerleşmenin bütünü üreyen fakat süreksiz bir gelişim izlenimi uyandırır.

Forty¹²⁵, projenin İtalya’da ‘gerçekçi’ mimarlığın nasıl olması gerektiğine dair tartışmaların yoğunlaşmasına neden olduğunu belirtir. Fakat ‘gerçekçilik’ (realism) kavramı İtalya dışında hiçbir yerde mimari düzlemde tartışmalara dahil edilmez. Yalnızca İtalya’da ‘gerçekçilik’ kelimesi güncelliğini korur. Örneğin, 1977’de Aldo Rossi 1960’larda yaptığı araştırmalarını “kadim ve günlük bir gerçeklik arıyordum” diyerek anlatır. Ancak Rossi’nin gerçekçiliğe olan ilgisi toplumun temsilinden öte şehrin kolektif hafızası ile ilgilidir.

2.6.2. Gallaratese Yerleşmesi

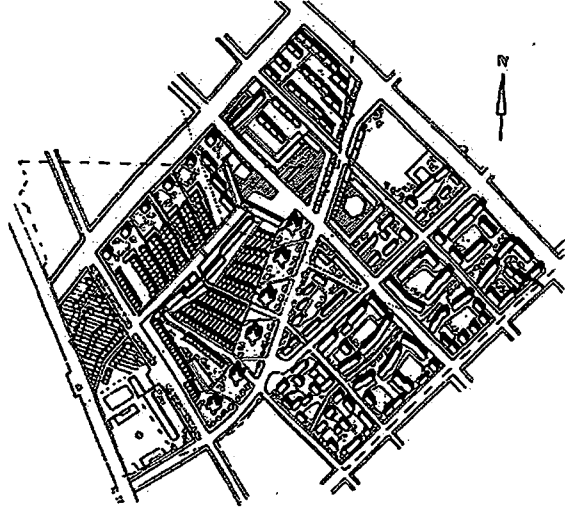
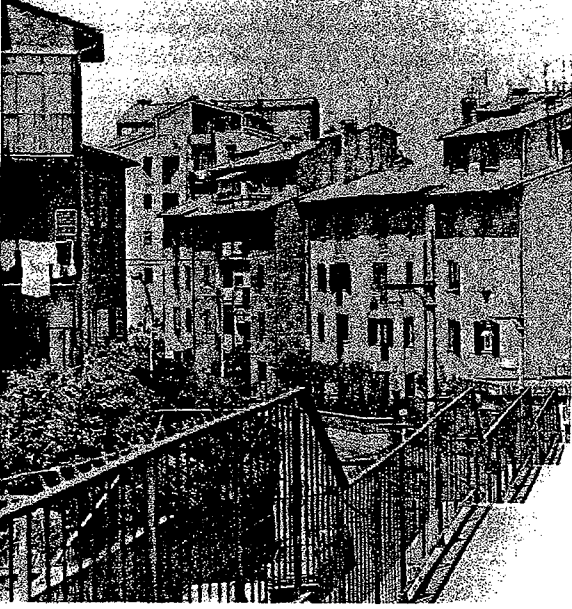
Yerleşme 1967-69 arası Aymonino ve Rossi tarafından tasarlanır. 1969-74 yılları arası Milano’da inşa edilir. Proje alanının etrafı savaş-sonrası yüksek apartman blokları ile çevrilidir. Yerel yönetimin belirlediği bir program dahilinde 2400 kişi için planlanır. 4 büyük lineer bloktan oluşur. Yerleşme bu blokların ve kamusal mekânların dinamik bir düzenlemesidir. 7 ve 9 katlı üç blok Aymonino tarafından, 4 katlı blok (Manta Amiata Kompleksi) Rossi tarafından tasarlanır. Manta Amiata, arkadaşları ve kamusal mekânları ile anıtsal ve gösterişli bir yapıdır. Rossi geleneksel

¹²² Adrian Forty, *Words and Buildings: A Vocabulary of Modern Architecture* (London: Thames & Hudson, 2000), 110.

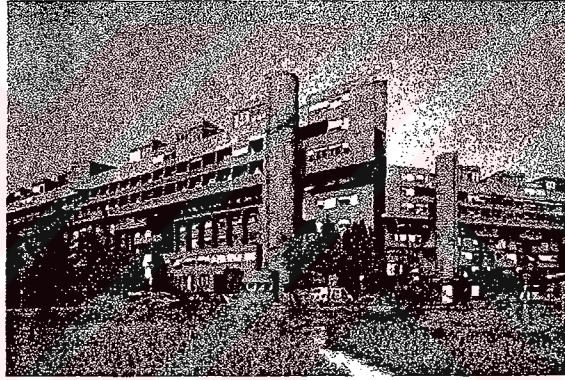
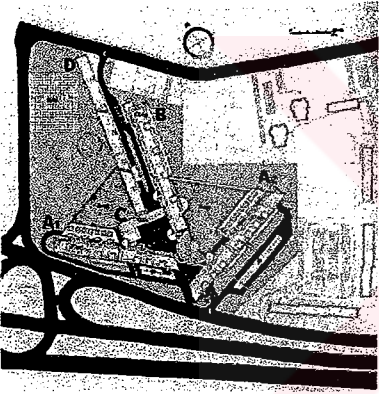
¹²³ Adrian Forty, a.g.k., 110.

¹²⁴ Adrian Forty, a.g.k., 110.

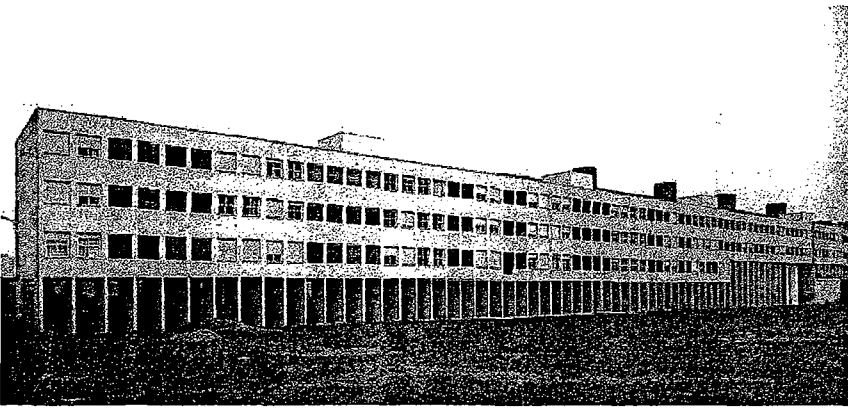
¹²⁵ Adrian Forty, a.g.k., 110.

Şekil 113,114. INA-Casa, Quartiere Tiburtino, Roma, 1949-54. Mimarlar: L. Quaroni, M. Ridolfi.

Şekil 115, 116. Gallaratese Yerleşmesi, C. Aymonino ve A. Rossi, Milano, 1967-69.

Şekil 117. Gallaratese Yerleşmesi'nde Rossi'nin tasarladığı blok (D Bloğu).

örnektir. SAR, yapım teknolojisinin gelişmesini bir çıkış yolu olarak görmektedir. Yeni metotlarla kendi başına konut, hatta bina bile olmayan konstrüksiyonlar üretilmesini ve kullanıcıların da bu strüktürleri istediklerinde biçimlendirerek konuta ve binaya dönüştürmeleri amacındadır.¹²⁷ SAR tasarım ve yapım sürecinin tüm aşamalarında kullanıcı/ev sakini eşliğinde hareket etmeyi öngörür. Başlangıçta yalnızca temel bir iskelet ve hizmet ağı vardır. Zaman içinde kullanıcılar ile ortak çalışmalar sonucu konutlar oluşturulur. Bu etkileşimin sonucu yerleşme farklı tipte binalar ve farklı konut iç mekân düzenlerine sahiptir. SAR'ın formülü standardize edilmiş, tek tip, iri bloklardan oluşan savaş-sonrası konut çevrelerine yönelik bir tepki olarak yorumlanabilir.

2.6.4. Malagueira Quarter Projesi

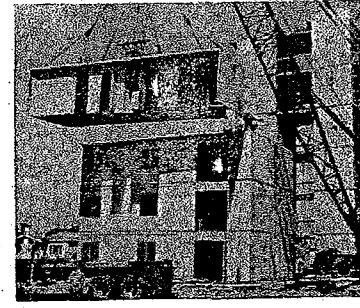
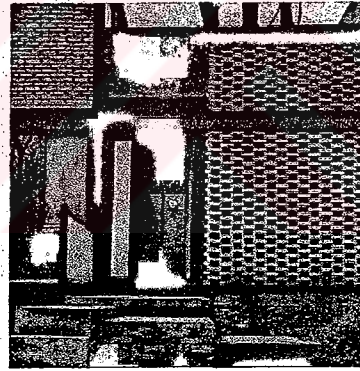
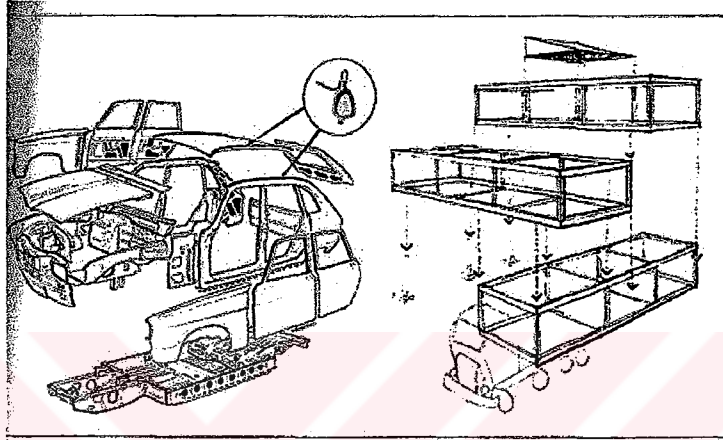
Malagueira Quarter, Portekiz'in Evora bölgesinde yerel yönetimin girişimi ile 1977 yılından beri kademeli olarak inşa edilen bir yerleşmedir. Yerleşme Alvaro Siza tarafından tasarlanmıştır. Kiralık ve satılık 1200 konuttan oluşan yerleşmede yoğunluk hektar başına 75 konuttur. Her 100 konut birimi kendi içinde ticari mekânları, ortak faaliyet alanları ve parkları ile bağımsız bir komşuluk ünitesi oluşturmaktadır. Lineer olarak yan yana gelen, düşük maliyetli, avlulu tek ailelik sıra evler yerleşmeyi oluşturur. Yere özgü yaşam tarzı, topoğrafya, iklim şartları ve eklemelenilen eski doku Siza'nın tasarımını yönlendirmiştir. Modernist vokabüleri, Akdeniz peyzajı içinde ustaca kullanan Siza geleneksel vernaküler değerleri, değişen

¹²⁶ Kenneth Frampton, a.g.k., 294.

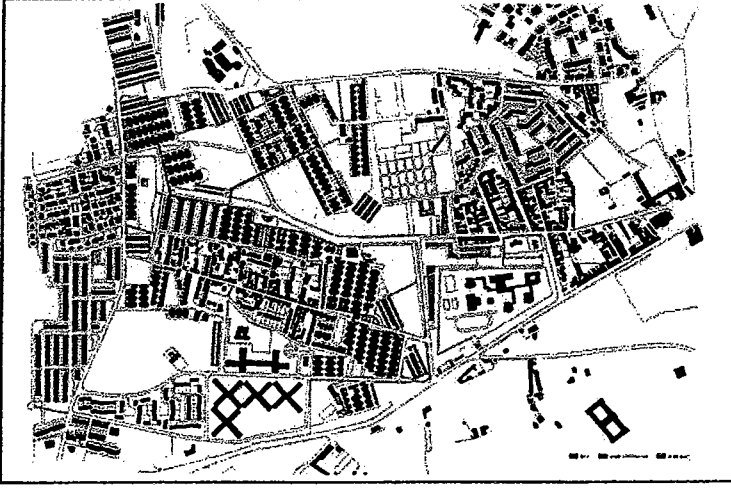
¹²⁷ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1808.

Şekil 118, 119. SAR Grubu'nun Utrecht'teki konut yerleşmesi.

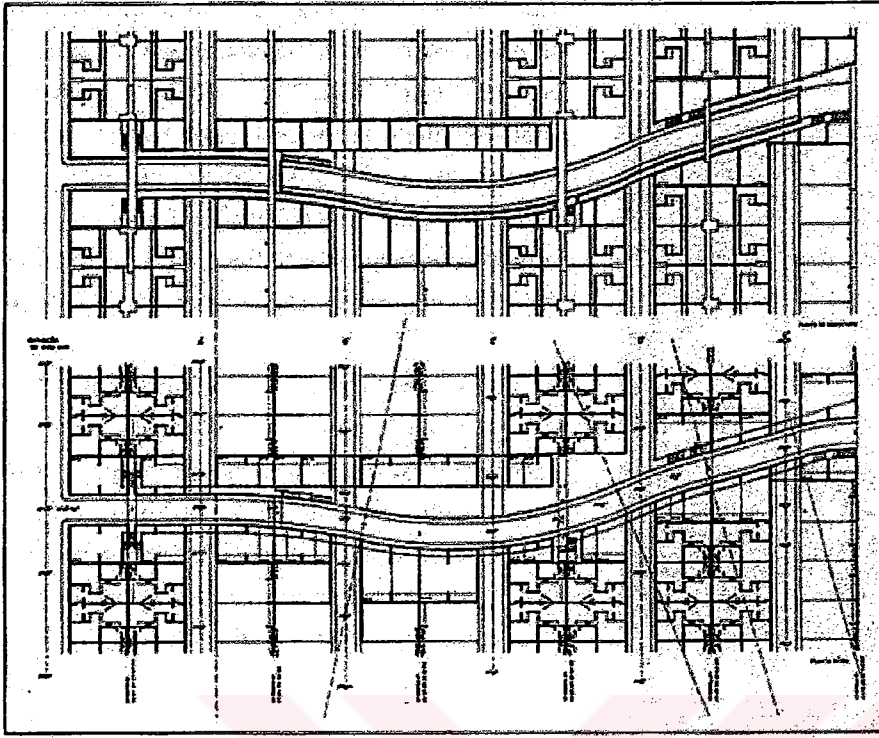
Şekil 120. N. Habraken'in 1970 yılında konuta tasarımına ilişkin yayınladığı bir makalesinde kullandığı imajlar. O yıllarda otomobil üretiminde uygulanan kullanıcı ile birlikte her bir arabanın bilgisayar destekli tasarımı ve otomasyon ile üretimi, Habraken'i konut tasarımı için bu tür bir model geliştirmeye yöneltir.

Şekil 121. Malagueira Quarter yerleşmesi, A. Siza.

Şekil 122, 123. Malagueira Quarter.

Şekil 124. Malagueira Quarter.

Şekil 125. Malagueira Quarter.

sosyal gerçeklerle uzlaştıracak şekilde dönüştürerek az-katlı, yüksek yoğunluklu bir model oluşturur.¹²⁸

2.6.5. Byker Wall Yerleşmesi

Byker Wall konut projesi Ralph Erskine tarafından tasarlanır. 1969-82 yılları arası İngiltere'nin New Castle şehrinde iki aşamalı olarak inşa edilir. Projede balkonlar, pencereler ve sundurma gibi bazı mimari öğeler akılcı yöresel tonlamalarla ve sınırları belirlenmiş bir rastgelelikle bütünleşirler.¹²⁹ Duyarlı bir yaklaşımın sonucu yerleşme, ne katlı dizi konutların tekdüzeliğine sahiptir ne de geleneksel biçim dağarcığını yağmalayan bir takım tavırların sonucu karşılaşılan 'kitsch'in örneğidir. Proje alanı otoyol ile 19. yüzyıl konut bölgesinin arasında bulunur. Yüksek eğrisel bir blok yerleşmenin otoyolla ilişkisini keser. Bu yüksek blok dışında tüm yerleşme az katlı konutlardan meydana gelir.

2.6.6. Habitat

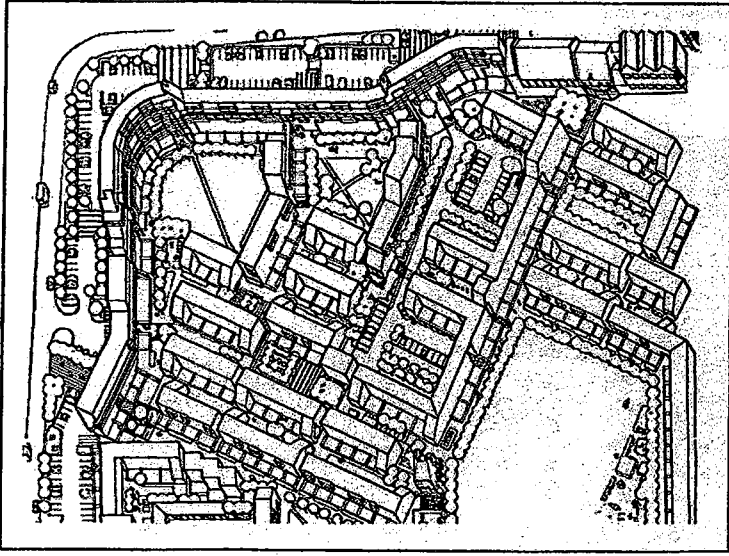
Habitat, 1967 Dünya Fuarı için Montreal'de inşa edilir. Konut bloğunun tasarımı Moshe Safdie'ye aittir. Safdie, birim konutlardan oluşan süperbloğu tümücü bir anlayışla tasarlamak yerine kendi bileşen parçalarına ve öğelerine ayırmayı tercih eder.¹³⁰ Her konut birimi kendisini dışa vurur. Safdie modelini eski Akdeniz şehirleri üzerine kurar.¹³¹ Temel bir strüktür sistemi içinde konutlar konumları değiştirilerek yerleştirilir. Blok, bahçeleriyle birlikte 158 konuttan oluşur. 354 adet 11.73m x 5.33m x 3.05m boyutlarında birim bir araya gelerek örüntü meydana getirir. Genellikle 2 birimden oluşan 15 ayrı konut şemasına sahiptir.

¹²⁸ William J.R.Curtis, a.g.k., 594.

¹²⁹ Alan Colquhoun, a.g.k., 99.

¹³⁰ Alan Colquhoun, a.g.k., 95.

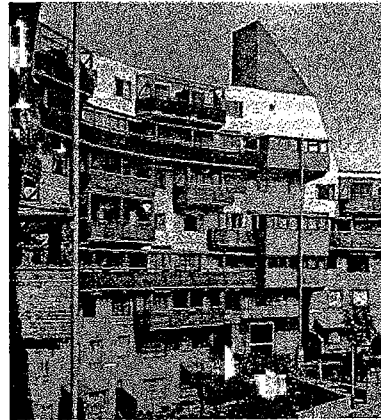
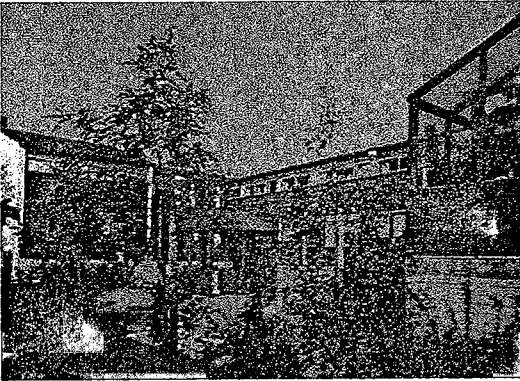
¹³¹ Arnulf Lüchinger, *Structuralism in Architecture and Urban Planning* (Stuttgart: Karl Kramer Verlag, 1981), 91.

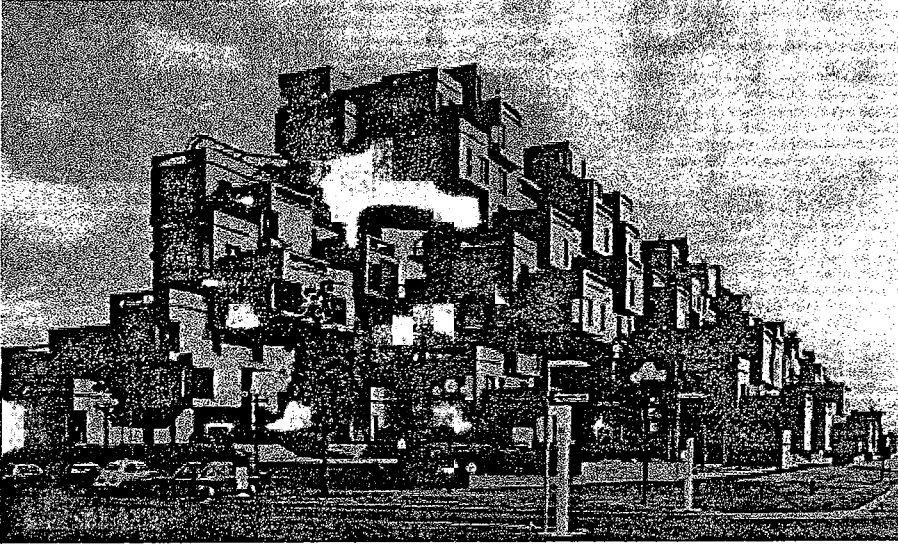
Şekil 126. Byker Wall Yerleşmesi, R. Erskine, New Castle, 1969-82.

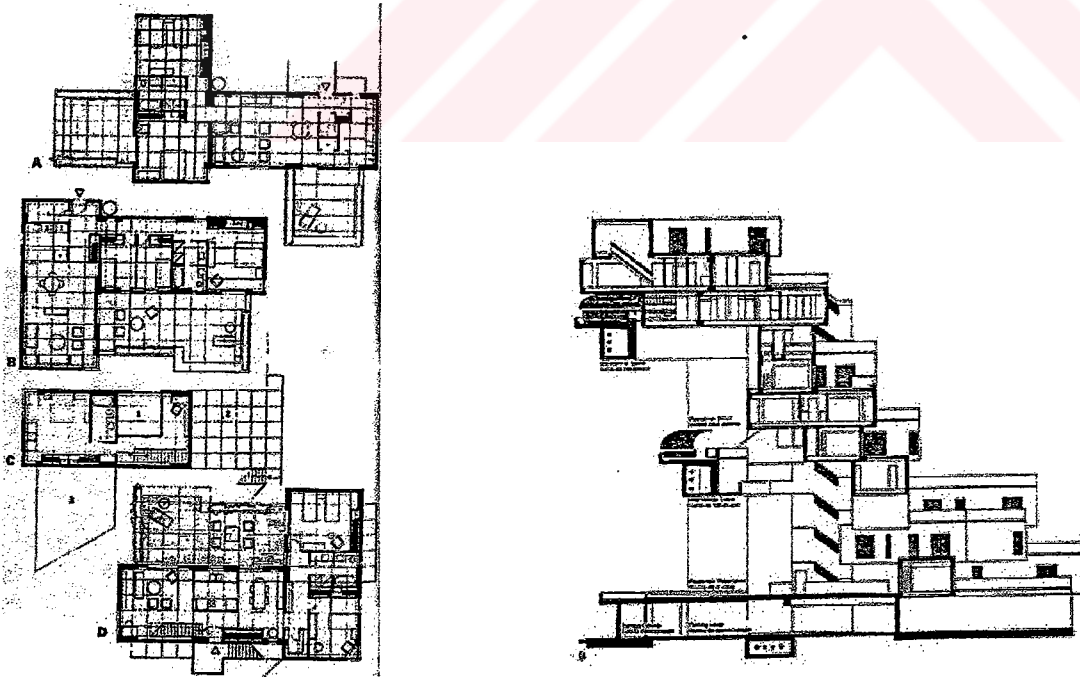
Şekil 127. Byker Wall Yerleşmesi. Konut grupları plan ve kesitleri.

Şekil 128, 129. Byker Wall.

Şekil 130. Habitat, M. Safdie, Montreal, 1967.

Şekil 131, 132. Habitat. Birimlerin plan ve kesitte birbirlerine eklenmesi.

Yapım maliyetlerinin hesaplananın çok üzerine çıkması üzerine daha büyük bir alan için tasarlanan projenin geri kalanı uygulanmaz. Ancak inşa edilen kısmı ile Safdie mimarlık tarihinde yerini alır.

2.6.7. Archigram ve Japon Metabolistler'in Çalışmaları

Yaklaşık aynı tarihlerde yukarıda bahsedilen arayışlardan farklı yönde İngiltere ve Japonya'da birtakım ütopyacı çalışmalar yapılmaktadır.

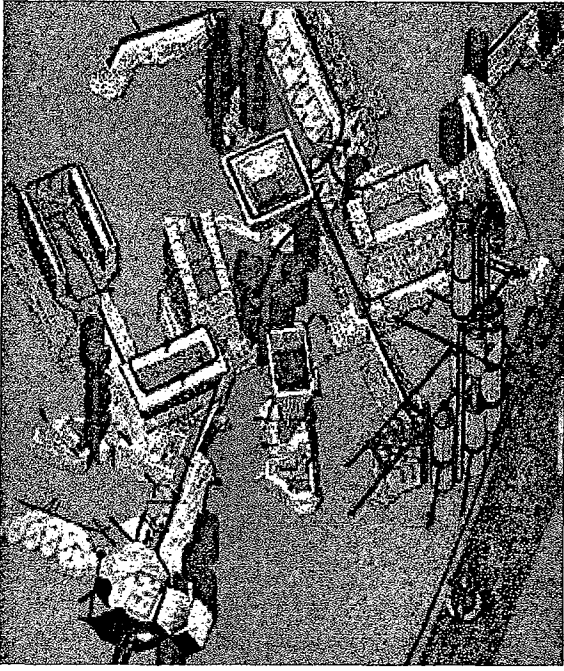
İngiliz grup Archigram 1960'larda teknokratik bir yaklaşımla mega-strüktürler tasarlar. Buckminster Fuller ve İtalyan Fütüristlerin önerilerini daha ileri bir noktaya taşırlar. Plug-in City projeleri bir buzdolabı veya bir otomobil kadar endüstriyel hale getirilmiş elemanların yine endüstriyel bir taşıyıcı sisteme takıldığı ve eskiyince yenilediği bir 'tüketilebilir kent' önerisidir. Konutun 'kutsal yuva' imgesinin yerine tüketim nesnesi olarak konutu koyarlar. Archigram geleneksel tüm değerlerden ve kalıplardan kopuşu hedefler. Ütopik projeleri endüstriyel bir tüketim mimarlığının uç örnekleridir.

Archigram'ın projeleri şaşırtıcı bir şekilde 50'lerin sonlarına doğru Metabolistler'in Japonya'da yaptıkları çalışmalar ile benzerlikler gösterir. Metabolistler o tarihlerde yapı alanı azlığı ve yoğun nüfustan dolayı birtakım arayışlar içine girerler. Kikutake, Isozaki ve Kurokawa gibi mimarlar yaşam hücresi olarak adlandırdıkları hazır birimlerin takılıp sökülebildiği, düşeyde yoğunlaşmayı hedefleyen megastrüktürler tasarlarlar. Metabolistler mekânîk bir söyleme sahip olsalar da, çalışmalarında hücreler ve petekler gibi organik yapıların ipuçları ile karşılaşılır.¹³² Büyüme, esneklik ve değişebilirlik Metabolistlerin ütopyik projelerinin ana temalarıdır.

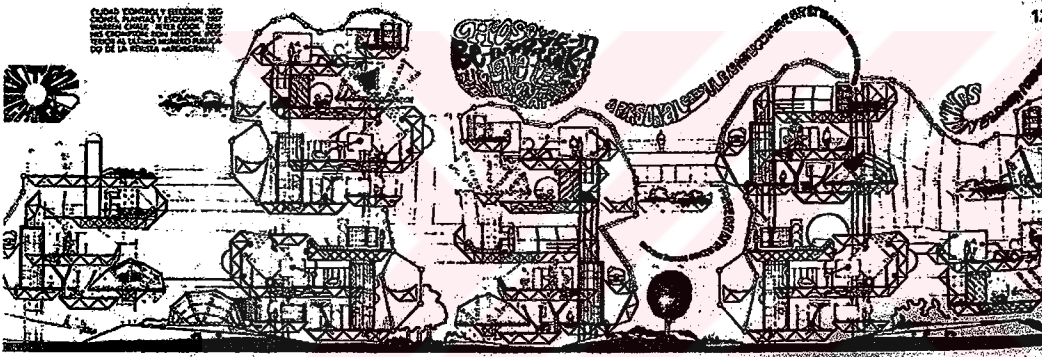
Her iki çalışmanın da ortak özellikleri mekânîk ve elektronik bir altyapı ile desteklenen strüktürel bir iskelete takılan standardize edilmiş kapsüllerden oluşan

¹³² William J.R.Curtis, a.g.k., 510.

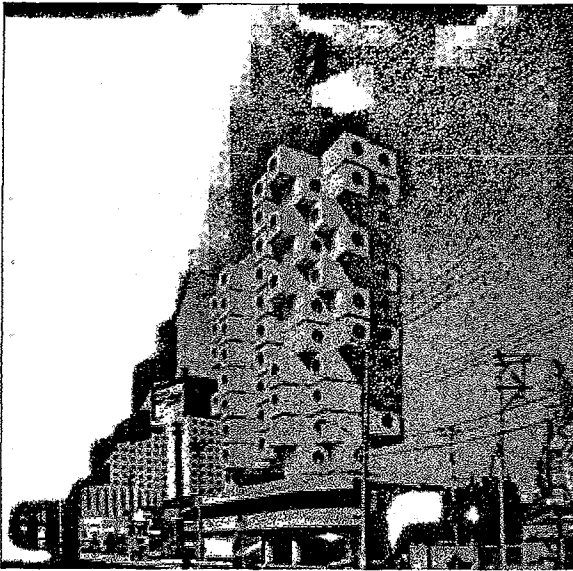

Şekil 133. Plug-in City Projesi, Archigram, 1964.

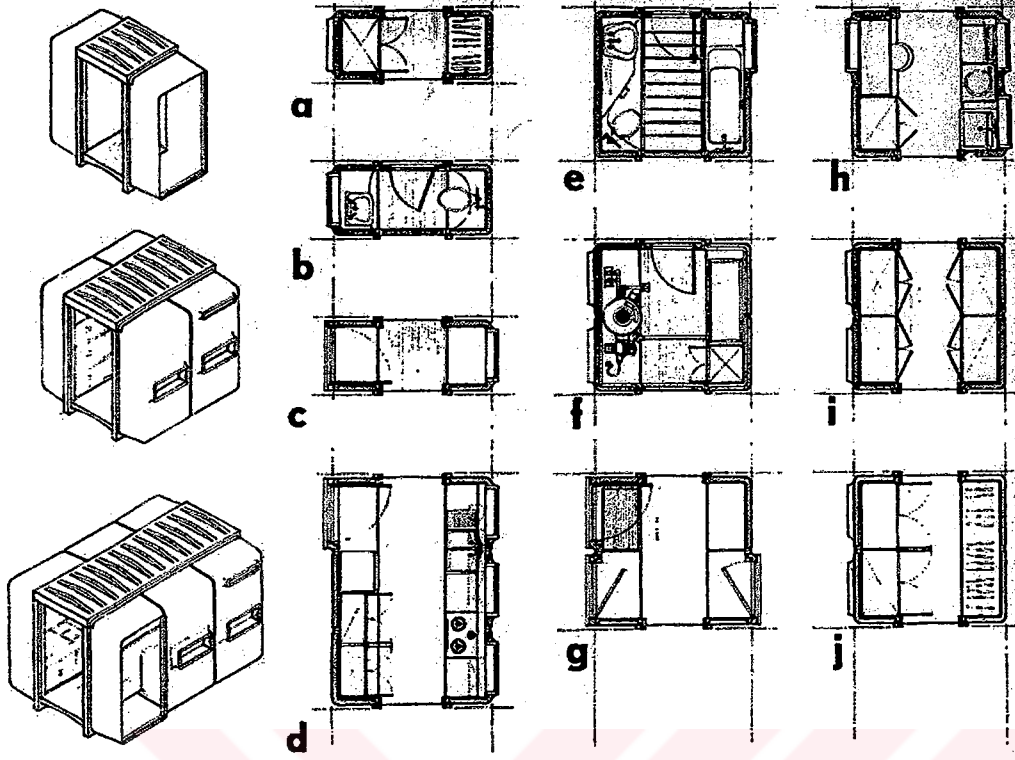
Şekil 134. Control and Choice Projesi'nden kesit, Peter Cook, 1967.

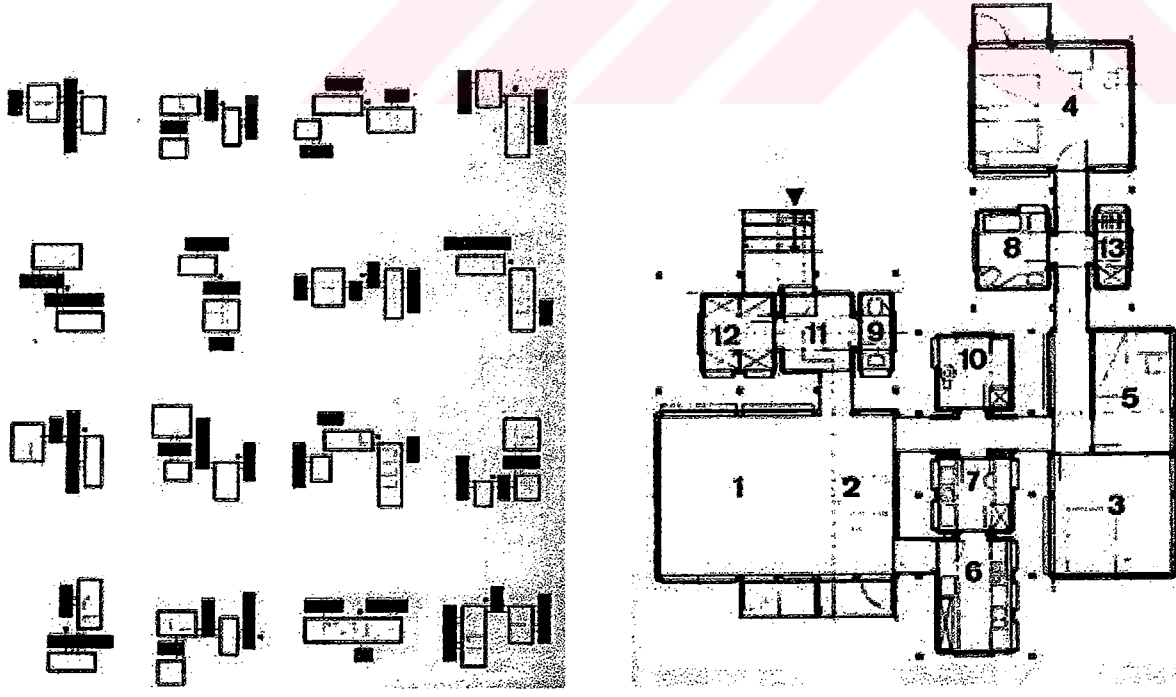
Şekil 135. Nagakin Kulesi, K. Kurokawa, Tokyo, 1971.

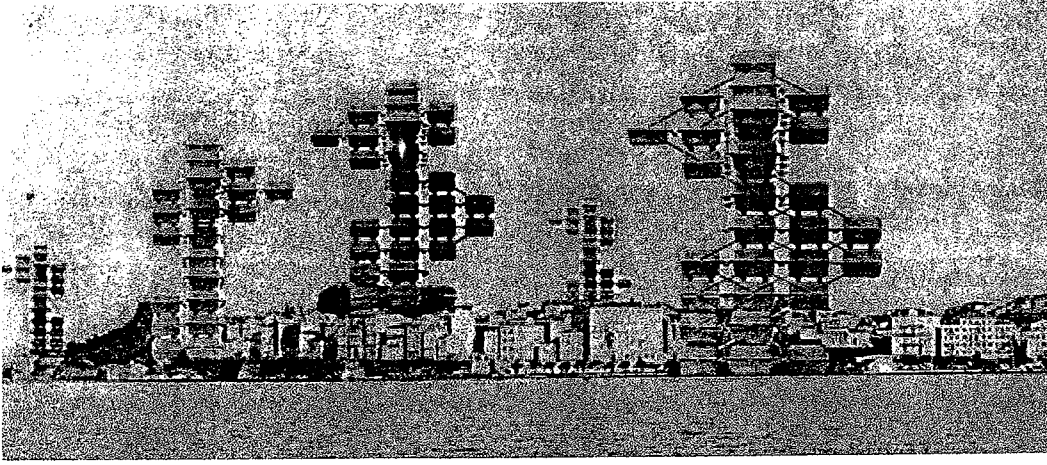
Şekil 136. Modern Kent için model, A. Isozaki, 1963.

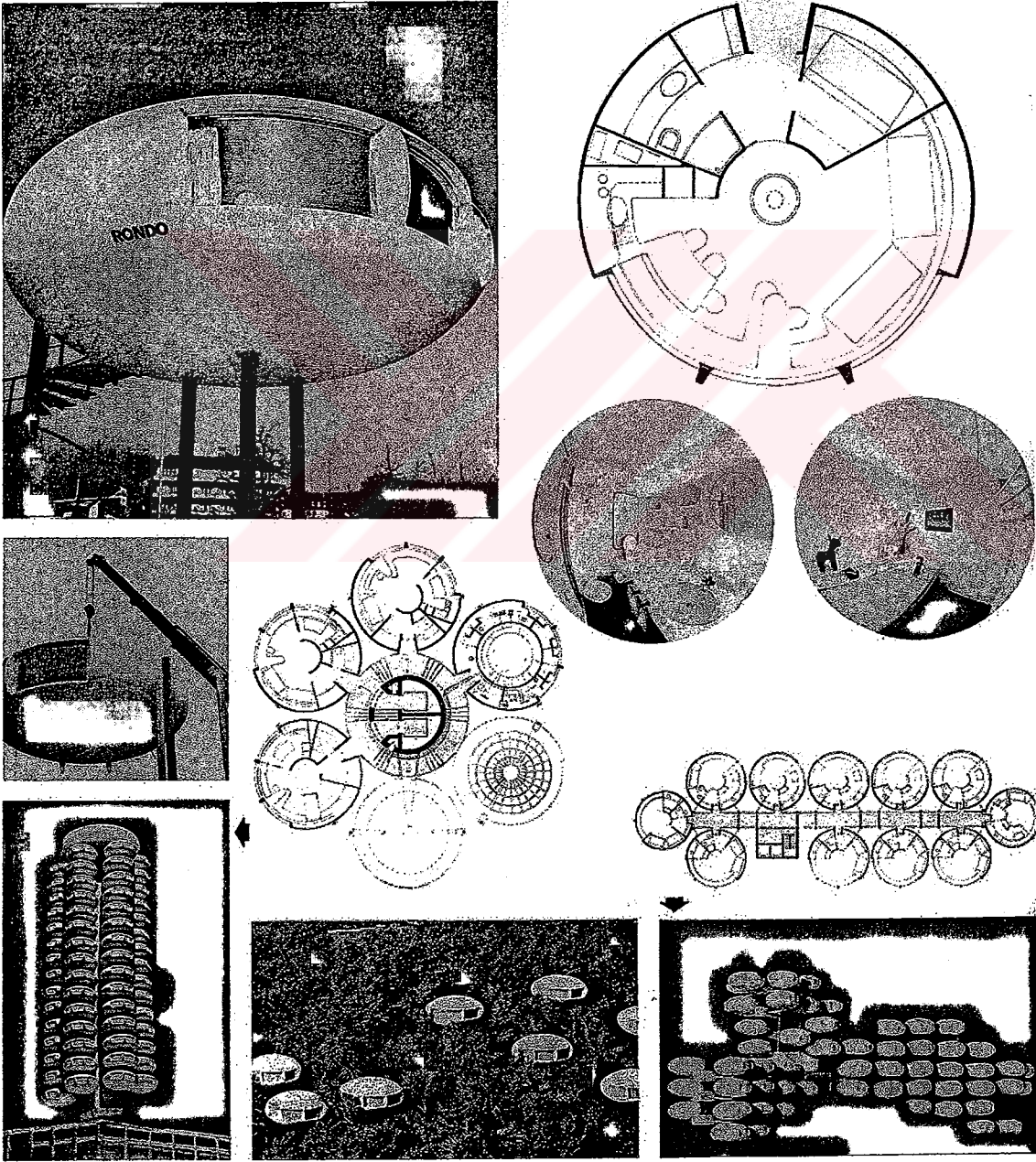
Şekil 137. Yoshitaka Utida'nın çalışmaları. Metabolist grubun çalışmaları, 1970'lerde bir çok mimarın hücre, kapsül olarak adlandırdıkları birimlerin takılıp söküldüğü yapılar tasarlamalarında etkili olur.

Şekil 138,139. Tasarlanan birimlerin biraraya gelişlerini gösteren çalışmalar, Y. Utida, 1970.

Şekil 140. Uyarlanabilir mekânsal strüktürler, W. Doring, 1970.

Şekil 141. Rondo, C. Casoni, 1970. Plastik modüllerden oluşan habitasyon için yapılan çalışmalar.

konut blokları önermeleridir. Statik bir yapılanma yerine değişebilir, hareketli, dinamik modelleri koymaktadırlar.

2.6.8. Hundertwasser'in Konutları

Hundertwasser (gerçek adı Friedrich Stowasser) Avusturyalı bir ressamdır. Resimleri, genelgeçer sanat ve eğitim anlayışına, modern sanat, tasarım ve mimarlığa ilişkin ters görüşleri, bildirileri, manifestoları, yeni kuramları, çevreciliği ve bu görüşleri doğrultusundaki yapı ve yapıtları ile dikkat çeker.

Hundertwasser 1980 yılında Viyana şehri için kamu konutları projesini sunar. Kendine özgü değerleri kattığı sosyal konut kompleksi Viyana'nın tam ortasında yer alır. Amacı, "doğa ile uyum sağlayacak insancıl mimariye ait formu"¹³³ gerçekleştirmektir. Hundertwasser, mekansal organizasyon adına kitlesel konutlaşmayı reddeder. Ekoloji ve yeşille oluşturulacak bir çevre yaratmak amacındadır. Doğaya adaptasyon sağlayan ve günümüz kentsel düzenlemesinde daha fazla insanın gereksinimlerine yanıt veren yeni bir çevre anlayışı getirmek ister.¹³⁴

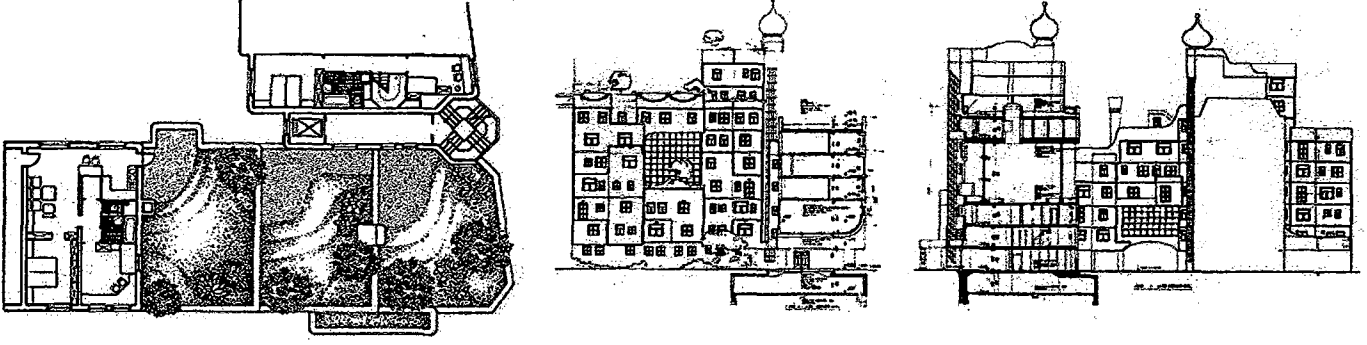
Viyana'daki konutlarının inşaat süreci değişikliklere, gelişmelere ve müdahalelere açıktır. Hundertwasser'in çoğulcu yaklaşımı kişisel kimlik yakalamada ve katılımı olanaklar sunar. Hundertwasser, 'Sakinlere Çağrı' isimli bir yazısında konutlarına ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtir¹³⁵:

" Evleri insanlara geri veriyorum. Salt görünüşte değil, gerçekten.

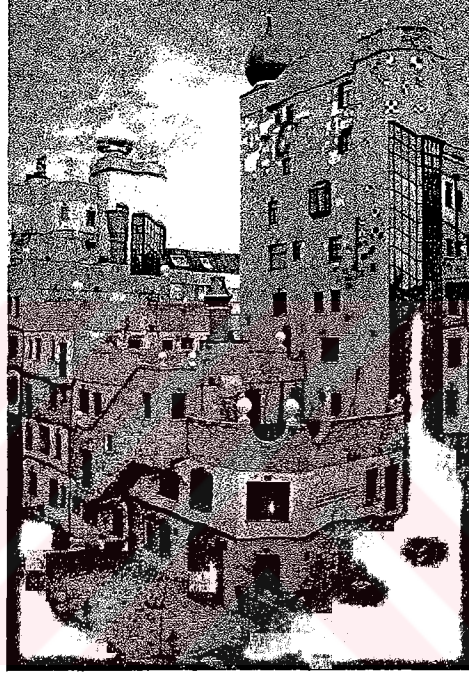
Şu andan itibaren, hapishaneye benzeyen birbirinin aynı pürüzsüz kutularda oturan herkesin bu kutuları kendi elleriyle yeniden biçimlendirmek, hakkı ve yükümlülüğüdür. ....Böylelikle kendi beyaz tek biçimli giriş kapısını, kendi beyaz tek biçimli pencere çerçevesini kırmızıya, yeşile ya da hangi rengi seviyorsa ona boyamaya başlıyor. Özellikle dışını, böylelikle, yorgun argın eve döndüğünde kendi penceresini tanıyabilsin diye."

¹³³ J.F. Mathey, "Hundertwasser'in Konutları", Çev. L. Aytekin, *Arredamento Dekorasyon*, 1991, Sayı: 26, 114.

¹³⁴ J.F. Mathey, a.g.k., 114.

Şekil 142.Hundertwasser'in konutlarının plan ve kesitleri.

Şekil 143,144. Hundertwasser'in Konutları, Viyana, 1984.

Şekil 145. Hundertwasser, konutlarının maketi ile birlikte.

Hundertwasser'in konut projesi bir tepki, protesto niteliğindedir. Aynı zamanda katılımcı mimarlığa bir davettir. İnşa edilen projesinden çok, eleştirileri dikkate alınmaya ve üzerinde düşünölmeye değerdir. Mimar gözüyle değerlendirildiğinde yapının, 'kitsche'e varan yanları ön plana çıkar. Popülist bir yaklaşımla birçok açıdan biçimsel, keyfi müdahalelerle oluşturduğu yönünde eleştiriler getirilebilir.

Yukarıda bahsedilen yerleşmeler ve projeler CIAM İşlevselciliği'ne ve Uluslararası Üslup olarak adlandırılan mimari anlayışa karşı tepki gösteren mimarların çözüm önerileridir. INA-Casa'da planlanmış bir düzensizlik ve konut sakinlerinin alışık oldukları yapı öğeleri kullanımı söz konusu iken Gallarate'de, varolan ve şehre damgasını vurmuş geleneksel bir yapı Rossi tarafından yorumlanır. SAR, programını tamamıyla kullanıcının tüm tasarım ve yapım sürecine katılımı üzerine kurar. Byker Wall yerleşmesi akılcı bir seçmeciliği kullanır. Siza, modernist vokabüleri kullanarak 'yer'e özgü bir tasarım gerçekleştirir. Habitat, Yapısalcı Akım'ın önde gelen örneklerinden biridir. Safdie, adeta Corbusier'nin Unité'sini farklı bir yaklaşımla ele almıştır. Archigram ve Metabolistler ise 'yer', 'kimlik', 'aidiyet' gibi temalardan çok geleceğin toplumuna yönelik bilim kurgusal bir çalışma içindedirler. Ressam Hundertwasser ise tepkisini Viyana'daki konut bloğu ile ortaya koyar. Mimaride doğa ile kurulan ilişki ve katılımcılık konuları üzerinde durur.

---

¹³⁵ Friedrich Hundertwasser, "Sakinlere Çağrı", Çev. M. Tüzel, *Cogito*, 1999, Sayı: 18, 267.

BÖLÜM 3. MODERNİZM ELEŞTİRİLERİ

Sosyolog Anthony Giddens¹³⁶, ‘Modernliğin Sonuçları’ isimli kitabında tüm dünyayı derinden etkileyen ‘modernleşme’ olgusunun toplumlar üzerindeki etkilerini inceler. Giddens, kitabının birinci bölümünde ‘modernite’nin üzerine kurulduğu ve hayata geçirdiği modernleşme projesi ile sonuçları açıkça hissedilen birbirleriyle bağıntılı üç temel özellik üzerinde durmaktadır.

Birinci özellik ‘zaman ve mekânın ayrılması’dır. “Bu özellik sınırsız ölçekte zaman-mekân uzaklaşmasının bir koşuludur; zaman ve mekânın kesin biçimde dilimlenmesinin yollarını sağlar.”¹³⁷ Bu pencereden bakıldığında kent, fonksiyonların, çalışma saatleri ile günün nasıl dilimlendiği, kentin ve yaşamın nasıl fragmanter bir hal aldığı çok şaşırtıcı olmayacaktır.

İkinci özellik ‘yerinden çıkarma düzeneklerinin gelişimi’dir. “Bunlar, toplumsal etkinliği yerelleşmiş bağlamlardan kaldırıp, toplumsal ilişkileri geniş zaman-mekân uzaklıklarında yeniden düzenler.”¹³⁸ Bu noktada evrensellik söylemleri akla getirilmelidir.

Üçüncü özellik ise ‘bilginin düşünümsel temellükü’dür. “Toplumsal yaşama ilişkin sistematik bilgi üretimi, toplumsal yaşamı geleneğin değişmezliklerinden uzaklaştırarak sistemin yeniden üretiminin bütünüleyici bir parçası durumuna gelir.”¹³⁹ Toplumsal uygulamalarda geleneksel ve doğal olandan bir kopuş yaşanır. Doğal olan ve zaman içinde yapılagelen yerine modern insan bilimsel metodu koyar. Artık onun ‘tasarımları’ vardır.

Giddens’tan hareketle modernleşmenin toplumlar üzerinde yarattığı etkiler üç başlık altında özetlenebilir: süreksizlik (discontinuity), bağlamdan koparma (decontextualization), düşünümsellik (reflexivity). Bu üçlü, farklı bir zaman, mekân

¹³⁶ Anthony Giddens, a.g.k., 55.

¹³⁷ Anthony Giddens, a.g.k., 55.

¹³⁸ Anthony Giddens, a.g.k., 55.

ve varoluş biçimini ortaya çıkarırlar ve sırası ile ‘gelenek’, ‘aidiyet’, ‘doğallık’ı sürekli olarak aşındırırlar.¹⁴⁰

Bu tespitlerin ardından birinci bölümde verilen tanımların ışığında eleştirilere hedef olan 20. yüzyıl modernizminin ve konut deneyiminin yeniden ele alınması gereklidir. Genellikle iddia edildiği gibi geleneksel barınma kültürünü yok eden 20. yüzyıl modernizmi değildir. Endüstri Devrimi sonrası yaşam koşulları geleneksel barınma kültürlerinin varlık koşullarını geri dönülmez bir biçimde ortadan kaldırmıştır. 19. yüzyılda gündelik yaşama şekli barınma kültürünün eskisi gibi kalamayacağı bir şekilde zaten değişmiştir. Bu noktada 20. yüzyıl konut deneyimini gelenekleri ortadan kaldıran bir gelişme olarak değil, zaten ortadan kalkmış, bir anlamda sorunlar yumağının içinde kalmış olan barınma kültürünü ‘yeniden inşa etme çabası’ olarak değerlendirmek gerekir.¹⁴¹ 20. yüzyılda barınma kültüründe kırılma II. Dünya Savaşı sonunda gerçekleşir.

II. Dünya Savaşı bir çok alanda olduğu gibi toplu konut pratiği açısından da bir dönüm noktasıdır. Büyük şehirlerin yerle bir olması sonucu acil konut ihtiyacı ortaya çıkar. Bu ihtiyacın giderilmesi için yoğun yapım faaliyetleri başlar. Düşük maliyetli ve aceleyle yapılmış konut çevreleri etrafı kaplar. Bu konut çevreleri yüzyılın ilk yarısında özenle tasarlanan, üzerinde etraflıca düşünülmüş toplu konut alanlarına benzememektedir. ‘Savaş-sonrası konutlar’ (post-war dwellings) olarak adlandırılan ve birçok şehirde rastlanabilen, çok katlı-yüksek yoğunluklu, birbirinin aynı kimliksiz yerleşmelerdir. 1970’lerden günümüze dek, aidiyet noksanlığı, yabancılaşma, bellek gibi konular üzerinde yapılan tartışmalarda özellikle 1950 ve 1960’lı yıllarda oluşan bu çevreler hedeftir.

1972 yılı Temmuz’unda, Missouri, St. Louis’de, mimar Minoru Yamasaki’nin 1950’lerde tasarladığı Pruitt Igoe toplu konutları dinamitlenerek yıkılır.¹⁴² Pruitt Igoe

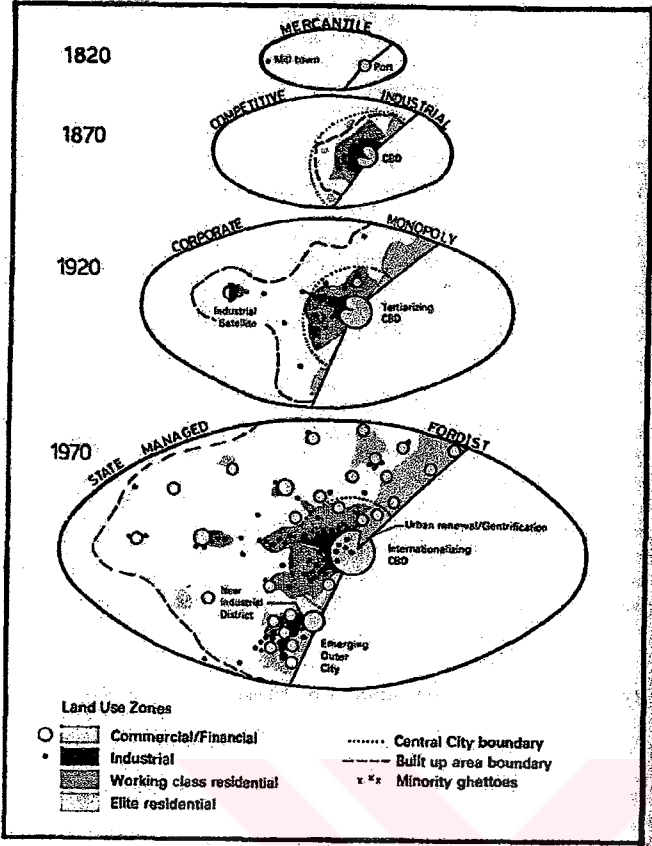
¹³⁹ Anthony Giddens, a.g.k., 55.

¹⁴⁰ İhsan Bilgin, “Anadolu’da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, Y.Sey (der.) (İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 1996), 490.

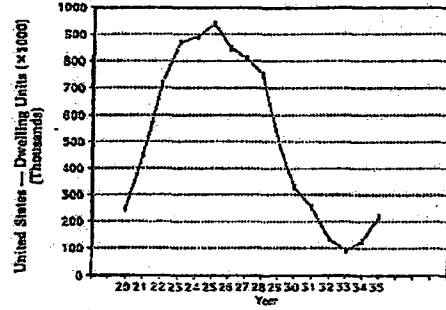
¹⁴¹ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 88.

¹⁴² William J.R.Curtis, a.g.k., 449.

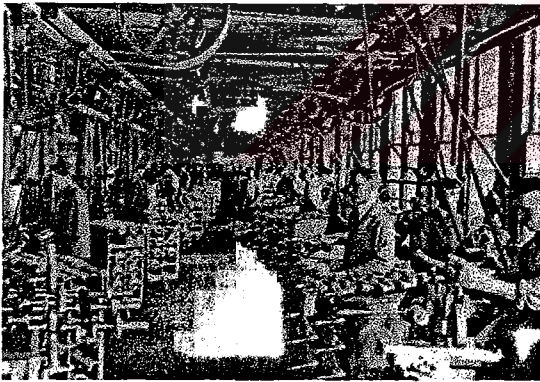

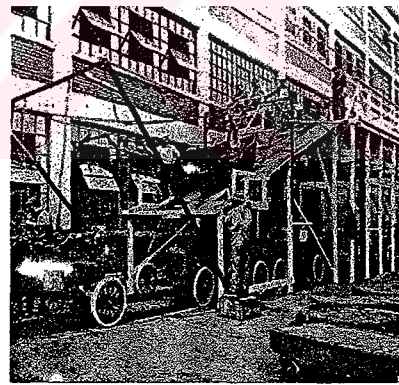
Şekil 146. 1820-1970 arası Kuzey Amerika şehirleri. Modernleşme sürecinde kentsel formun dönüştümü.

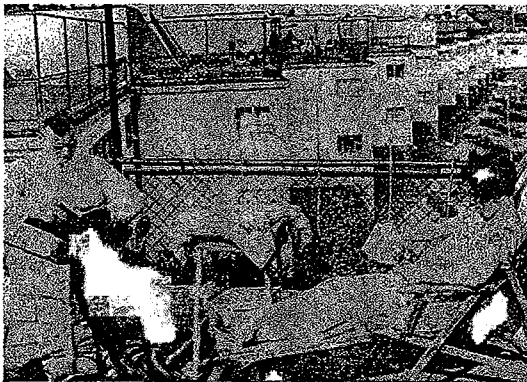
Şekil 147. 1920 ve 30'lu yıllarda üretilen konut sayıları.

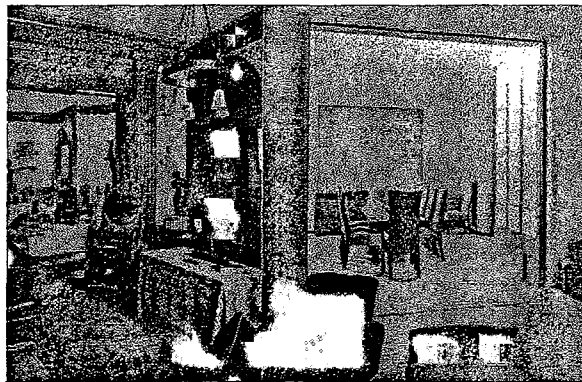
Şekil 148. Fabrikalar. Seri üretim ve organizasyon.

Şekil 149. H. Ford'un montaj hattı.

Şekil 150. Modern konut alanları. E. May.

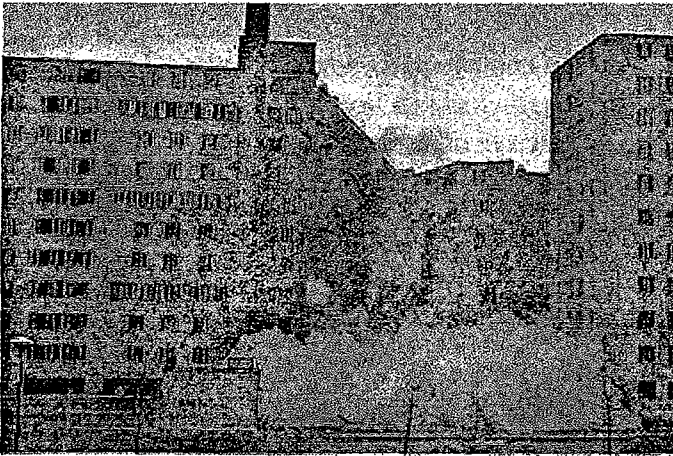
Şekil 151. Modernizmin belirgin özelliklerinden: 'arındırma'.

Şekil 152. II. Dünya Savaşı sonrası Berlin.

Şekil 153. Savaş sonrası Berlin’de yapılan konutlar. Şekil 154. Savaş sonrası konutlar (post-war dwellings).

Şekil 155. Pruitt Igoe Yerleşmesi, M. Yamasaki, Missouri, 1950-54.
1972 yılında dinamitlenerek yıkılır.

toplu konutları, sığlaşma, tahribat ve kimlik kaybına yol açtığı ileri sürülen modern mimarlığın bir örneği olarak görülmektedir. Bu konutların yıkımını Jencks modern mimarlığın öldüğü gün olarak niteler.¹⁴³ Burada söz konusu olan aslında modernizmin Uluslararası Akım olarak bilinen kolunun bir hezimetidir. Savaş sonrası gelişmenin kentsel sıkıntılarının sorumluluğunu, savaş sonrası kentleşmeyi yönlendiren politik-ekonomik güçleri hesaba katmadan, bütünüyle mimari modernizmin üzerine atmak hatalı bir tavır olacaktır.

Mimarlık alanında başlayan ve özellikle konut çevreleri üzerine yoğunlaşan eleştiriler kısa süre içinde hayatın tüm alanlarında etkisini gösterir. Artık masaya yatırılan yalnızca mimarlık değildir. Aydınlanmadan o güne dek hakim olan mantık sorgulanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde verilen ayrıntılı tanımlar bu tartışmalara sağlıklı bir şekilde dahil olmak açısından önemlidir. Bu dönemde yüzeysel eleştiriler modernizmi hedef alırlar.

1970'lerle beraber ekonomik, politik ve kültürel alanlarda köklü dönüşümler başlar. Bu dönüşümlerin neden olduğu durum, birbirine bağımlı çeşitli isimlerle nitelendirilir. Post-fordizm, post-endüstriyel dönem, postmodernizm, küreselleşme gibi terimlerle nitelenen bu dönem aslında teknoloji devrimi olarak nitelenen hızlı gelişmelerin sonucu kapitalizmin yeniden yapılanma sürecidir.

Jameson, Ernst Mandel'in "Geç Kapitalizm" isimli eserinden yararlanarak kapitalizmin gelişim evrelerinin kültürel karşılıklarını şu şekilde belirtir¹⁴⁴:

Kapitalizmin Evreleri	Kültürel Karşılığı
- 1. Evre: Rekabetçi Kapitalizm (Pazar Kapitalizmi) (Laissez-faire)	Gerçekçilik
- 2. Evre: Tekelci Kapitalizm	Modernizm
- 3. Evre: Geç Kapitalizm (çok uluslu kapitalizm)	Postmodernizm

¹⁴³ Bill Risebero, *Fantastic Form: Architecture and Planning Today* (London: The Herbert Press, 1992), 50.

¹⁴⁴ Orhan Koçak, "Fredrick Jameson" Başlıklı Seminer, Yayımlanmamış Notlar, İstanbul 1999.

Özellikle 1980 sonrası gelişmeler açısından, '73 Krizi'ni bir kırılma noktasıdır. Endüstri Devrimi sonrası üç kuşağa ayırabiliriz:

1. Kuşak: 1814 – 1920
2. Kuşak: 1920 – 1980
3. Kuşak: 1980 Sonrası

Bu dönemler ile çalışmanın bir önceki bölümünde ele alınan Endüstri Devrimi sonrası konut deneyiminin evreleri arasında birebir ilişki söz konusudur. Toplu konut mimarisini incelerken konuyu, politik, ekonomik ve kültürel dönüşümlerden bağımsız kendi sınırları içinde ele alınmanın eksik olacağı kesindir. Özellikle postmodern olarak nitelenen dönemde bu ilişkiler ön plana çıkar.

Mimarlıkta postmodernizmin iki kolu olduğundan bahsedilebilir.¹⁴⁵ Birinci kol olan Avrupa kanadı (Krier, Rossi), tarih ve varlıkla ilişki kurma çabası içindedir. İkinci kol olan Amerika kanadı (Venturi, Jencks) ise popülist bir yaklaşım benimser.

Harvey, mimarlık ve kent alanında postmodernizmin "...planlama ve gelişmenin geniş ölçekli, metropol çapında, teknolojik bakımdan rasyonel ve etkin kent planları üzerine yoğunlaşması gerektiği konusunda ısrar eden ve bunu kesinlikle yapmaktan uzak bir mimari ile destekleyen (uluslararası üslup türü modernizmin sade işlevci yüzeylerini düşünün) modernist düşünceden bir kopuş anlamına geldiğini"¹⁴⁶ belirtir.

H.B. Kahraman, postmodernitenin, modernitenin temel parametrelerini oluşturan sistematik özelliklerin çözülmesini ifade ettiğini belirtir.¹⁴⁷ Teknolojide ortaya çıkan gelişmeler özellikle iletişim alanında ciddi bir dönüşüm yaratır. Bu, zaman-mekân kavram ve sistemlerinin altüst olmasına yol açar. Kahraman, bu gelişmelerin sonucunda, modernitenin 'sistem' ve 'kontrol' tutkusunun artık sürdürülemediğini vurgular. Bütün aydınlanma ve ona bağlı özgürleşme çağrularına karşın merkezi otorite kavramı moderniteden ayrı düşünülmez. Aynı zamanda modernite en özgün

¹⁴⁵ İhsan Bilgin, "Postmodernizm ve Mimarlık" Başlıklı Seminer, Yayımlanmamış Notlar, İstanbul 1999b.

¹⁴⁶ David Harvey, a.g.k., 1999a, 84.

ifadesini bant sistemi demek olan Fordist üretim sisteminde bulur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Fordist anlayışın yerini esnek üretime bırakması, kadın, çevre ve barış hareketlerinin gelişmesi yeni bir döneme işaret eder. Postmodern olarak nitelenen bu süreç 1990'lardaki siyasal ve kültürel küreselleşmeyle kurumsallaşır. Kimlik, aidiyet, fark kavramları üzerinde temellenen yaklaşımlar ön plana çıkar. Birey artık, hem özel yaşamda hem de kamusal alanda, yukarıdan aşağıya indirilmiş ve kendisine empose edilmiş kimliklerle değil kendi tercihleriyle yaşamak istemektedir.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ H.Bülent Kahraman, "Bir postmodern darbe üstüne çeşitlemeler (2)", Radikal 19.01.01.

¹⁴⁸ H.Bülent Kahraman, a.g.k.

3.1. YENİ KONUT SORUNU

Yüzyılın ilk çeyreğinden 1970'lere kadar Avrupa ve Amerika'da devletçi uygulamalar ve 'sosyal refah devleti' anlayışı hakimdir. I. Dünya Savaşı ve 1929'daki Büyük Buhran sonrası artık krizlerin önleneyeği ve devletin etkin bir şekilde rol oynayacağı 'Keynesyen politikalar'¹⁴⁹ benimsenir. Bu bağlamda 1920'lerden sonra 50 yıllık bir zaman diliminde, devletin kapsamlı ve programlı müdahalesi ile konut piyasasında büyük bir reform gerçekleşir. 1970'lerde ise sermaye yeni bir yapılanma sürecine girer. Sanayileşmiş ülkelerin tümünde kamunun finansal desteği kademeli olarak geri çekilir. Konut sektörü de yeniden serbest piyasanın önceliklerine göre yapılanmaya başlar. Büyük ölçekteki neo-liberal tercihlerin yansıması olan bu yeniden yapılanma sonucunda 1980'lerin sonuna doğru sanayileşmiş ülkelerde 'yeni konut sorunu'ndan bahsedilmeye başlanır.

Hollanda da bu tür bir sorunla karşı karşıya kalır. 'Vinex' olarak adlandırılan bir program devlet öncülüğünde hazırlanır.

Vinex Programı dahilinde Hollanda'da birçok bölgede yeni kentsel gelişme planları oluşturulur. Bu bölgeler 'vinex lokasyonları' olarak adlandırılır. Programın hedefi, yeni kentsel alanlara yönelik planların niteliğine odaklanmak ve geleceğin kent fragmanlarını tasarlamaktır. Bu sürece tasarımcı, özel sektör, yerel yönetim ve kamunun dahil edilmesi hedeflenir. Programın kapsamını, 1993-2005 yılları arasında, Hollanda'nın dört bir yanında inşa edilmesi planlanan 635.000 konut oluşturur. Amsterdam'ın doğusunda yer alan eski liman bölgesi de bu program dahilinde konut alanına dönüştürülür.

¹⁴⁹ 1929 bunalımıyla birlikte kapitalist ekonomiler klasik iktisat teorisi tarafından yasaları az çok anlaşılabilir ve açıklanabilen bir işleyişin sonuna gelmişlerdi. Bu, üretimin yeniden gözden geçirilmesi, aksaklıkların, krizlerin giderilmesi, ya da en azından hafifletilmesini sağlamak üzere sermayenin yeniden bir örgütlenmeye gitmesi, her alanda, her şeyde yenilikler getirilmesi demektir. Keynes'in 'Genel Teorisi' klasik iktisatı devirmişti bile. Alabildiğine müdahaleci, denetleyici; planlı gelişimi, rasyonel planlamayı ilke edinmiş, toplumsal sorunları esas olarak planlama ve ekonomik düzenleme düzeyinde ele alan bir yaklaşım bu yeniden örgütlenmenin rehberi haline gelmişti (Haldun Ertekin, "Mimarlık ve Ütopya II", *Mimarlık*, Sayı 81/2: 9-11).

3.2. AMSTERDAM DOĞU LİMAN BÖLGESİNİN KONUT ALANINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

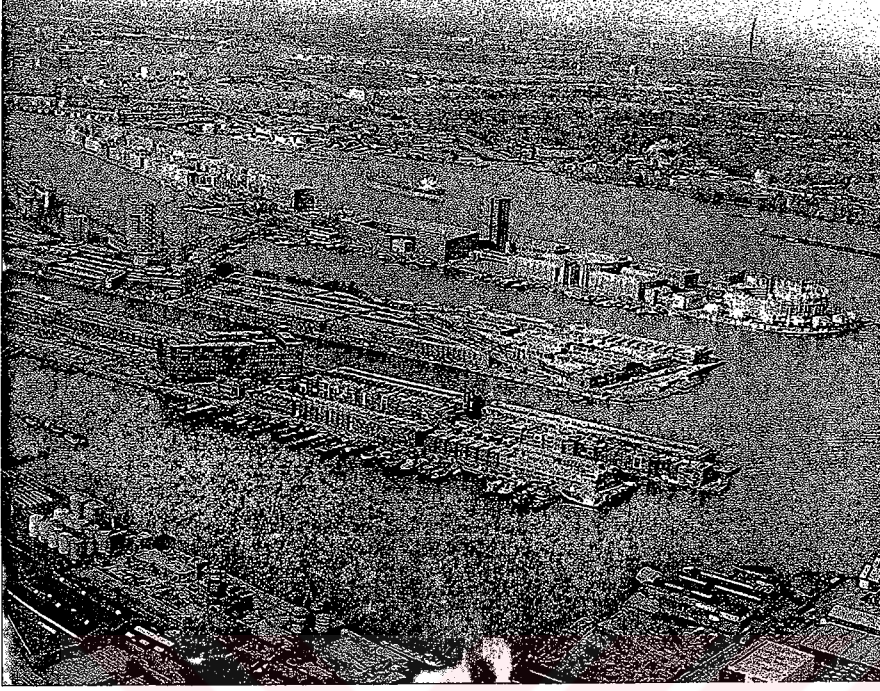
Amsterdam, toplu konut mimarisi ile Avrupa'da önemli bir yere sahiptir. Burada 20. yüzyıl konut mirasını farklı açılardan yorumlamış örneklerle karşılaşırız. Amsterdam'ın doğusunda bulunan geniş eski liman bölgesi son on yıl içerisinde benzer bir yaklaşımla konut bölgesine dönüştürülür. Amsterdam Planlama Departmanı ile farklı mimari bürolar bu alan üzerinde projeler üretirler. Projenin finansmanını özel sektör (New Deal şirketi) üstlenir. Bu eski liman arazisinin en önemli özelliği Amsterdam'ın merkezine çok yakın olmasıdır. Büyük bir kısmı tamamlanan yerleşmelerin bulunduğu yarımadalar (KNSM, Java, Borneo ve Sporenburg yarımadaları) üzerinde yapım faaliyeti halen devam etmektedir. Kısa bir süre içerisinde gerçekleştirilen bu büyük ölçekli su üstü toplu konut operasyonu başarılı bir yerleşme olarak şehre eklenmiştir.

Bu ölçekte bir yerleşmeyi planlarken daha önceleri yapılan hataları tekrarlama ihtimali yüksektir. 20. yüzyılda konut yerleşmeleri, genellikle, aşırı dozda uygulanan tekrarlanma yüzünden kimlik ve bireysellikten yoksun çevrelere neden olmuştur. 1980 sonrası özel sektörün popülist yaklaşımla uyguladığı yeni tür konut çevreleri ise birbirinden çok farklı mimari tavırların bir arada kullanıldığı, denetimsiz çoğulluğun ürünü haline gelen, tutarlıktan yoksun yerleşmelere dönüşmüştür. Ancak eski liman bölgesindeki bu yerleşmeye farklı bir strateji ile yaklaşılarak benzer hatalardan kaçınılmak istenmiştir. Kendi içinde çok farklı mimari tavırları barındırmakla beraber ulaşılan çeşitlilik rahatsızlık vermez.

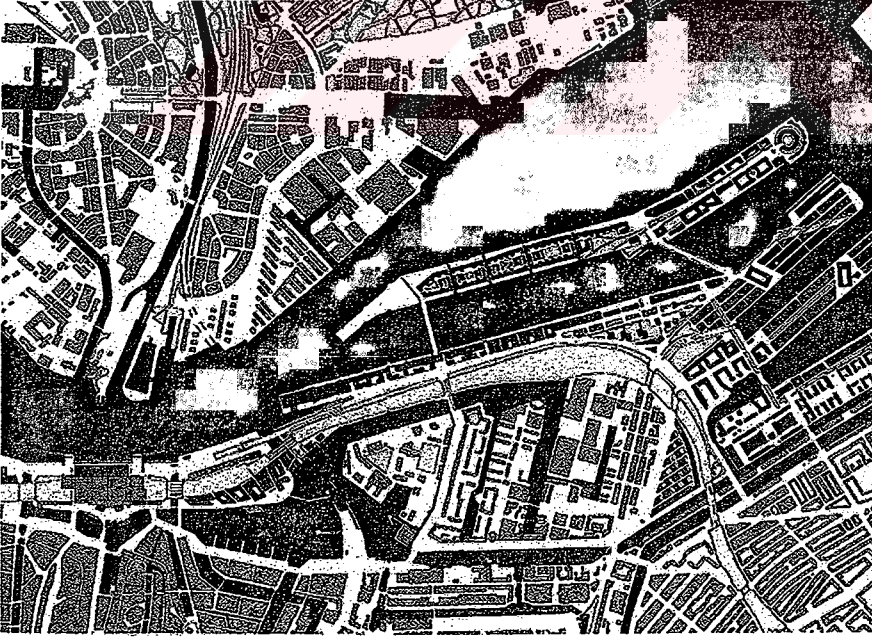
KNSM Adası

KNSM Adası'nın vaziyet planının temel yerleşme kararları Coenen tarafından belirlenir. Coenen yarımada üzerinde bulunan birtakım binaları yeniler ve bu binaları içine alan, büyük bloklardan oluşan bir plan yapar.¹⁵⁰ Tasarım yaklaşımı büyük

¹⁵⁰ Paul Groenendijk, Piet Vollaard, *Guide to Modern Architecture in the Netherlands* (Rotterdam: Uitgeverij Publishers, 2000), 190.

Şekil 156. Eski Liman Bölgesi'nin bugünkü durumu.

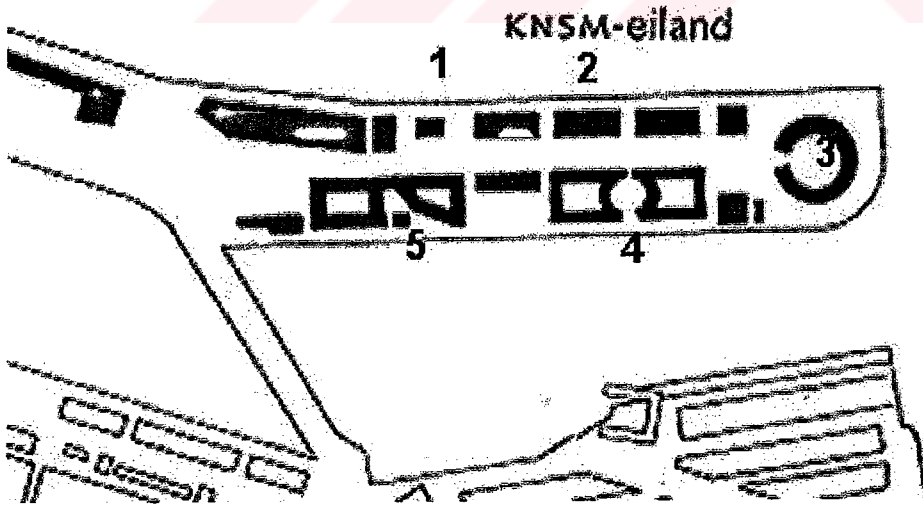

Şekil 157. Bölgenin vaziyet planı.

Şekil 158. Hava fotoğrafı üzerinde vaziyet planları.

Şekil 159. KNSM Adası vaziyet planı: 1. W. Arets 2. Wintermanns 3. Coenen 4. B. Albert 5. H. Kollhoff

blokların yan yana gelerek yerleşmeyi oluşturmasıdır. Adanın ucunda yer alan dairesel bloğu kendisi tasarlarlarken, vaziyet planı üzerinde yer alan diğer blokları W. Arets, Wintermanns, H. Kollhoff ve B. Albert tasarlar.

Arets planda 4 ögeden oluşan yüksek bir apartman bloğu tasarlar. Yapının bütününi bu yan yana getirilmiş 4 kule oluşturur. 20 katlı bloğun her katında 5 farklı daire yer alır.

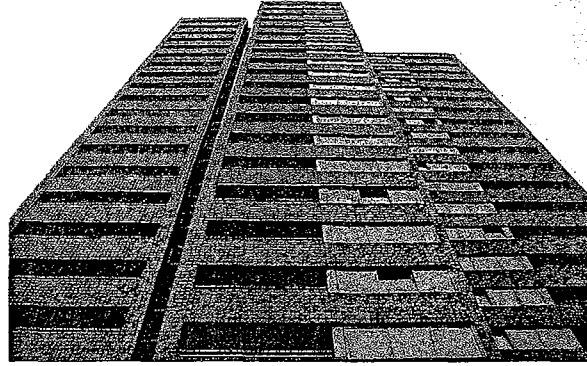
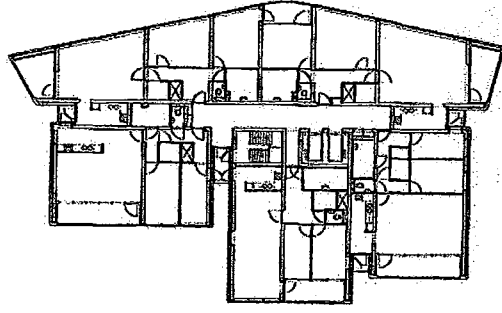
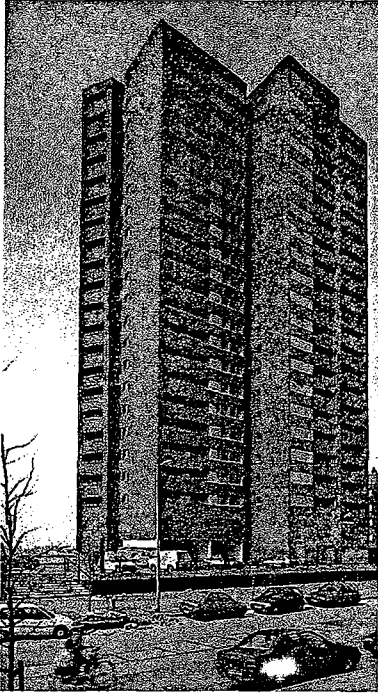
Kollhoff'un 170m x 60m'lik süperbloğu iri tuğla bir heykeli andırır. Limandaki ağır endüstri yapılarına benzemektedir. Blok kapalı iki avluya sahiptir. Zeminde yapı ikiye parçalanır. Güneyde, deniz tarafında korunan eski bir binayı çevreler. Farklı konut şemalarını bünyesinde bulunduran blok iriliği, koyu renk prese tuğla malzemesi ve devasa ahşap kapıları ile bir yuvadan öte anıtsal bir yapıyı andırmaktadır. Adeta az katlı konut denizi içerisinde yüzen bir gemiye benzemektedir.

Bruno Albert'de Coenen'in vaziyet planında belirlediği kontura uyarak Kollhoff gibi avlulu blok karakterinde bir yapı tasarlar. Ancak Albert planlamada ve cephelerde klasisist bir tavır sergiler. 6 katlı dikdörtgen blok içeride 8 katlı, dairesel bir bloğa dönüşür ve bir avluyu çevreler.

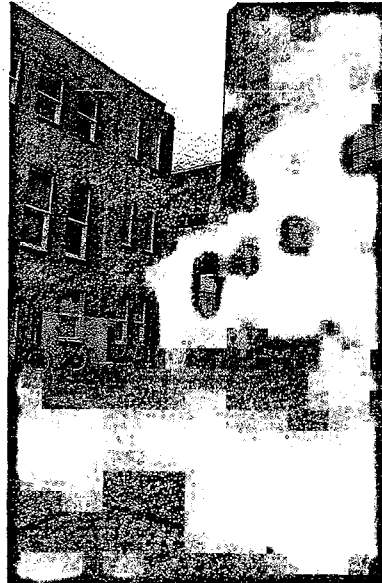
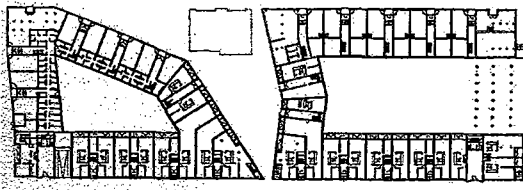
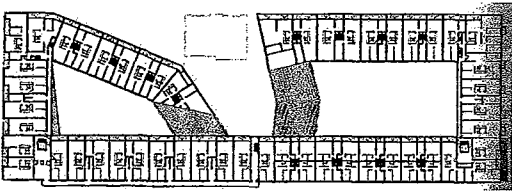
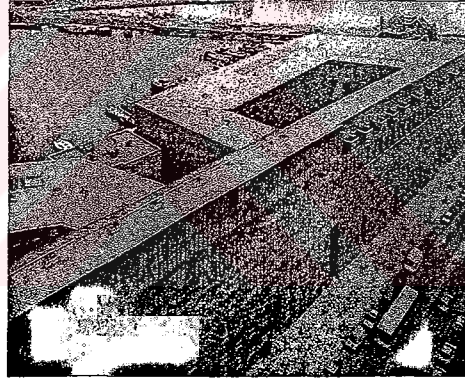
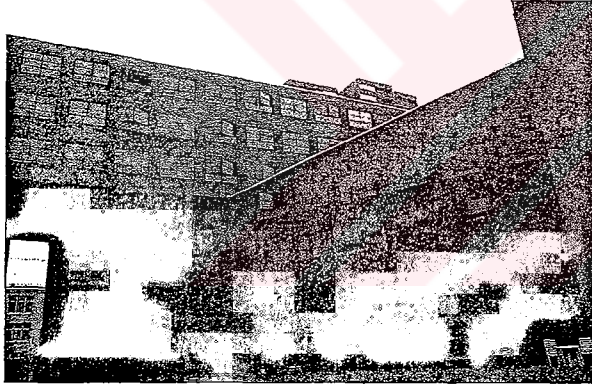
Wintermanns'ın alçak blok dizisi ise yeşil alanları, çatı bahçeleri ve yer yer zeminden koparılan parçaları ile 20. yüzyıl başı modern konut yerleşmelerindeki dizi konutlardan oluşan blok yaklaşımıyla ele alınmıştır. Ancak mimari dil olarak akılcı bir disiplin içinde postmodern vokabüler kullanılmıştır.¹⁵¹

KNSM yarımadasındaki en önemli konut grubu, Coenen'in tasarımı yaptığı dairesel bloktur. Açık koridorlu bu büyük yapı bloğu ana bir sistem içinde maksimum çeşitlilik gösteren ve farklılaşan konut birimlerini barındırır. Yatayda ve düşeyde belirli modüllerin yer değiştirmesi ile farklı plan şemaları elde edilmiştir.

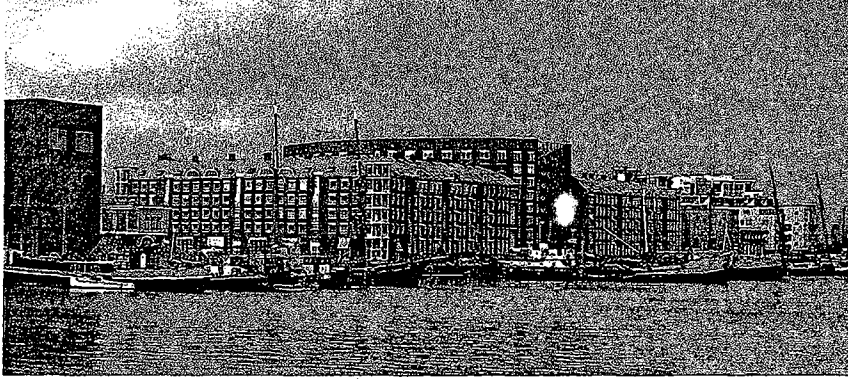
¹⁵¹ İhsan Bilgin, a.g.k., 2000a, 114.

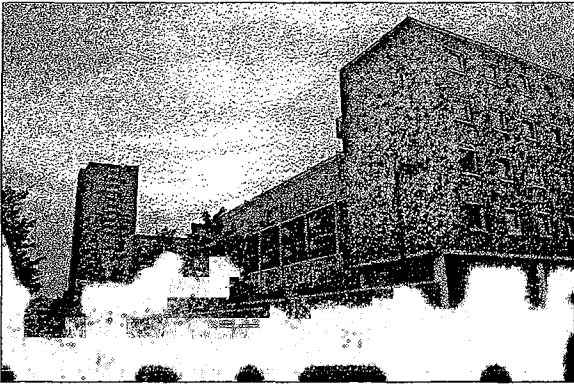
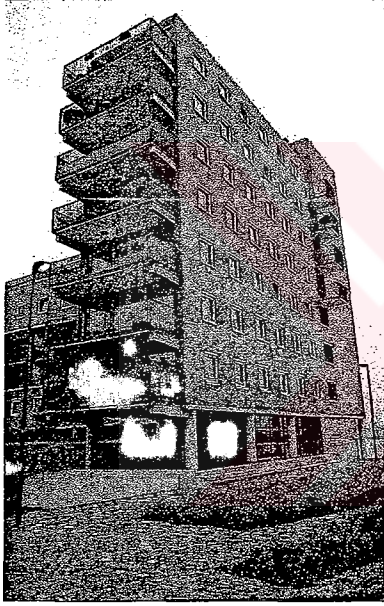
Şekil 160-162. Arets'in yüksek bloğu.

Şekil 163-166. Kollhoff'un süperbloğu.

Şekil 167. Albert'in tasarladığı blok.

Şekil 168-170. Wintermanns'ın blokları.

Şekil 171-175. Coenen'in dairesel bloğu.

Bloğun içinde tek, iki ve üç katlı farklı büyüklüklerde daireler yer alır. Coenen her farklı konut birimini yapının dış kabuğunda strüktür ile dışa vurur. Malzemesi, renk seçimi ve geniş, nötr pencere boşluklarıyla Corbusien bir tavrı benimsenmiştir.¹⁵² Coenen'in bloğu toplu konut tasarımının olasılıkların tasarlanması olduğuna dair önemli bir örnektir. Coenen planlanmış bir kaos yaratmıştır.

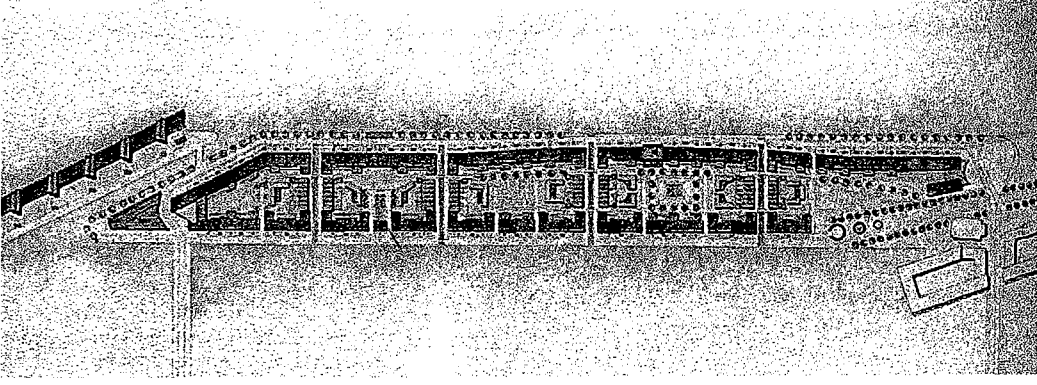
Arets'in yüksek bloğu Corbusier'nin kulelerini andırır bir biçimde silüette yerini alırken, Kollhoff ve Albert'in avlulu blokları 19. yüzyıl sonu konutlarının ağırlığını taşımaktadır. Wintermanns'ın blokları ise öncü modernistlerin yüzyıl başı uygulamalarında karşılaştığımız sıra ev anlayışının yerden koparılarak 4-5 katlı bloklara taşınmasıdır. Coenen ise tasarladığı dairesel avlulu açık koridorlu bloğu ile daha önce yapılan hataların nedenlerini ve çözümlerini bizlere işaret etmektedir. KNSM için farklı boyut ve üsluplarda blokların kolajı ile gerçekleştirilen bir deney alanı ifadesini kullanabiliriz.

Java Adası

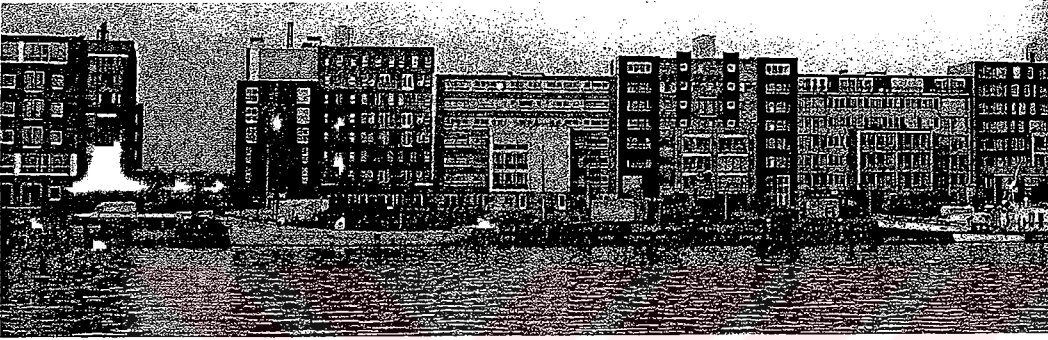
Java Adası'nın planlamasını S.J. Soeters yapar. Ada kontrollü çeşitlenmenin bir örneğidir. Erken 20. yüzyıl şehir içi yapılanma tarzının heterojen bir yorumudur. Sabit bir ızgara sistem dahilinde, 20 ayrı mimari büro tarafından farklı sekanslarla bir araya getirilen apartmanlar ve kanal evleri sokak, avlu ve kanal cephelerini oluştururlar.¹⁵³ Farklı mimarlar tarafından bir dil birliği içerisinde tasarlanan apartmanlar denize paralel şekilde yan yana gelerek bir örüntü oluştururlar. Adada bulunmayan, daha sonra enine açılan kanalları katlı tek aile evleri çevreler. Soeters, 4-5 katlı, farklı renk ve malzemelere sahip çeşitli apartmanların bitişik nizam yapılandırılmasıyla sınırlanan yaşayan bir sokak arayışı içindedir.

¹⁵² İhsan Bilgin, a.g.k., 2000a, 114.

¹⁵³ Hans Ibelings, *The Artificial Landscape* (Rotterdam: NAI Publishers, 2000), 198.

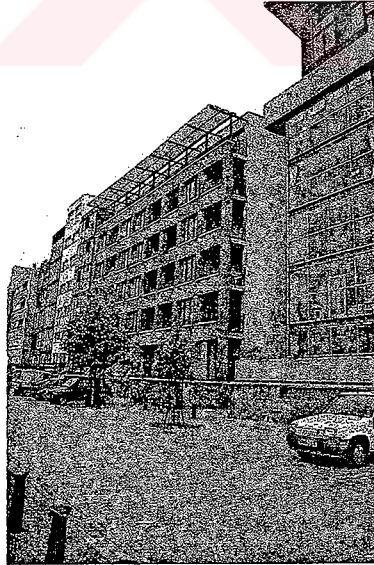
Şekil 176. Java Adası vaziyet planı.

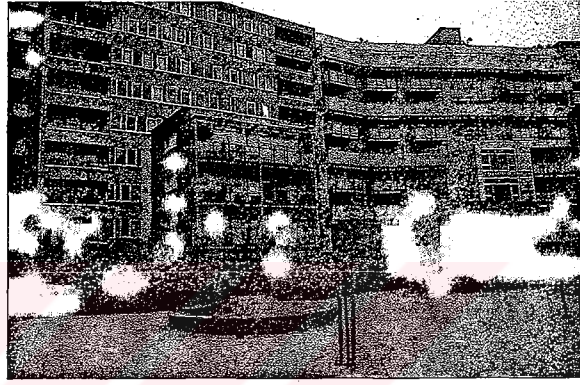
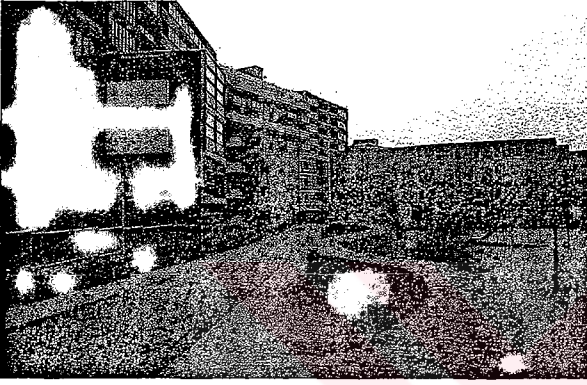
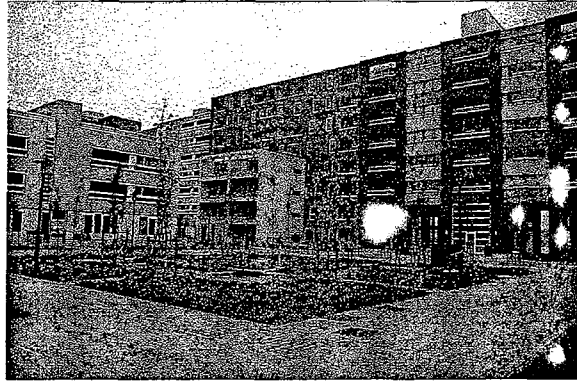
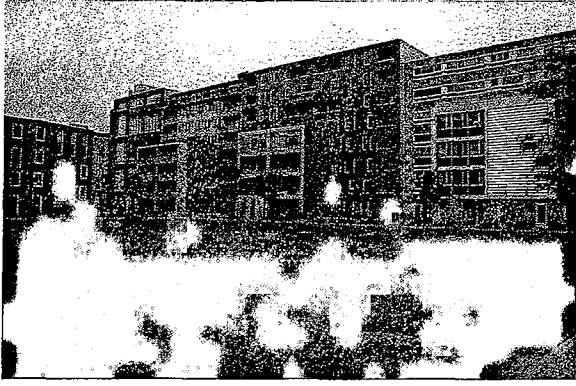
Şekil 177. Java Adası, silüet.

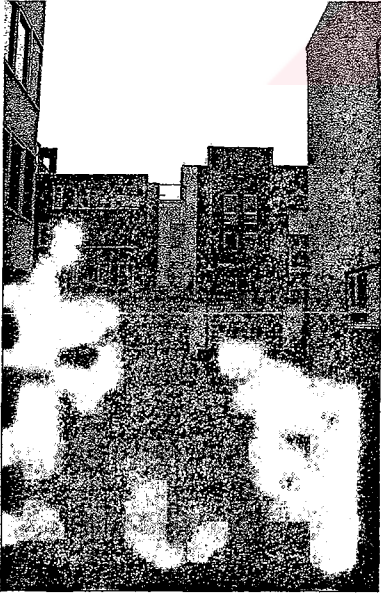
Şekil 178. Amsterdam geleneksel kanal evleri.

Şekil 179. Java Adası, apartmanların sokak cepheleri

Şekil 180-183. Java Adası, apartmanların ortak avluları.

Şekil 184,185. Java Adası, kanal evlerinin arka ve ön cepheleri.

Borneo ve Sporenburg Adaları

Borneo ve Sporenburg Adalarının vaziyet planı mimar Andre Geuze ve ekibi West 8 tarafından yapılır. Yerleşmede 2500 konut ünitesi yer almaktadır. Bu da yaklaşık hektar başına 100 konut gibi yüksek bir yoğunluğa denktir.

Geuze'nin planında tek aile evleri baskındır. Alan, az-katlı yüksek yoğunluklu bir yerleşme olarak planlanır. Dar parseller üzerinde yer alan 3 katlı konutlar uzun bantlar içinde yan yana gelirler.¹⁵⁴ Geuze'nin yerleşmesi 20. yüzyıl boyunca blok tarzı yapılaşmanın karşı kutbunu oluşturan az katlı-yüksek yoğunluklu sıra-ev düzenindedir. Çözümler soyut konut modellerinin dinamik bir tekrarı içerir. Dar parsel formatı üzerine konulmak üzere tasarlanmış eş büyüklükteki 'kutular', birbirinden farklı iç düzenlemelere olanak tanıyan boşluklar olarak tasarlanmış sıra-ev dizilerine dönüşürler.¹⁵⁵ Başlangıç noktaları aynı olan bu kutuları farklılaştıracak olan kullanıcıların ihtiyaçları, imkânları, tercihleri ve yaşama biçimleri olacaktır. Geuze, aslında aynı noktadan başlayan konutların çeşitlenme olasılıklarını tasarlamıştır.

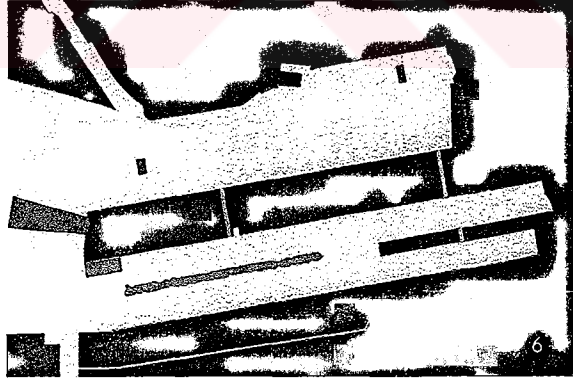
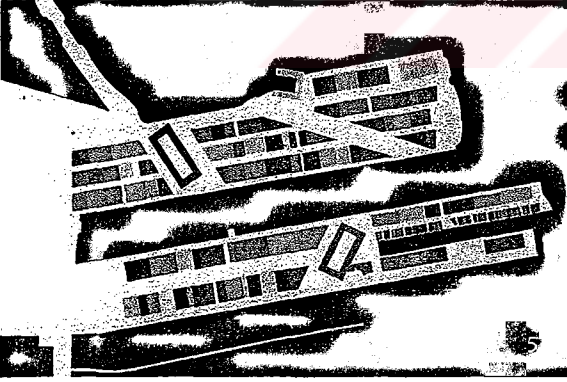
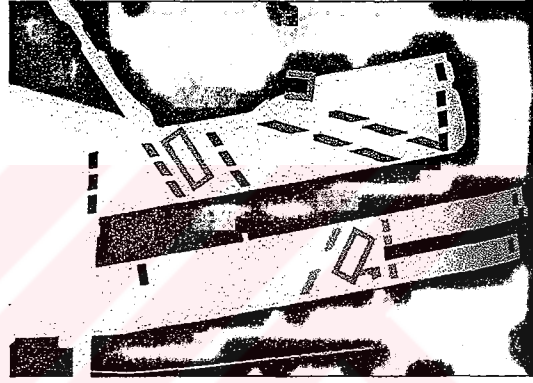
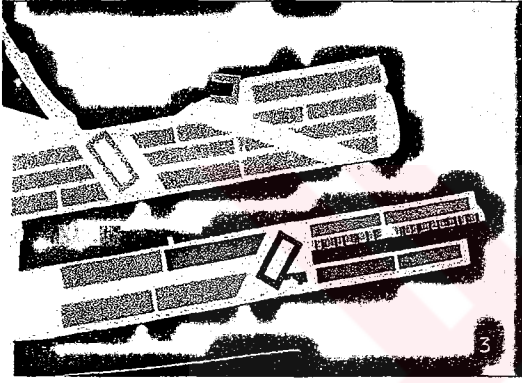
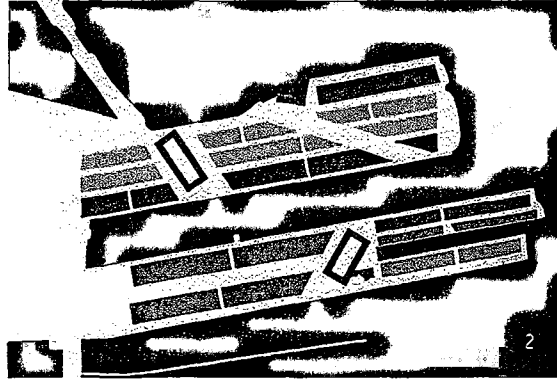
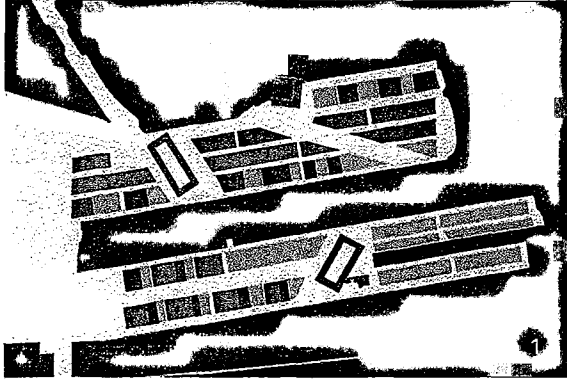
Bu az katlı konut birimlerinden oluşan doku üzerinde üç büyük blok yerleştirilir. Bunlardan ikisi 8, biri de 14 katedir. Bu yüksek bloklar görsel ilişkiler yaratılması, çevre ile sürekliliğin sağlanması ve simgesel bir rol üstlenmeleri için silüetin önemli noktalarına yerleştirilirler.¹⁵⁶ Bloklar S. Holl, K. van Velsen ve F. van Dongen tarafından tasarlanırlar. 'Whale' (balina) bu bloklardan van Dongen tarafından tasarlanamıdır. Masif bir heykel şeklinde, az katlı yapılar denizinde geometrik bir kaya gibi durmaktadır.¹⁵⁷ Bina, farklı katlarda yer alan koridorlardan ulaşılan 214 konut birimi, ofis ve satış mekânlarından oluşan avlulu bir bloktur.

¹⁵⁴ Paul Groenendijk, Piet Vollaard, a.g.k., 190.

¹⁵⁵ İhsan Bilgin, a.g.k.,2000a, 115.

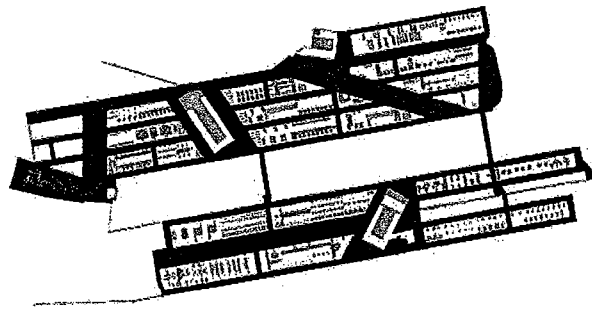
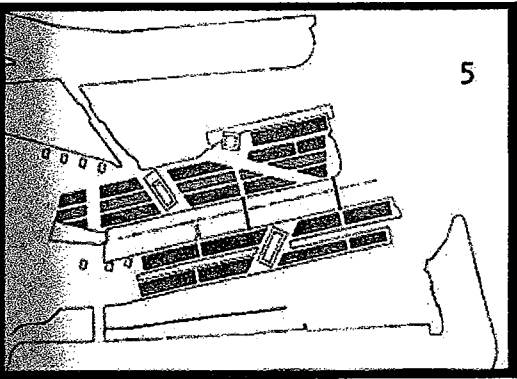
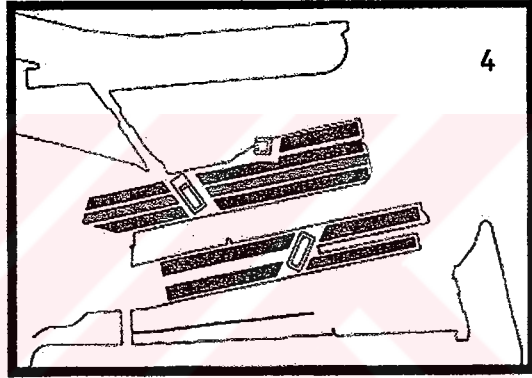
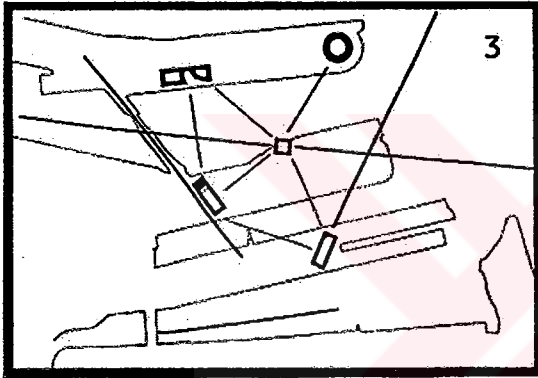
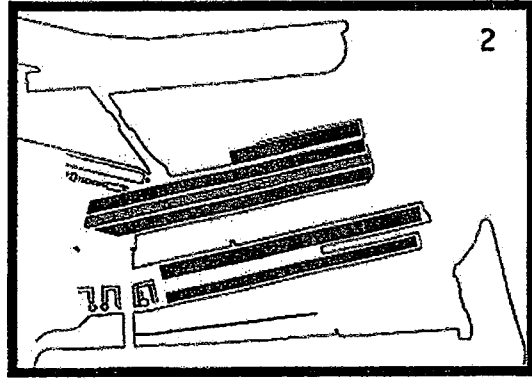
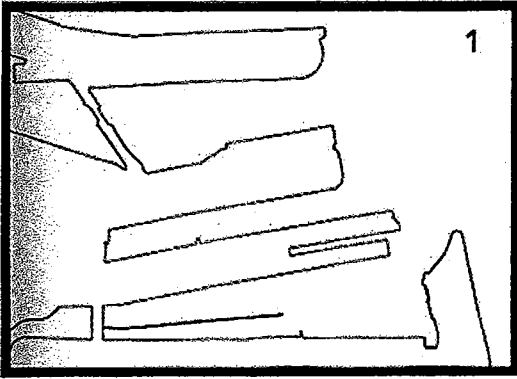
¹⁵⁶ Manuel Gausa, *Housing: New Alternatives, New Systems* (Barcelona: Actar Publishers, 1998), 114.

¹⁵⁷ Hans Ibelings, a.g.k., 2000, 32.

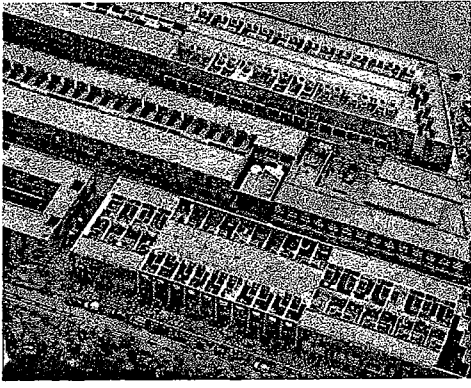
Şekil 186. Borneo ve Sporenburg Adaları; planlama ilkeleri, A. Geuze/West 8.

1. Program
2. Yapı adası genişlikleri
3. Yükleniciler
4. Mekansal Farklılaşmalar
5. Mimarlar
6. Kamusal alanlar

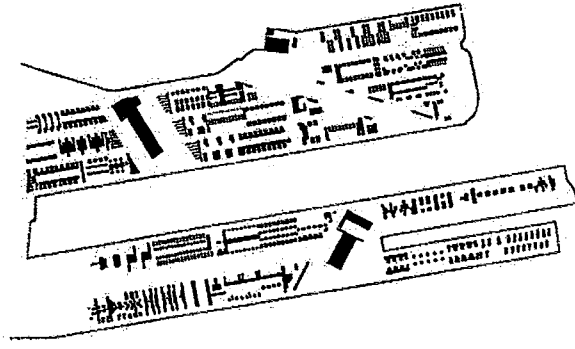

Şekil 187. Borneo ve Sporenburg Adaları vaziyet planı ve katmanları.

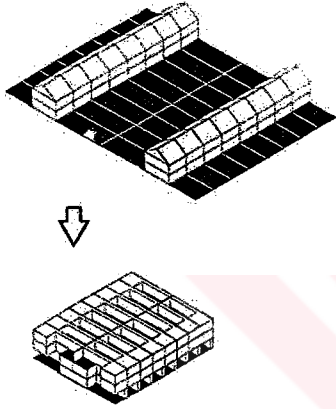
1. Liman bölgesinin varolan konturu.
2. Az katlı konutlar.
3. Süperblokların konumlanması.
4. 2 ve 3'ün üst üste gelmesi.
5. Kamusal alanlar.

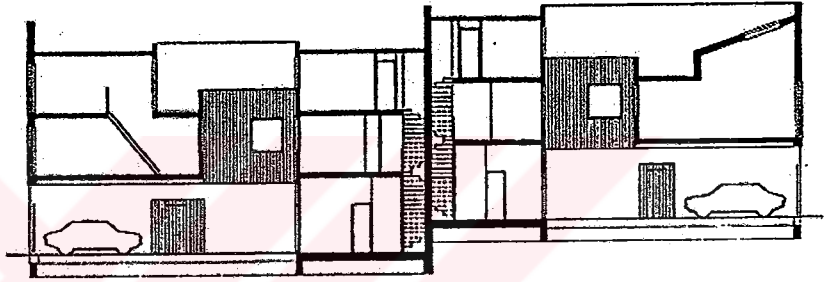
Şekil 188. Sporenburg Adası.

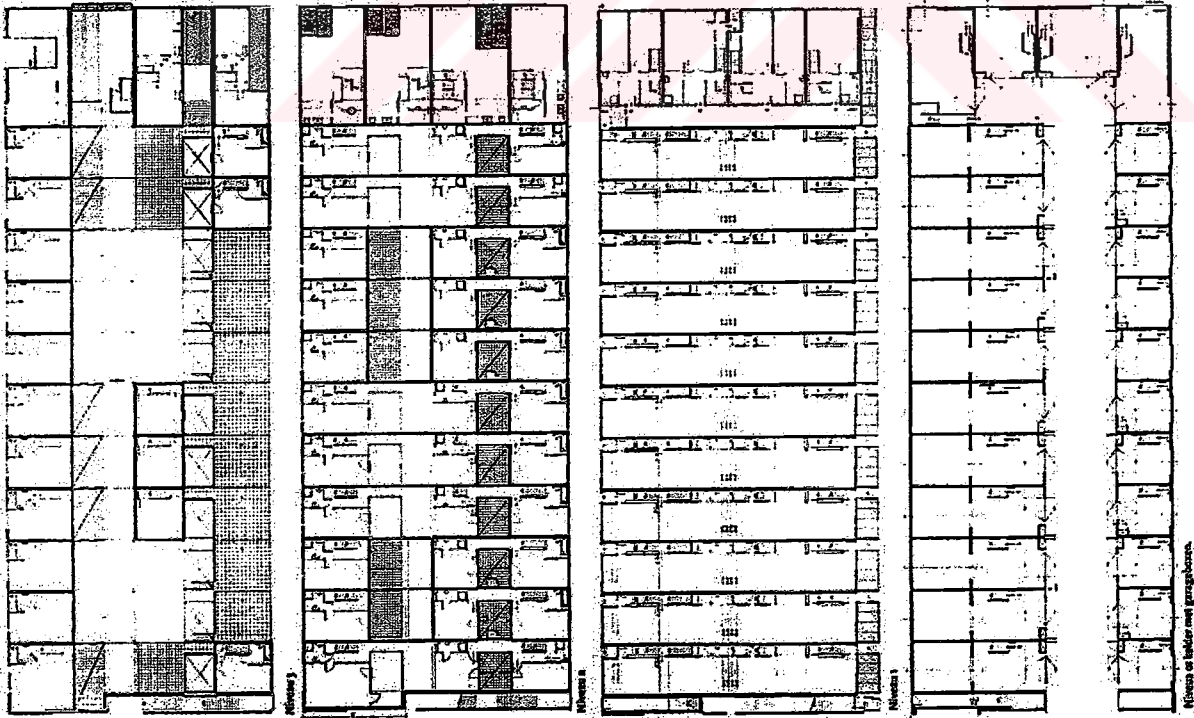
Şekil 189. Borneo ve Sporenburg Adaları. Özel açık alanlar.

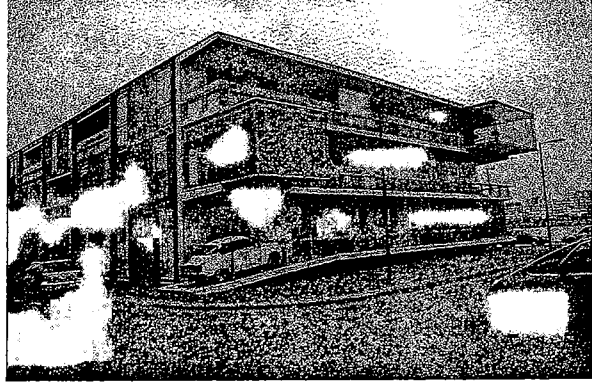
Şekil 190. Klasik sıra evin farklı bir yorumu.

Şekil 191. Sırt sırta vermiş iki sıra evin kesiti. Borneo.

Şekil 192. Borneo Adası üzerinde mimar J.L. Mateo tarafından tasarlanan dizi konut kat planları.

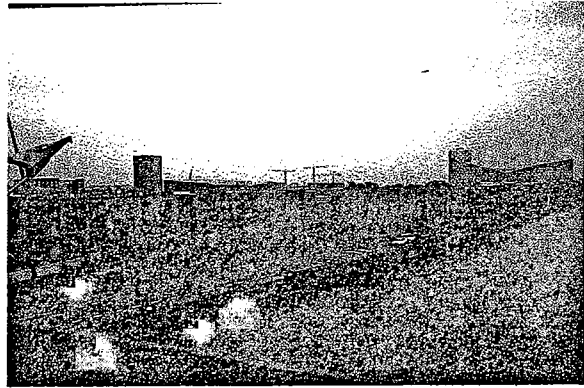
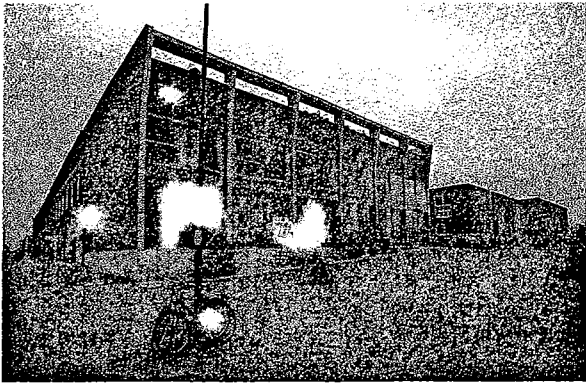

Şekil 193,194. Borneo Adası üzerinde yer alan bir sistem dahilinde birbirinden farklılaşan konut dizileri ve dizinin bitişi.

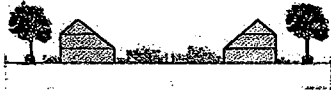
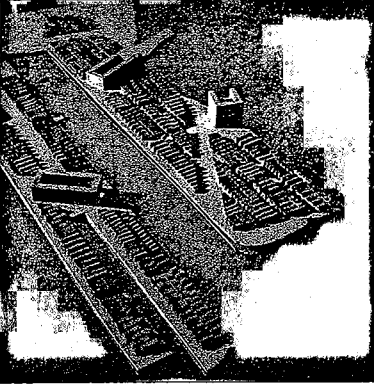

Şekil 195. Borneo Adası, yukarıdaki dizinin içerisinde bir konut birimi.

Şekil 196. Borneo Adası üzerinde bulunan mimar J.L. Mateo tarafından tasarlanan az katlı konut dizisi.

Şekil 197, 198. Sporenburg Adası üzerinde yer alan sıra ev dizileri.

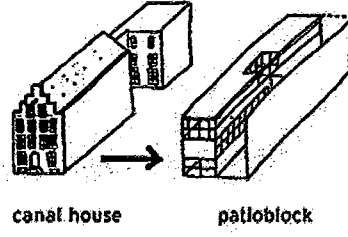
28-40 houses /Ha

100 houses /Ha

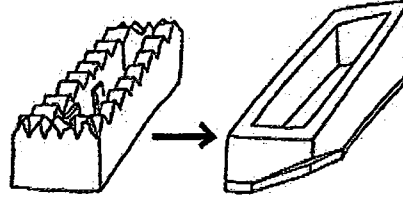

Borneo Sporenburg, 100 houses /Ha

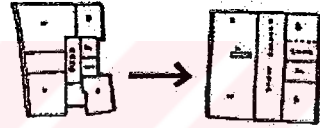
canal house

patio block

19th century
city block

sculptural
cityblock

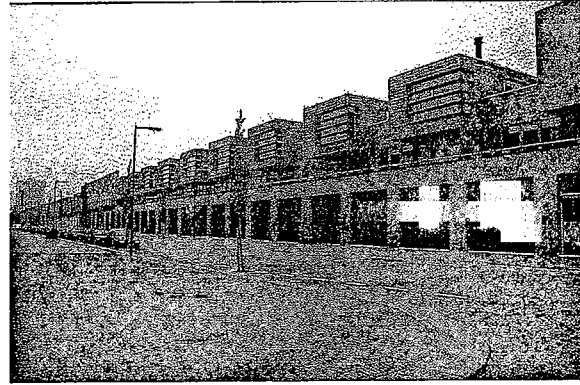
hall

winter garden/
sun patio

Şekil 199. Borneo ve Sporenburg Adaları
proje maketi.

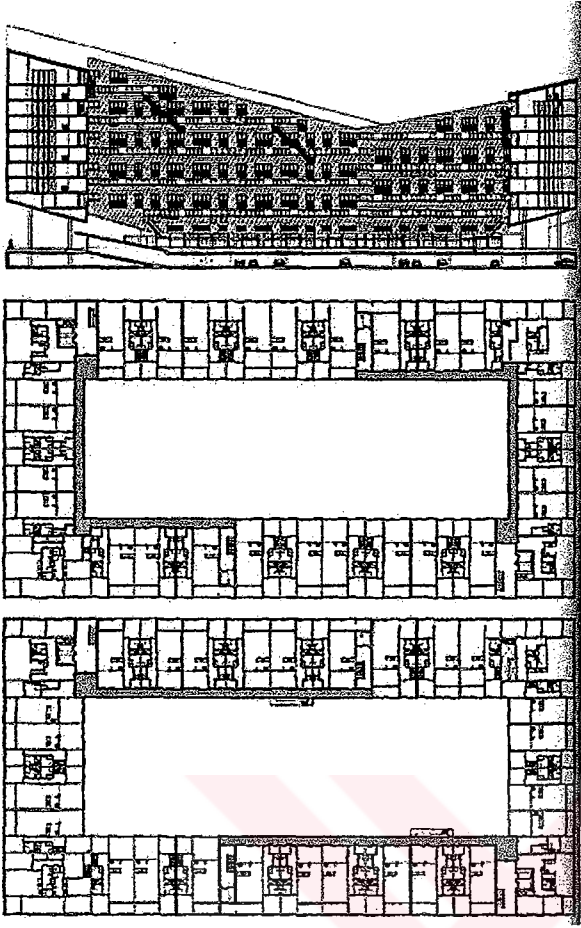
Şekil 200. Arzulanan az katlı yerleşme yoğunluğu.
Programın mimardan istediği yoğunluk.
Mimarın önerisi.

Şekil 201. Yerleşmenin tasarımı esnasında
'bağlamın' tasarıma yansıtılması. Referanslar.

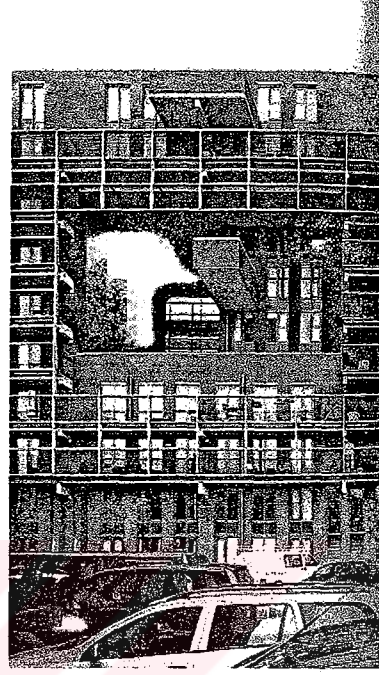

Şekil 202. Sporenburg üzerinde yer alan az katlı konutlar.

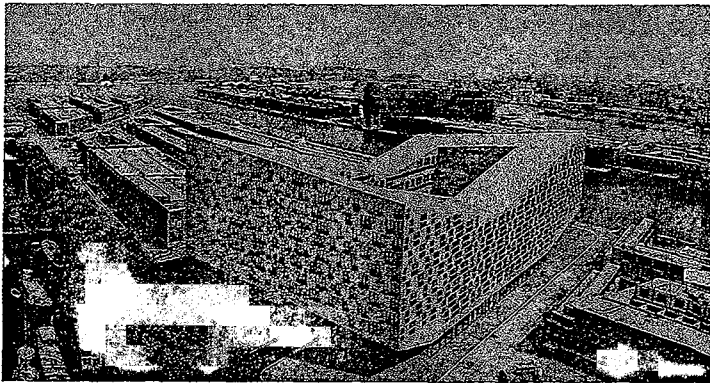
Şekil 203. Borneo üzerinde mimar van Neutelings'in
tasarladığı konut dizisi.

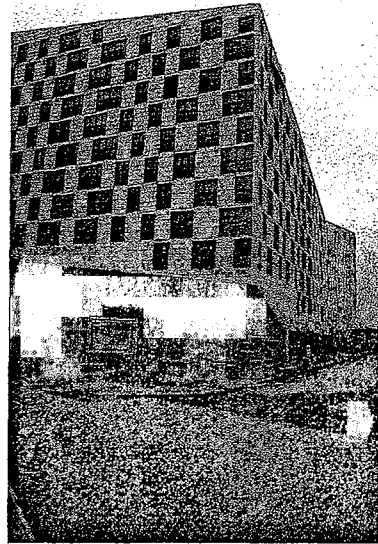
Şekil 204. Sporenburg Adası üzerinde bulunan mimar van Dongen tarafından tasarlanan 'Whale'(Balina) adındaki süperblok.

Şekil 205. Borneo Adası üzerinde bulunan, mimar van Velsen tarafından tasarlanan blok.

Şekil 206, 207. Sporenburg Adası, 'Whale', van Dongen.

Şekil 208-212. Borneo Adası üzerinde 'Carpet' (Kilim) adı verilen sıra ev dizisi.

Ayrıca genel yerleşme tekniğinde bir diğer istisna da her biri ayrı olarak ele alınacak olan heterojen sıra-ev dizisidir. Bu bölüme ‘carpet’ (kilim) adı verilir.¹⁵⁸ Yerleşmenin bu bölümünde konutların gelecekteki sahiplerine istekleri doğrultusunda konut inşa etme imkânı tanınmıştır. Satılan parsellerin sahipleri yerleşmenin kurallarına uyulması kaydıyla kendi mimarlarını seçme hakkına sahiptirler. Üst ölçek kurallarına sadık kalınarak farklı mimarlar tarafından bu bant içerisinde birbirinden farklı sıra evler tasarlanır. Evlerin ortak özellikleri ise hepsinin arka cephelerinin suyla olan ilişkileridir. Bu konutlar dar cepheleri, yan yana geliş biçimleri, boyutları ve suyla olan ilişkileri ile geleneksel kanal evlerinin çağdaş yorumlarıdır.

Borneo ve Sporenburg yerleşmeleri, güncellenmiş Hollanda Modernizmi’nin ritm ve üsluplarını taşıyan yatay, tuğla bir Weissenhof muşcasına garip bir ortam sunar. Kimliği, kararlı bir şekilde ardışık olarak tekrarlanan birimler ve bu birimlerin oluşturduğu keskin, düz perspektifler oluşturur.¹⁵⁹

Hans Ibelings’in ‘Supermodernism’¹⁶⁰ olarak adlandırdığı, bir nevi ‘ikinci modernizm’ olarak kabul edebileceğimiz Hollanda kaynaklı bir mimari yaklaşım bu yerleşmedeki konut mimarisinde genellikle hakimdir. Bu mimari yaklaşım azami bir çeşitlenme sağlamaya yöneliktir. Ancak yapılarıdaki farklılaşmayı dış kabuğa müdahale ederek yaratmaktan kasıtlı olarak kaçınır. Biçimcilikten uzak durmayı yeğler. Tercihini düzgün, hemen hemen tek renkli ve tek parça, sade, temel geometrik formlardan yana kullanır. Genellikle kapalı ve yalın cepheleri, seçkin ve kolayca fark edilebilir olmalarına rağmen bu mimariye mutlak bir anonimlik kazandırır. Malzeme seçimi, detay ve bitişlerdeki hassasiyet bu yaklaşımı destekler. Andre Geuze’nin Borneo Adası’nda bulunan, sıra evlerden oluşan yerleşmesi bu yaklaşımın iyi bir örneğidir.

¹⁵⁸ Hans Ibelings, a.g.k., 2000, 228.

¹⁵⁹ Pieter Uyttenhove, *Techniques&Architecture*, 2000, vol. 447, 26-25.

¹⁶⁰ Hans Ibelings, a.g.k., 1998, 65.

Amsterdam'da yapılan yeni toplu konut alanı son dönemin önemli mimari faaliyetlerinden biridir. 20. yüzyıl konut deneyiminden nasıl faydalandığına ilişkin iyi bir örnektir. 1960 sonrası eleştirilerin üzerinde durduğu noktalarda çözüme yönelik alternatiflerin ne kadar farklılaşabileceğini gösterir. Ancak bu farklılaşma herhangi bir tutarsızlığa veya başıboş bir çoğulculuğa neden olmaz. Farklı tavırları barındırmakla beraber bu yerleşmedeki yapılar üzerinden Hollanda'nın kendi modernizmini yenilemeyi tercih ettiğini söylemek mümkündür. Yerleşmenin toplu konut mimarisine ilişkin en önemli yanı, Coenen'in KNSM Adası'ndaki büyük bloğunun ve Geuze'nin farklı mimarlarla çalışarak tasarladığı Borneo ve Sporenburg üzerinde bulunan az katlı konut dizilerinin barındırdığı birim konut şemalarındaki azami farklılaşmadır. Coenen ve Geuze farklı yerleşme tekniklerini kullanarak nitelikli toplu konut alanları yaratmayı başarırlar.

BÖLÜM 4. TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM

Toplu konut alanında Türkiye'deki süreç başlı başına kapsamlı bir araştırma konusudur. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'deki süreç, konunun ana hatlarına değinilerek genel bir çerçeve içinde aktarılacaktır.

Türkiye'deki konut biçimlerinin gelişimi ve konut politikaları incelenirken karşılaşılan ortak yaklaşım konunun zamansal olarak 4 dönem içinde ele alınmasıdır.¹⁶¹ Bu zamansal bölünmeler aynı zamanda Türkiye modernleşmesinin aşamalarıdır. Farklı çalışmalarda karşılaşılan dönemlere ayırma

1. 19. Yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'e kadar geçen süre,
2. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'lere kadar geçen süre,
3. 1950'lerden 1980'lerin başına kadar geçen süre,
4. 1980 sonrası olarak yapılmıştır.

Her dönem üzerine yapılan çalışmalarda konu genellikle İstanbul'daki gelişmeler ve örnekler ile ele alınmıştır. Bunun nedeni her zaman İstanbul'un kültürel, toplumsal ve iktisadi açıdan ülkenin en önde gelen kenti olmasıdır. Değişimler ilk olarak İstanbul'da görülür.

¹⁶¹ İlhan Tekeli, "Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması", S. Bozdoğan ve R. Kasaba (ed.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yayınları, 1998b, İstanbul, 136-152; İhsan Bilgin, "Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme", Y.Sey (ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, 1996, İstanbul, 472-490; Çağlar Keyder, "Konut Piyasası: Informelden Küresele", *DeFTER*, 1999, Sayı: 3: 73-93; Mete Tapan, "Toplu Konut ve Türkiye'deki Gelişimi", Y. Sey (ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*,

4.1. BİRİNCİ DÖNEM: 19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN CUMHURİYET'E KADAR GEÇEN SÜRE

Birinci dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun göreceli modernleşme dönemi olarak ele alınır. Şehircilik alanında çeşitli yasa ve yönetmelikler çıkartılır. Osmanlı İmparatorluğu sanayileşemediği için bu dönemdeki gelişmeler Avrupa'da olduğu gibi sanayi kentine bir tepki olarak ortaya çıkmaz.

Söz konusu dönemde konut ve yerleşme biçimlerindeki değişimler için İstanbul'daki örneklerle başvurulmaktadır. Bu dönemde daha önceki dönemlerdeki konut biçimlenişlerinden farklı olarak karşımıza çıkan tipolojileri şu başlıklar altında sınıflandırabiliriz¹⁶²:

- sıra evler,
- apartmanlar,
- bahçe içinde banliyö evleri (sayfiye konutları),
- değişime uğrayan geleneksel ahşap konutlar.

Söz konusu değişim ve yeniliklerin nedenleri şu şekilde sıralanabilir¹⁶³:

- Göç olgusunun etkisiyle kentin kalabalıklaşması (Ancak nüfus artışı o dönemdeki Avrupa kentlerinden farklıdır. Güvensizleşen ve elden çıkan eyaletlerden göçen müslüman nüfusun başkente yığılması ve ekonomik çekicilikten ötürü gayrimüslim kesimin başkente yerleşmesi nüfus artışının nedenleridir),
- Batılılaşma'nın kurumsal/yönetimsel yapıda doğurduğu değişimler; bunların kent yönetimine, mülkiyete ve meslek örgütlenmesine olan etkileri,
- Batılılaşma'nın toplumsal yaşam, tüketim, zevk ve değer sistemleri üzerindeki etkileri,
- Toplum yapısındaki değişimler; modern aileye geçiş süreci,

Tarih Vakfı Yayınları, 1996, İstanbul, 366-378; Yıldız Sey, "Cumhuriyet Döneminde Konut", Y. Sey (ed.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 273-300.

¹⁶² Atilla Yücel, "İstanbul'da 19. Yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri", Y.Sey (ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, 1996, İstanbul, 298.

¹⁶³ Atilla Yücel, a.g.k., 299-300.

- Dışa açılan ekonominin konuta yapı malzemeleri (yapım teknolojisi) ve ev teknolojisi (mobilya, ısıtma vb.) alanlarında etkileri,
- Ulaşım sistem ve olanaklarındaki değişimler; kent içi hareketliliğin artması,
- Yangınlar ve yangın sonrası imar hareketleri.

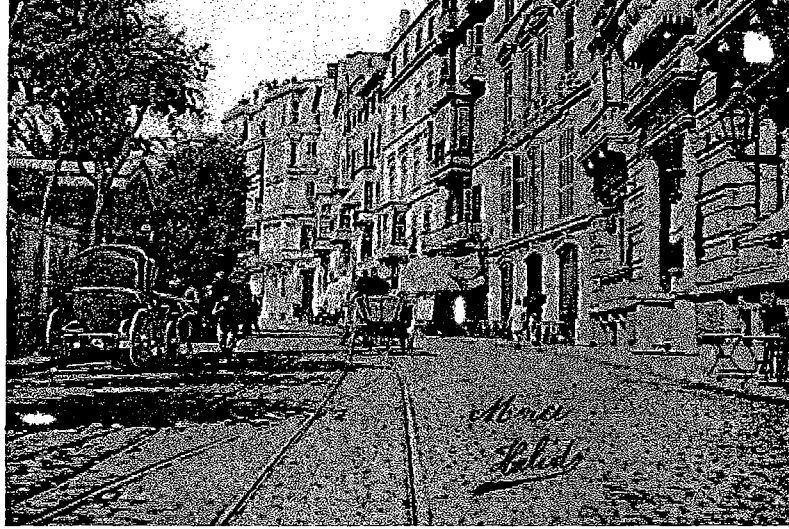
Türkiye'deki ilk toplu konut uygulamaları bu dönemdeki Yenikapı, Kumkapı ve Küçük Ayasofya civarında kilise vakıflarının uygulamalarıdır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan Beşiktaş Akaretler ve Taksim Surp Agop sıra evleri de ilk toplu konut uygulamaları arasında yer alır.¹⁶⁴ Dini cemaatlerin girişimleri ve lojman niteliğinde konutlar sıra ev tipolojisinin 19. Yüzyıldaki kaynaklarıdır. Ayrıca 1918 yangınında zarar görenler için Laleli'de inşa edilen Harikzedegân Apartmanları ilk apartman tipi toplu konut girişimidir. Ancak Harikzedegân Apartmanları (1920-1922) eski İstanbul'daki ilk apartman tipi yapılaşmadır. Apartmanlar ilk olarak Müslüman olmayan azınlığın bulunduğu Galata ve Beyoğlu'nda uygulanır. Apartmanların yapımı Beyoğlu yakasında 1882 yılına, Kadıköy'de Yeldeğirmeni'nde ise 1909 yılına kadar gider.¹⁶⁵

Belirli kullanıcı grupları için örgütlü konut yapım faaliyeti ve konut alanlarına devlet müdahalesi yalnızca Beşiktaş Akaretler konutları, Taksim Surp Agop sıra evleri ve Harikzedegân Apartmanları ile sınırlıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'e kadar geçen süreyi kapsayan birinci dönemde modern kentin en önemli sorunsallarından biri olan işçi sınıfı konutu tipolojisi henüz ortaya çıkmamıştır.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Esad Süher, "Konutlar", MSÜ. Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Yüksek Lisans Programı Ders Notları, 1998.

¹⁶⁵ Mete Ünal, "Türkiye'de Apartman Olgusunun Gelişimi: İstanbul örneği", *Çevre Dergisi*, 1979, Sayı: Temmuz-Ağustos, 72.

¹⁶⁶ İhsan Bilgin, a.g.k., 1996, 476.

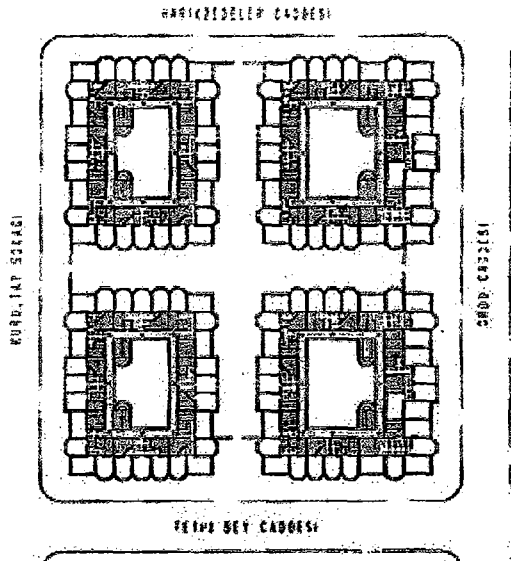
Şekil 213. 1900'lerin başında Tepebaşı'nda yer alan apartmanlar.

Şekil 214. Sultan Abdülaziz'in saray çalışanları için yaptırdığı sıra konutları, Beşiktaş Akaretler, 1870.

Şekil 215. Surp Agop sıra evleri kat planları, Taksim.

Şekil 216. Harikzedegân Apartmanları, Laleli, 1921. Mimar Kemalettin.

4.2. İKİNCİ DÖNEM: CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDAN 1950'LERE KADAR GEÇEN SÜRE

İkinci dönem Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş ile başlar. Bu dönemle birlikte Türkiye'nin modernleşme projesinde önemli değişimler meydana gelir. Osmanlı modernleşmesine göre daha radikal ve köktenci bir modernleşme projesi hayata geçirilir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki değişim projeleri mekansal örgütlenmelerde de kendisini baskın bir şekilde hissettirir. Tek partili Cumhuriyet rejimi içinde ülke mekanının bir ulus-devlet mekanına dönüştürülmesi ve kentlerin 'modernite'nin yeri halinde düzenlenmesi stratejileri hayata geçirilir.¹⁶⁷ Cumhuriyet burjuvazisi ve bürokrasisi İstanbul'un kozmopolit havasından kurtarılarak, ulusalcı bir çizgide, çağdaş yaşam kalıplarını benimsemiş olarak geliştirilmek istenir. Bu konuda, kurulacak modern kent-Ankara'ya araçsal bir işlev yüklenir. Anadolu'nun ortasında yozlaştırıcı etkilerden uzak, gerçekten aydınlanmış bir ulus-devletin başkenti olarak Ankara seçilir. Bir yandan yeni hatlar yaparak, diğer yandan yabancı şirketlerin elindeki hatlar devletleştirilerek, Ankara merkezli bir demiryolu şebekesi oluşturulur. Bu örülen demiryolu şebekesi hem iç pazarın bütünlüğünü sağlar, hem de ülkeyi baştanbaşa sararak başkentini, vatani üzerindeki denetimini güçlendirir. Devletçilik politikası sonucu uygulanmaya başlayan sanayi planlarında yapılması öngörülen fabrikaların yerleri, demiryolu güzergahı üzerindeki küçük Anadolu kentleri olarak seçilir.¹⁶⁸

Söz konusu olan ikinci dönemde, Türkiye'nin nüfus artış hızı ve kentleşme hızı düşüktür. Toplumun konut ihtiyacını varolan bireysel konut üretimi karşılar. Bir önceki dönemde ortaya çıkan apartman tipi yapılaşma yaygınlaşmaktadır. Ancak, yeni başkent olması nedeniyle Ankara'da ve sanayi yatırımlarının gerçekleştiği bazı

¹⁶⁷ İlhan Tekeli, "Atatürk Türkiye'sinde Kentsel gelişme ve Kent Planlaması", *Arredamento Dekorasyon*, 1998c, Sayı: 107, 61.

¹⁶⁸ İlhan Tekeli, a.g.k., 1998c, 61-62.

kentlerde 1930'lu ve 1940'lı yıllarda farklı uygulamalarla karşılaşılır. Bireysel konut üretiminin yetersiz kalması üzerine iki yeni konut sunum biçimi gündeme gelir.

Birinci sunum biçimi konut kooperatifçiliğidir. İlk konut kooperatifleri ortaya çıkar. Bu konut sunum modeli Batı'da konut sorununu doğrudan yaşayan kesimlerce bir sosyal dayanışma aracı olarak üretilir. Batı'dan farklı olarak bizde kooperatifler yoluyla mülk konutlar üretilir. Ankara'daki Bahçelievler, konut kooperatifçiliği ile mülk konut edindirme modelinin bir örneğidir.

İkinci sunum biçimi ise lojman konutlardır. Lojman konutlar genellikle askeri personel ve bürokratlar ya da fabrikalarda çalışan nitelikli personel için sanayi tesisiyle birlikte tasarlanırlar. Lojman konutların üretilmelerinin bir amacı da, bir yaşama ve birarada durma tarzı oluşturarak modern toplumun inşasına katkıda bulunmalarıdır.¹⁶⁹ Ankara'da bulunan Saraçoğlu Mahallesi'ndeki konutlar, Ereğli, Karabük, Hereke, İzmit fabrikaları için devlet eliyle üretilen konutlar lojman konut modelinin örnekleridir.

Bu döneme ait hem lojman hem de kooperatif yerleşmelerinin ortak özellikleri, az katlı ve düşük yoğunluklu yerleşme biçimleriyle bahçe-şehir geleneği içinde yer almalarıdır.¹⁷⁰

Mimar Seyfi Arkan tasarladığı Zonguldak Maden ve Kömür İşletmeleri ve Kozlu Kömür İşletmeleri Amele Evleri Mahalleleri projeleri ile işçi konutları çalışmalarının ilk örneklerini verir. Bu projeler sosyal bir devlet yönetiminin konut politikalarını belirleyen etkinliklerdir.¹⁷¹

Kent nüfusunun aynı kaldığı ve çoğu kentte I. Dünya Savaşı rakamlarının altında olduğu bu dönemde Ankara nüfusu yılda ortalama yüzde 6'lık bir büyüme gösterir.¹⁷²

¹⁶⁹ İhsan Bilgin, a.g.k., 1996, 479.

¹⁷⁰ İhsan Bilgin, a.g.k., 1996, 480.

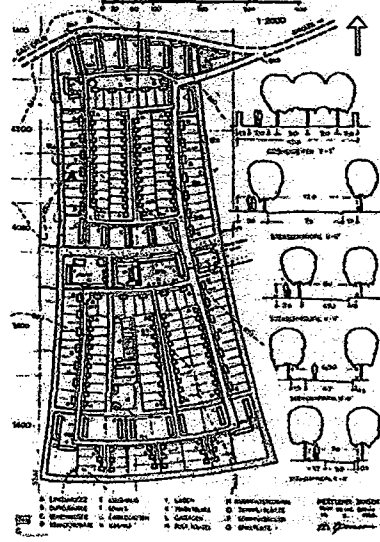
¹⁷¹ Mete Tapan, a.g.k., 373.

¹⁷² İlhan Tekeli, "Türkiye'nin Konut Politikaları Üzerine", *Arredamento Mimarlık*, 1998a, Sayı: 101, 71.

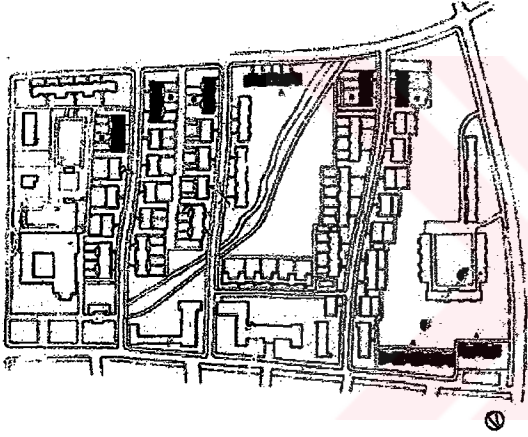

Ankara'da varolan bireysel konut sunum modellerinin yetersiz kalması sonucu kooperatifler ve lojman konutlar dışında baraka evler (gecekonular) ortaya çıkar. Ancak bu gelişme Ankara'ya özgüdür ve Türkiye için genelleştirilemez.

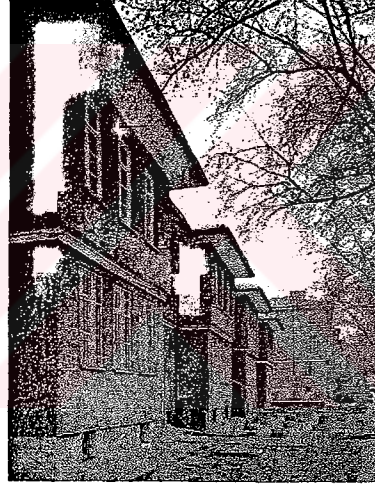

Şekil 217. Bahçelievler Yerleşmesi, Ankara, 1935.

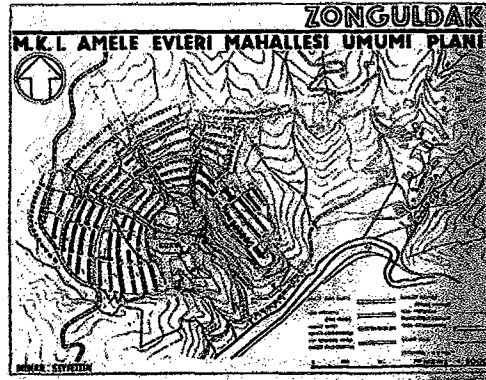
Şekil 218. Saraçoğlu Mahallesi, Mimar: P. Bonatz, Ankara, 1946.

Şekil 219. Saraçoğlu Mahallesi.

Şekil 220. Sümerbank Lojmanları, Hereke, 1940'lar.

Şekil 221. Zonguldak Amele Evleri Mahallesi vaziyet planı, mimar: S. Arkan.

4.3. ÜÇÜNCÜ DÖNEM: 1950'LERDEN 1980'LERİN BAŞINA KADAR GEÇEN SÜRE

Türkiye gerçek anlamda bir konut sorunuyla ve toplu konut olgusuyla II. Dünya Savaşı sonrası söz konusu olan üçüncü dönemde karşılaşır. 1950 - 1980 arasında kapsayan üçüncü dönemde çok partili bir siyasal yaşama geçilmesi, hızlı bir kentleşme ve sanayileşme yaşanması bir çok alanda önemli değişimlere neden olur. Siyasi tavır, paternalist bir halkçılık anlayışından popülist bir tavra dönüşür.¹⁷³ Kırsal alanlarda tarımın makinalaşması ve kentlerde sanayileşme ile birlikte çekim merkezi haline gelen kentlere yoğun iç göçler gerçekleşir. 19. Yüzyılda Avrupa'dakine benzer şekilde şehirlerin nüfusu artar. Kitlesele konut talebi ortaya çıkar.

Kitlesele konut talebi bu dönemde her biri farklı yerleşme özellikleri taşıyan 3 farklı konut sunum biçimi ile karşılanır¹⁷⁴:

- Yap-satçı üretim,
- Kooperatif üretimi,
- Gecekondu üretimi.

Hızlı kentleşme karşısında yerel yönetimlerin gerekli ölçüde imarlı arsa üreterek talebi karşılayamamaları ve planlama süreçlerinin yetersizliği sonucu kent toprağı üzerinde önemli bir rant oluşur. Tek parsel üzerinde tek mal sahibinin konut yapabilmesi kuralı ve bu rant faktörü orta sınıfların konut sahibi olmasını olanaksız hale getirir. Bu kriz, apartmanlaşma ve kat mülkiyetinin olanaklı kılınması ile aşılır.¹⁷⁵ Konut sahibi olmak isteyenleri bir araya getirerek, yüksek arsa fiyatlarının ödenmesine olanak veren iki mekanizma devreye girer. Bu mekanizmalar yap-satçılık ve konut kooperatifleridir. Her iki konut sunum biçiminin işleyebilmesi için gerekli düzenlemeler 1948 yılında çalışmaları başlatılan, 1954 yılında çıkarılan ve bugünkü halini 1965 yılında alan 'Kat Mülkiyeti Yasası' ile yapılır.

¹⁷³ İlhan Tekeli, a.g.k., 1998b, 148.

¹⁷⁴ İ. Bilgin, a.g.k., 1996, 482-483.

¹⁷⁵ İ. Tekeli, a.g.k., 1998a, 72.

Yap-sat sunum tarzı kentlerin mevcut imarlı alanlarında ve onların yakın gelişme alanlarında gerçekleşir. "Yap-sat düzeni diye tanımlanan kavram, aslında ellerinde arsaları bulunduğu halde üzerinde yeni yapı yapamayanların, adına müteahhit denilen kişiler tarafından yapılarının kat ya da daire karşılığı yapılması olayıdır."¹⁷⁶ Kat Mülkiyeti Yasası ile yap-sat modelinde küçük arsa sahibi, küçük sermaye sahibi müteahhit ve küçük birikim sahibi konut alıcısı elverişli ve güvenli bir piyasa ortamında buluşur.¹⁷⁷ Bu sunum modeli toplumda kabul görür ve bu dönemde arz edilen yeni konut stokunun % 45'i bu mekanizma ile üretilir. Ancak bu sunum biçimi, imar haklarının artırılması konusunda sürekli baskı yaratması, tarihsel dokuların tahribine yol açması, daha teknolojik ömürleri dolmadan pek çok yapının yıkılmasına neden olması ve sağlıksız apartman çevreleri yaratması dolayısıyla sürekli olarak sorgulanır.¹⁷⁸

Yap-satçı konut sunum biçimine alternatif olarak, bir yandan da kooperatifler geliştirilmeye çalışılır. Ancak bu dönemde yapılan konutların % 10'u bu yolla inşa edilir. Yapı kooperatiflerinin tarihi 1857 yılına kadar uzanır. İlk yapı kooperatifleri İstanbul'da bulunan İngiliz azınlığın konut ihtiyacını karşılamak üzere kurulur. Kooperatiflerin Türkiye'de gelişmesi bir önceki dönemde Ankara'nın başkent olması ile ortaya çıkan konut talebinin karşılanması ile 1930'lu yıllarda olur.¹⁷⁹ Konut kooperatifleri, 1960'lı yıllardan sonra Sosyal Sigortalar Kurumu fonlarının sadece bu biçimde kullanılabilmesine izin verilmesi ve Emlak Kredi Bankası'nın kredi olanakları dolayısıyla belli ölçüde önem kazanır. Bu sunum biçimi, düşük ancak düzenli gelir garantisi olan gruplara elverişli kredi ve arsa olanaklarıyla mülk konut edinmelerine yöneliktir. İstanbul'daki Ataköy ve 4. Levent yerleşmeleri dönemin önemli projeleridir.

1950 sonrası dönemde üçüncü konut sunum biçimi enformel sektörü oluşturan gecekondular üretimidir. Gecekondular yapımının Kanuni devrine uzandığı söylenmektedir. İstanbul'da varlığı kesin olarak bilinen ilk toplu gecekondular bölgesi

¹⁷⁶ M. Ünal, a.g.k., 77.

¹⁷⁷ İ. Bilgin, a.g.k., 1996, 482.

¹⁷⁸ İ. Tekeli, a.g.k., 1998a, 72.

Balkan Savaşı (1912-1913) yıllarında Ahırkapı'da bulunan 'Teneke Mahallesi'dir.¹⁸⁰ Cumhuriyet Dönemi'nde ise ilk gecekondulara Ankara'da rastlanır. Gecekondulaşma, kırdan kente göçen kitlelerin temel konut edinme biçimi olarak Türkiye kentleşmesinin ilk aşamalarında ortaya çıkar. Ancak 1950'den sonra hızlı bir gelişim sürecine girer ve yasadışı bir sektör olarak kurumsallaşır. Bu dönemde kentsel konutların % 45'i bu yolla üretilir. Gecekondulaşma, düzenli işi olmayan, düşük aile geliri dalgalanmalar gösteren, meşru sayılan konut yapımının bürokratik kalıplarını yerine getiremeyen, köyden kente göçmüş grupların barınma ihtiyaçlarını kendi inisiyatifleriyle gerçekleştirdikleri bir sunum biçimidir. Kente yeni gelen ve yasal konut piyasasından konut edinecek birikime sahip olmayan gruplar, kentlerin imarlı alanlarının dışındaki kamu arazilerinde, sanayi bölgelerinin çevresinden başlayarak yayılan bu sunum biçimini kullanırlar. Rejimin bu gruplara yasal yoldan konut edinme olanağı sağlayamaması, öte yandan sanayinin emek talebi, gecekondularda yaşayan kesimin haklılıklarının temel dayanağını oluşturur.¹⁸¹ Sayıları hızla artan gecekonduluların seçmen olarak kazandıkları önem, 1948 yılından sonra çıkarılan çeşitli aflar gecekondu yerleşmelerinin yasallaşmalarını sağlar. Çıkarılan yasalar ile gecekondu yerleşim bölgelerinde alt yapı kalitesi geliştirilmeye çalışılır. Ancak bu yasallaşma ve iyileştirme süreci aynı zamanda gecekondu yapımının ticarileşmesine neden olur. Bir süre sonra toplumun bu kesimi için gecekondu yalnız bir barınak olmaktan çıkarak, kentin oluşan rantından nemalanmayı sağlayacak bir yatırım aracı haline gelir.¹⁸² Özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından sonra gecekondu süreci nitelik değiştirir. Gecekondu bölgeleri yasallaştıktan ve imar haklarını elde ettikten sonra, çevre kalitesi daha düşük olan yap-sat bölgelerine dönüşür.¹⁸³

Toplu konut sunum biçimi ilk kez 1967 yılında İkinci Beş Yıllık Plan'da önerilir. Bu süreç, büyük sermayenin harekete geçirilmesini, talebin örgütlenmesini, büyük arsa sağlanmasını, bu alanların planlanmasını ve alt yapısının harekete geçirilmesini gerektirmektedir. Toplu konut yapım sürecinin yasallaştırılması konusunda

¹⁷⁹ M. Ünal, a.g.k., 77.

¹⁸⁰ Mete Ünal, a.g.k., 76.

¹⁸¹ İlhan Tekeli, a.g.k., 1998a, 71.

¹⁸² İlhan Tekeli, a.g.k., 1998a, 72.

¹⁸³ İhsan Bilgin, a.g.k., 1997b, 1808.

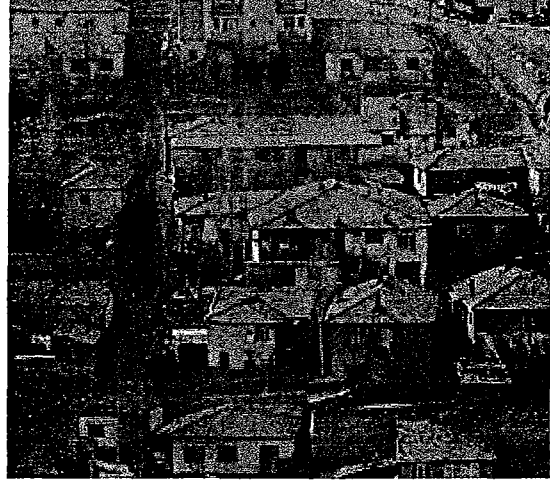
karşılaşılan engeller, talebin niteliği ve konut sektörü dışındaki alanlarda kârlılığın yüksek olması büyük sermayenin ve büyük inşaat şirketlerinin bu alana girmesini engeller. Ancak 1980'li yıllardan sonra toplu konut alanında büyük yatırımlar gerçekleşir.

1950 - 1980 yılları arasındaki dönemde yaşanan yap-sat süreci orta ve üst-orta sınıfa, kooperatifler düzenli gelir garantisi olan alt-orta sınıfa, gecekondular ise kırdan kente gelen alt gelir gruplarına mülk konut üreten sunum biçimleridir. Her üç konut sunum modeli de yaşam kalitesini geliştiren nitelikli çevreler yaratmada başarısız olmuştur. Bu döneme ilişkin ilginç ve düşündürücü bir gelişme ise nüfus yoğunlaşmasının olmadığı, hatta nüfus kaybeden Anadolu şehirlerinde bile apartmanlaşma sürecinin yayılmasıdır.

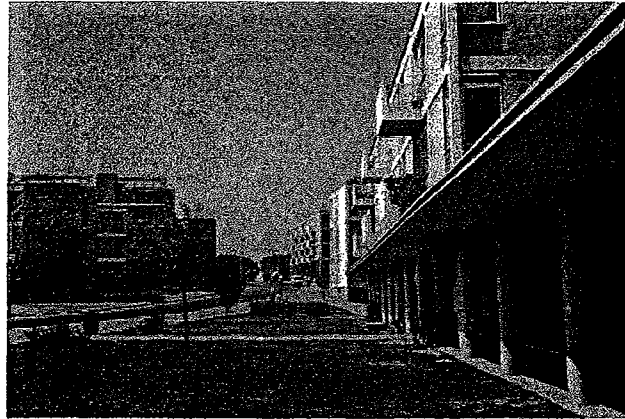
Şekil 222. Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde görebileceğimiz yap-sat sunum tarzı ile yapılan apartmanlar.

Şekil 223. Büyük şehirlerde gecekondulaşma.

Şekil 224. Ataköy Yerleşmesi, İstanbul.

Şekil 225. 4. Levent Yerleşmesi, İstanbul, 1956-1960.

4.4. DÖRDÜNCÜ DÖNEM: 1980 SONRASI

1970'lerin sonuna gelindiğinde hem kent içi yoğunlaşma imkanları hem de kent çevresinde gecekonduların yerleşmelerini çeken kamu arazileri sınıra dayanır. Konut piyasasının önü tıkanır. Bununla birlikte, 1980 sonrası değişen ekonomi politikaları sonucunda konut sektörü desteksiz kalır. Konut sektöründeki durgunluk ona bağımlı diğer sektörlerle yansır. Konut yatırımlarının ekonomi içindeki itici rolü anlaşılır. Bu konuda önlemler alınır. Yatırımlar 1983 yılından itibaren artar. Konut üretimindeki artışta en önemli rolü devlet üstlenir. Konut kredileri vermek üzere Toplu Konut Fonu oluşturulur. Toplu Konut Kanunu çıkarılır. Fonun yönetimi ve kanunun yürütülmesi için Toplu Konut İdaresi oluşturulur. Vergi ve imar kanunlarında konut üretimini teşvik edici değişiklikler yapılır. Cumhuriyet tarihinde devletin konut piyasasına yaptığı en etkin müdahale bu dönemde gerçekleşir. Ancak uygulanan politikalar önceki dönemlerde olduğu gibi mülk konut üretimini devam ettirir.

1980 sonrası konut üretimindeki en belirgin özellik küçük girişimcilerin piyasadaki etkinliklerinin giderek azalmasıdır. Uygulanan konut politikaları tıkanan küçük ölçekli üretim yerine büyük ölçekli girişimlerin örgütlenmesine yöneliktir. Devlet bir yandan kooperatiflere ve büyük müteahhitler kredi sağlayarak büyük ölçekli projelerin gerçekleşmesini sağlarken, öte yandan Toplu Konut İdaresi eliyle öncelikle İstanbul ve Ankara gibi kentlerde girişimci olarak piyasada yer alır.

Kaynak kullanımında önceliğin kooperatiflere verilmesi üzerine kısa sürede çok sayıda kooperatif kurulur. Bu dönemi kooperatifçiliği, 1960'ların küçük ölçekli kooperatifçiliğinden farklıdır. Ankara'daki Batıkent Projesi ve İstanbul'daki Beylikdüzü Uydukent Projesi gibi projeler ortaya çıkar.

Özel sektörün ürettiği konutlar başlangıçta orta gelir grubunu hedef alır. Ancak zaman içinde üst ve üst-orta gelir grubuna yönelir. "Büyük sermaye gruplarının gayrimenkule yatırımlarının artması sonucunda önceleri büyük kentlerde kent içi boş alanlarda başlayan üst gelir gruplarının büyük ölçekli konut projeleri, giderek

kentlerin yakın çevrelerinde yer alır."¹⁸⁴ Bu yerleşmelerin ortak özellikleri ise çevrelerine kapalı bir biçimde tasarlanmaları ve çarşı, rekreasyon alanı gibi hizmet birimleri ile beraber ele alınmalarıdır. 'Site' olarak adlandırılan yerleşmelerin sayısı 1990 sonrası giderek artar ve konut piyasasının en hareketli kesimini oluşturur.

Devlet eliyle gerçekleştirilen projeler de 1980 sonrası dönemin önemli toplu konut uygulamalarını oluşturur. İstanbul Halkalı ve Ankara Eryaman projeleri örnek olarak verilebilir. Bu dönemde Emlak Bankası da üretimini artırır ve başta İstanbul olmak üzere çeşitli kentlerde yeni projeleri hayata geçirir.

Dönemin bir başka konut üretim modeli ise yerel yönetimler tarafından başlatılan projelerdir. Ankara Belediyesi'nin hazırladığı Dikmen Vadisi ve İstanbul Esenyurt Belediyesi'nin Esenkent Projeleri bu bağlamda ele alınabilir.

Formel konut üretimi yukarıda anlatılan modellerle sürerken, enformel sektör tüm hızıyla faaliyetini sürdürür. Ekonomik nedenlerden dolayı büyük şehirlere yapılan iç göç politik nedenlerle büyük bir artış göstererek devam eder. Dolayısıyla kaçak yapılaşmada büyük artış görülür. 1980'li yıllarda çıkarılan af yasaları ile gecekonduların alanlarında asıl önemli değişim başlar. Hazırlanan ıslah imar planları bu alanların apartmanlaşmasının temel aracı olur.

1980 sonrası uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları ve yaşanan küreselleşmenin sonucu olarak kent mekanında farklılaşmalar ve kutuplaşmalar artar. Bu değişimlerin en belirgin olarak izlenebileceği kent İstanbul'dur. Bu dönemin özelliklerini anlamak açısından İstanbul örneği üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir.

---

¹⁸⁴ Yıldız Sey, a.g.k., 297.

İstanbul'da 1980 sonrası üretilen konutları, ön plana çıkan uygulamaları ile birlikte aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- Devlet Eliyle Gerçekleştirilen Projeler:
Halkalı Toplu Konutları, Bahçeşehir, Ataşehir
- Kooperatifler Aracılığı İle Gerçekleşen Projeler:
Beylikdüzü Uydukent Projesi
- Yerel Yönetimlerin Örgütlediği Projeler:
Esenkent ve Boğazköy Yerleşmeleri¹⁸⁵
- Yap-satçı Üretim: Tek parsel ölçeğinde şehir içi apartman formatının sürdürülmesi
- Özel Sektörün Uygulamaları¹⁸⁶: 1. Şehir içi gökdelenler: Metro-City, Elit Residence
2. Lüks apartman siteleri: Platin Konutları
3. Şehir içi ve şehir dışında yapılan lüks villalar: Kemer Country, Alkent 2000
- Gecekondulaşma:
Sultanbeyli İlçesi¹⁸⁷
- Gentrifikasyon¹⁸⁸ (gentrification):
Arnavutköy, Cihangir
- Lojman Konutlar:
Çerkezköy ATK Lojmanları¹⁸⁹

Küreselleşmenin parçalayıcı etkisi kendisini İstanbul şehrinin mekan yapısında da göstermektedir. Toplu konut siteleri üst-orta sınıf için bir ideal olmaktan çıkıyor.

¹⁸⁵ Bkz. Kevin Robbins, Asu Aksoy, "Modernizm ve Binyıl: İstanbul'da Mekanla İmtihan", *Birikim*, 1999, Sayı: 123: 53-62.

¹⁸⁶ Bkz. Ayşe Öncü, "İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı", *Birikim*, 1999, Sayı: 123: 26-34.

¹⁸⁷ Bkz. Oğuz Işık, Melih Pınarcıoğlu, "Sultanbeyli Notları", *Birikim*, 1999, Sayı: 123: 47-52.

¹⁸⁸ Gentrification: Köhne yerleşimleri ortadan kaldırarak mülkleri daha müreffeh bir nüfus için çekici hale getiren kentsel restorasyon süreci. (Ç. Keyder, a.g.k., 84) Türkçe'ye bazı yayınlarda 'mutenalaşma' olarak çevrilmiştir. Gentrification, bir anlamda kentsel çöküntü alanlarının üst gelir gruplarınınca yeniden değerlendirilmesi olarak da açıklanabilir.

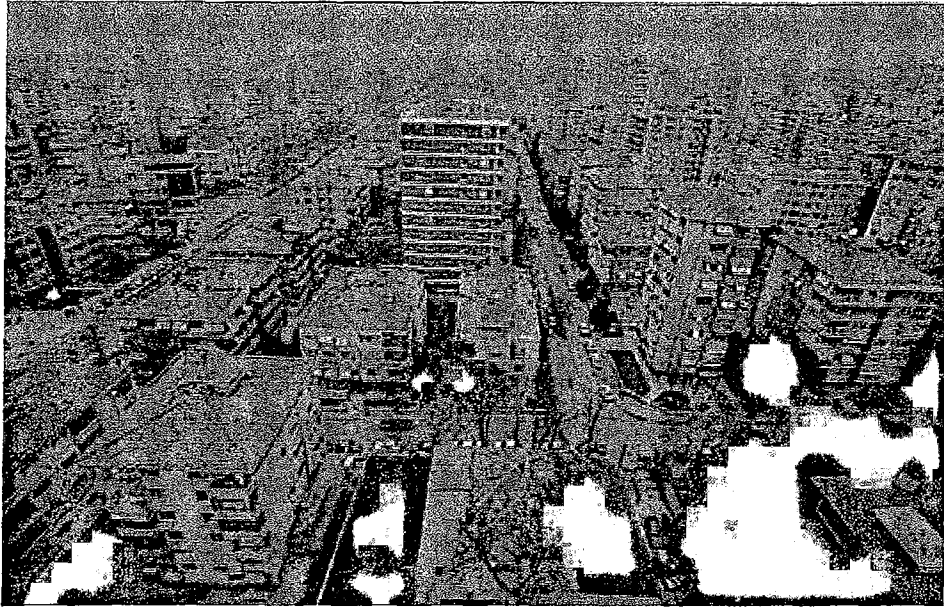
¹⁸⁹ Bkz. Han Tümertekin, "ATK Lojmanları", *Arredamento Mimarlık*, 1998, Sayı: 105: 88-93.

Villa ve apartman sitelerine doğru bir yöneliş görülüyor. Dışa karşı daha korumalı, her türlü sosyal ihtiyacın bu duvarların içinde karşılandığı, sosyal olarak tamamen homojen siteler inşa ediliyor.¹⁹⁰ İstanbul'da mekansal dağılım hızla mutlak bir ayrımcılık üzerine kuruluyor. Bir yanda apartman semtleri, korumalı siteler gelişirken, diğer yanda ise gecekondular mahalleleri büyümelerini sürdürüyor.

---

¹⁹⁰ Ahmet İnel, "Yaşam Alanlarımıza Sahip Çıkmak", *Birikim*, 1999, Sayı: 123, 25.

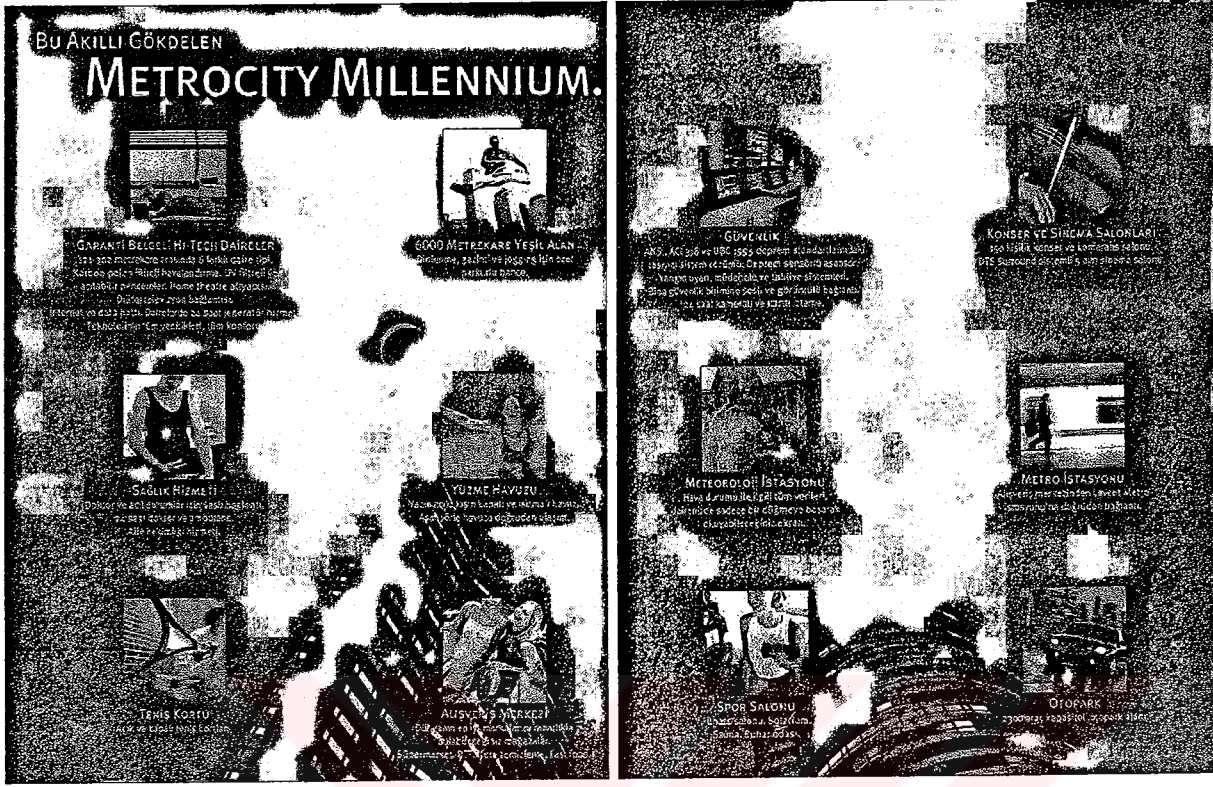
Şekil 226. 1980 sonrası hızı azalmakla birlikte yap-sat sunum modeli apartmanlaşma sürer. Bağdat Caddesi, İstanbul.

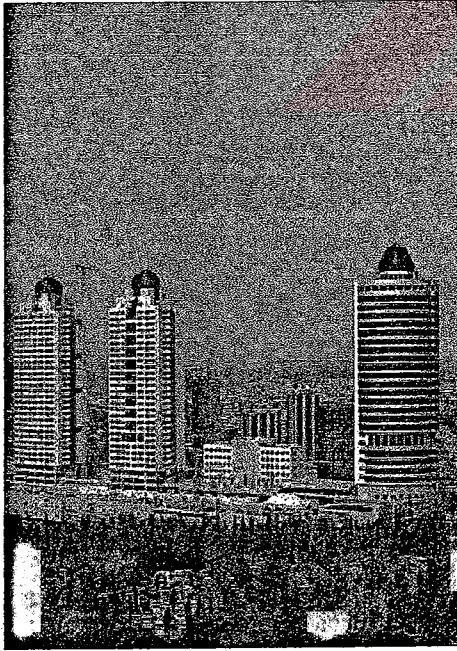
Şekil 227. Büyükşehir Yapı-Kooperatifi'nin Beylikdüzü Uydu Kent Projesi, İstanbul.

Şekil 228. Batıkent Yerleşmesi, Ankara.

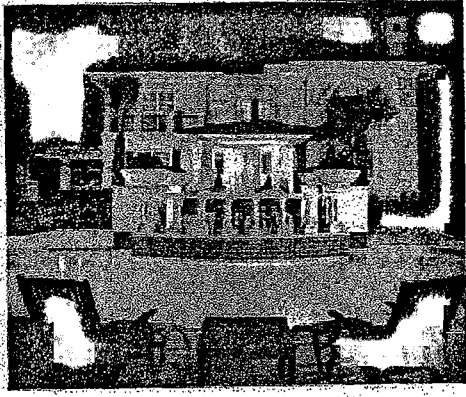
Şekil 229. Metro-City tanıtım ilanları.

Şekil 230. Metro-City, mimar: Tekeli-Sisa, Zincirlikuyu, İstanbul, 2001.

Şekil 231. Platin Konutları, Mimar: B. Çinici, Ulus, İstanbul, 1997.

Welcome to California!
İstanbul'daki California: Albent 2000

Şekil 232. Alkent 2000 reklamı.

Şekil 233. Kemer Country reklamı.

Şekil 234. Eryaman, Ankara.

Şekil 235. Ataşehir, İstanbul.

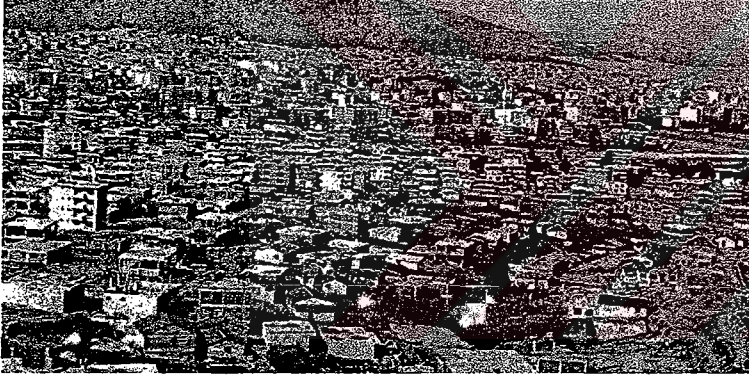
Şekil 236. Bahçeşehir, İstanbul.

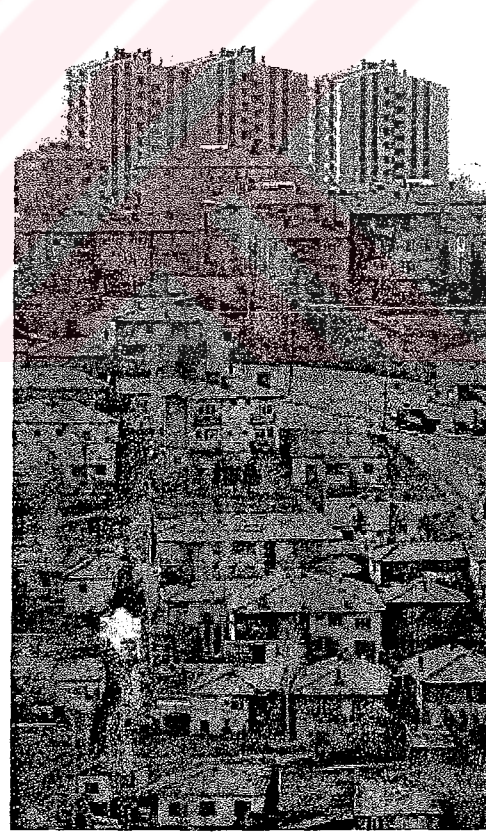
Şekil 237. Dikmen Vadisi Projesi, Ankara.

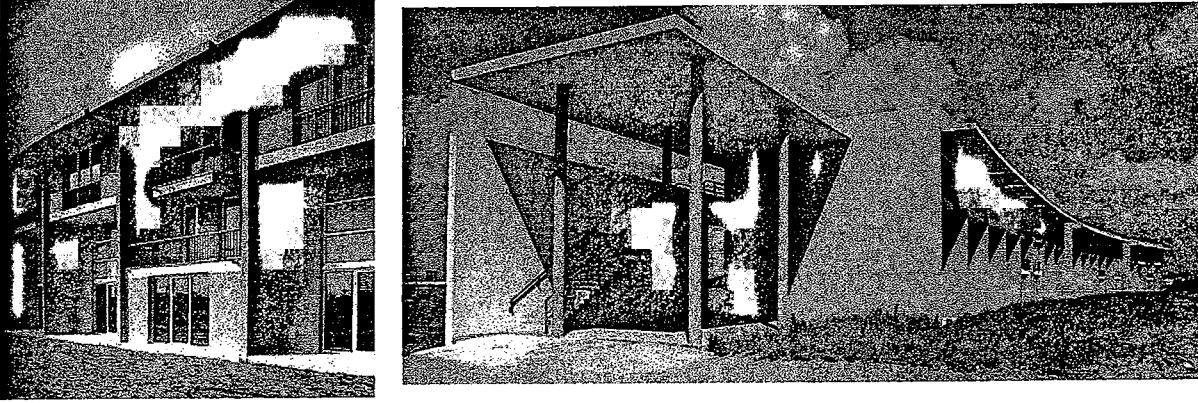
Şekil 238. Esenkent Projesi vaziyet planı, İstanbul.

Şekil 239, 240. Sultanbeyli, İstanbul.

Şekil 241 . Siteler, apartmanlaşan gecekondu, gecekondu aynı yerleşim alanı içinde birarada, İstanbul.

Şekil 242, 243. ATK Lojmanları, Mimar: H. Tümertekin. Çerkezköy, İstanbul, 1998.

		PLANLAR			KESİTLER	GÖRÜNÜŞLER			
		+0.00	+1.94	+4.88		AVLU	SOKAK		
3. KAT	A							A	A
	B							B	B
	C							C	C
	D							D	D
	E							E	E
STÜDYO	F	D(+0.00)	D(+2.94)					F	D
	G		C(+2.94)	C(+4.88)				G	C
	H	E(+0.00)	E(+1.94)					H	E

Şekil 244. ATK Lojmanları'nı oluşturan konut birimlerini gösteren matris.

4.5. BÖLÜM SONUCU

Türkiye'de konut sorunu özellikle 1950'lerden sonra her zaman gündemde olmuştur. Sorunun giderilmesi ülkedeki toplumsal, politik ve ekonomik istikrarsızlığın giderilmesiyle yakından ilgilidir. Çözüme yönelik bazen liberal, bazen devletçi yaklaşımlar denir. Ancak kentsel toprakların değer artışı, arsa spekülasyonlarının önlenememesi ve maliyetlerin denetlenmemesi özellikle dar gelirlilerin konut edinmelerini engellemiştir.¹⁹¹

Dört döneme ayırarak ana hatlarıyla ele alınan Türkiye'de toplu konutun gelişiminin üç özelliği ortaya çıkar:¹⁹²

- Türkiye'nin konut ihtiyacını sayısal olarak karşılayacak yapım kapasitesinin olduğu görülmektedir. Ancak konut arzının sayıca yeterli olması konut sorununun olmadığı anlamına gelmez. Toplumda bir yatırım aracı olarak görülmesi yüzünden çok konutlu bir kesim ortaya çıkar. Ödeme gücü düşük olanlar için sorun hala geçerlidir.
- Toplumun ve bireylerin yapabilirlikleriyle tutarlı yeni sunum biçimleri geliştirebilme esnekliği gösterilmiştir. Ancak özellikle bu sunum biçimlerinin sürekli mülk konut arzında bulunması ve başka modellerin denenmemesi sorunun kaynaklarından biridir.
- Oluşan yapım kapasiteleri ve geliştirilen farklı sunum biçimlerine rağmen ortaya çıkan yerleşmeler istisnai örnekler dışında kaliteli yaşam çevreleri olamamıştır. Varolan sunum modelleriyle nicel bakımdan yeterli sayıda konut üretilmesine karşın konut çevrelerinin gerekli nitelikte olması sağlanamamıştır.

Konut sorununun çözümünde zengin bir dünya deneyimi ve bilgi birikimi ile Türkiye'de yaşanan süreç önümüzde durmaktadır. Sayısal hedeflerle yetinmeyerek paylaşım ve kalite konularında politikalar gündeme getirilmesi gerekmektedir.

¹⁹¹ Yıldız Sey, a.g.k., 300.

¹⁹² İlhan Tekeli, a.g.k., 1998a, 73.

SONUÇ

Toplu konut mimarisine ilişkin saptamalar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir¹⁹³:

- Toplu konut bina değil yerleşme tasarımıdır.
- Toplu konut odaların, koridorların, merdivenlerin tasarımı değil, bunların içine yerleşebileceği, tekrarlanabileceği, çeşitlenebileceği, farklılaşabileceği örüntülerin tasarımıdır.
- Toplu konut kesinliklerden önce olasılıkların tasarımıdır.
- Toplu konut duvarlardan önce hizaların tasarımıdır.
- Toplu konutun ortak paydası konut birimleri değil, modüllerin altındaki görünmeyen hizalardır.
- Modüller öncelikle konutları değil, servislerle yaşam alanlarını ayırır.
- “Servisler”, yani mutfaklar, banyolar, wc’ler, depolar, merdivenler, koridorlar küçük ancak yüklü hacimlerdir. Önceden detaylı şekilde tasarlanırlar.
- “Yaşam alanları” büyük, ancak boştur. Farklı yaşam olasılıklarına uyarlanabilmeleri, akışkan olabilmeleri -aynı zamanda da bölünebilmeleri için serbest bırakılırlar.
- 20.yüzyıl modern yerleşme kültürünün görünürde birbirinden farklılaşan, hatta zıtlaşan eğilimlerinin ardında bu görünmeyen izlerin sürekliliği bulunur.
- Ortak kabuller herhangi bir maddi tercihe, yani forma, kompozisyona, malzemeye, yapım tekniğine işaret etmezler, karşılık gelmezler; farklı tercih ve hedeflenen örüntüleriyle içleri her seferinde farklı biçimde doldurularak yeniden üretilirler.

Toplu konut tasarımında modüler sistemin kurulması öncelikle üretim yöntemi açısından bir gerekliliktir. Ancak modüler sistem oluşturulurken önemli olan

¹⁹³ İhsan Bilgin, a.g.k., 2000b, 70-71.

modüllerin de esnekliğinin sağlanmasıdır. Çağdaş konut değişime ayak uydurabilme, esneklik ve değişebilirlik özelliklerine sahip olmalıdır.

Bugün toplu konut tasarımı söz konusu olduğunda karşımızda geniş bir kaynak durmaktadır. 19. yüzyıl ve özellikle 20. yüzyıl toplu konut deneyimi bir miras olarak elimizin altındadır. Bu dönemlerdeki uygulamaların içselleştirilmesi sanırım öncelikli olarak yapılması gerektirir. Bilgin, bu konu üzerine görüşlerini ‘hammadde’ ve ‘repertuvar’ sözcüklerinin anlamlarını ve birbirinden farklılıklarını açıklayarak aktarır: “Repertuvar, olduğu gibi alıp kullanılabilir, yan yana getirilebilecek öğelere işaret eder. Hammadde ise tam tersine ‘işlemi’ gerekli kılar. Alınacak ve diğerleriyle birlikte bir işlemde geçirilecek, kaynaştırılmaya, kenetlenmeye çalışılacaktır. Sonunda baştaki gibi kalmayacak, bir deneyimden geçecek, özgülleşecek, başkalaşacaktır.”¹⁹⁴ Bu ayrımın ardından Bilgin, 20. yüzyılın fragmanter barınma kültürü mirasını, konut mimarisi konvansiyonlarını üzerlerinde işlem yapılabilecek bir ‘hammadde’ gibi yorumlamanın bugün için en güçlü dayanak gibi durduğunu belirtir.¹⁹⁵

Walter Benjamin henüz yüzyılın başında ‘Mekânik Yeniden Üretim Çağında Sanatın İşlevi’ isimli eserinde tekrar ve tekrar üretilen sanat eserinin halinin ne olacağına yanıt arar. “Mekânik yeniden üretim tekniklerinin yaygınlaşması oranında sanat ürününün ‘aura’sı ortadan kalkmaktadır. Auranın ortadan kalkmasıyla birlikte tüm nesnelere tarihsizleşmekte, birbirinin aynı hale gelmektedir. Bunun modern insanın yaşamındaki en önemli etkisi yaşamın bir bütün olarak değil, bölük-pörçük yaşanır hale gelişidir.”¹⁹⁶

Mimarlık mesleği de özellikle konut üretiminde yüzyıl boyunca bu problemle meşgul olur. Endüstri Devrimi sonrası konutları öncekilerden ayıran temel özellik toplu olarak yapılmalarıdır. Toplu konut, doğası gereği sistemi, standardizasyonu, seri üretimi, tipleştirmeyle beraberinde gündeme taşır. Seri üretim tekrarlanma üzerine

¹⁹⁴ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 91.

¹⁹⁵ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 91.

¹⁹⁶ Rana A. Aslanoğlu, “Kent, bellek, kimlik ve Bursa”, *Birikim*, 1996, Sayı 86/87, 146.

kuruludur. Tekrar ise yeknesaklığa ve ayniyete yol açar. “Tekrara dayalı üretimin çözmesi gereken en önemli problem de bu tekrarın çeşitlenmeye ve farklılaşmaya açık bir tasarım tekniği ile kurulmasıdır. Evler hem aynı elemanların çoğaltılması ile meydana gelmeli, hem de birbirinden farklılaşmalıdır.”¹⁹⁷ Üzerinde ekstra bir çaba gösterilmeden, piyasa koşullarının isteklerine doğrudan teslim olunarak, olasılıklara kapısını kapatan bir sistem tasarımı tekdüzeliğe, kimliksizliğe neden olur. Oysa ‘sistem’ bir süreç olarak akılcı müdahaleler yapıldığında maksimum çeşitlenmeye açıktır. Standardize edilmiş birimlerin düşeyde ve yatayda yer değiştirilerek tekrarlanması farklı olanı yakalamaya yetecektir. Önemli olan olasılıkların tasarlanmasıdır.

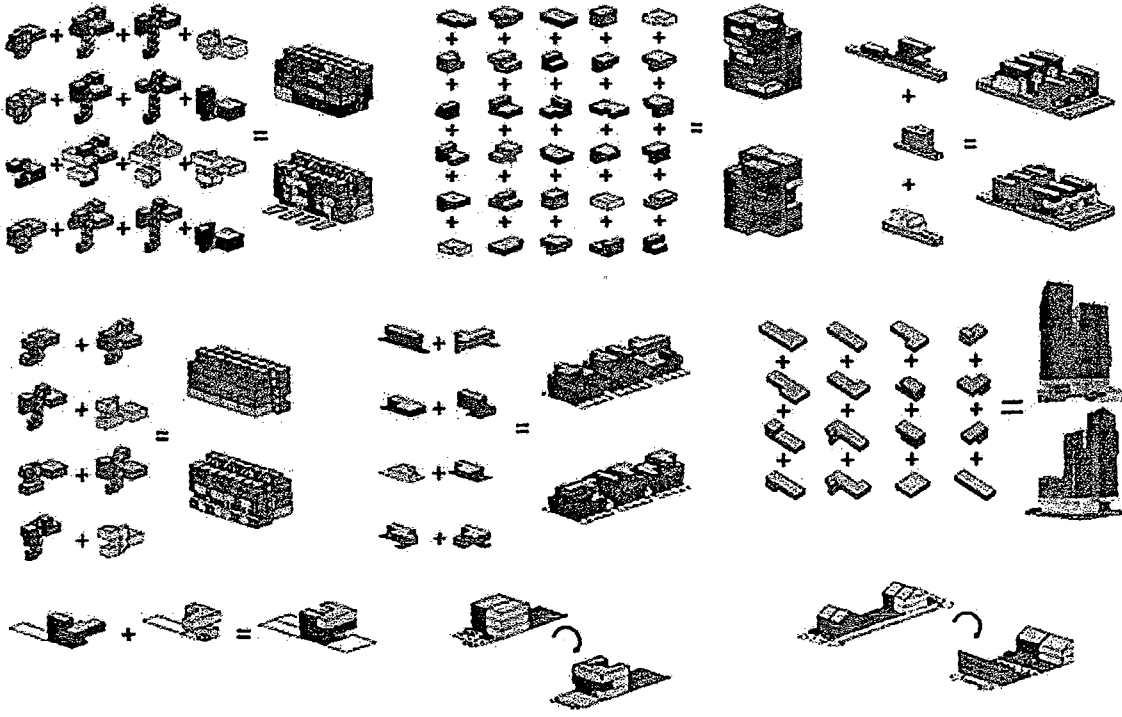
Bilgin, toplu konut mimarisinin bu özelliğini açıklarken ‘permütasyon tekniğinden’ bahseder.¹⁹⁸ “Permütasyon bünyede başından beri varolan, bünyeye daha başından sinmiş, mal olmuş olasılıkların zincirleme bir biçimde ortaya çıkma potansiyelidir. Biçimcilik, aslında birbirinin aynı olan şeyleri ‘dışarıdan’ müdahale ile farklıymış gibi gösterme eğilimidir. Çeşitliliğin dışarıdan taşınmasıdır. Permütasyonda ise bünyeye içkin olan olasılıklar yönlendirilebilir, bazılarının ortaya çıkması kolaylaştırılır, diğerleri engellenir.”

‘Tekrar’, ayniyet ve değişmezlik üzerine temellenen ‘birici/tekçi’(monist) bir düşüncenin altında farklılaşmaya imkan veren özelliğinden uzaklaşır.¹⁹⁹ ‘Tekrar’, başlangıçta bir buluş, yenilik olarak; bir kurtuluş mekânizması olarak coşku ile karşılanır. İnsanın isteği ve iradesini temsil etmektedir. Belleğin ve alışkanlıkların ötesinde yeni bir yaşam ahlâkıdır. Tekrar, doğanın yasaları içinde yer almayandır. ‘Tekrar’ nüfuz ettiği her şeyi anlam ve ifadeden yoksun bırakır. Bir mekânizma olarak tekrarlanma, açık bir sistem içinde kullanılmayarak, farklılığa ve çeşitlenmeye yatkın olan özelliğini kaybeder.

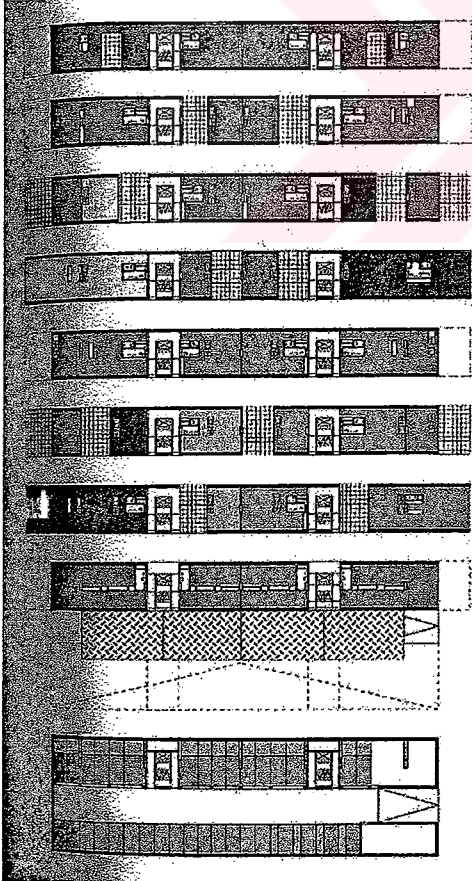
¹⁹⁷ İhsan Bilgin, a.g.k., 2000a, 71.

¹⁹⁸ İhsan Bilgin, a.g.k., 1998a, 91.

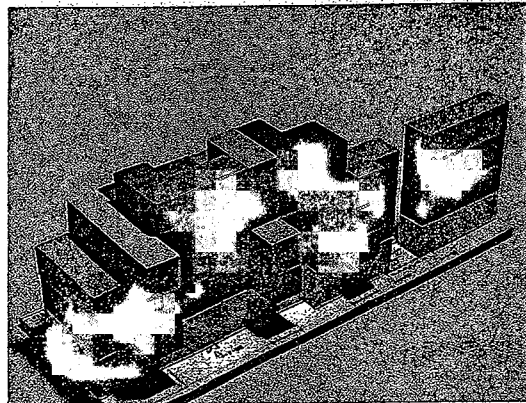
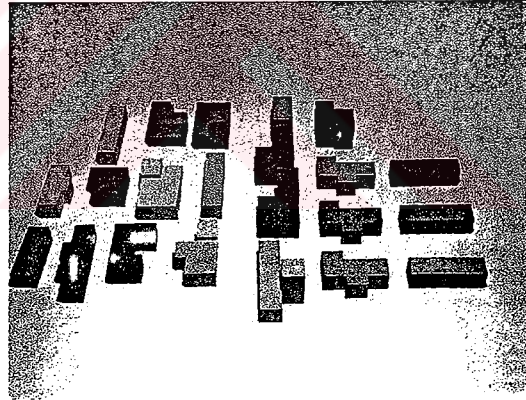
¹⁹⁹ Ignasi de Sola-Morales, a.g.k., 1997, 38.

Şekil 245. Çeşitli konut projelerinin tipoloji diyagramları. W. J. Neutelings'in tekrara dayalı bir sistem içerisinde olasılık hesapları ile farklı olanın elde edilmesine yönelik çalışmaları.

Şekil 246. Y2K+ Konutları, NL Architects, The Hague, 1999. Katı bir sistem içinde farklılaşan konut birimleri.

Şekil 247. K. Kojima'nın Osaka'da inşa ettiği bir apartman bloğu için yaptığı çalışmalar, 2000.

Olasılıkların tasarlanması yanında toplu konut tasarımında göz önüne alınması gerekli bir diğer nokta ise 'yer' kavramıdır. Yapının, bulunduğu bağlam içinde değerlendirilmesidir. Tasarım sürecinde 'yer'in özellikleri - topoğrafya, iklim, üzerinde yaşayan insanların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı - dikkate alınmalıdır. Bu noktada muhafazakarlık, tutuculuk gibi eleştirilerin yersiz olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim mimar Geuze'nin Borneo Adası'ndaki konut yerleşmesi yerel referansların içselleştirilip nasıl çağdaş bir nitelikte projelere yansıtılabileceğine iyi bir örnektir. Ayrıca çalışmanın ikinci bölümünde anlatılan Siza'nın Malagueira Quarter yerleşmesi de tasarımda 'yer' kavramının önemini kanıtlar.

Bu noktaya kadar sunulan tartışmalar ve yapılan incelemelere eklemenecek yeni bir gelişme çizgisi özellikle 1990'larda etkisini göstermeye başlayan yeni teknolojik gelişmelerdir. Günümüz toplumlarında, teknolojik gelişmeler sonucunda bireyin boş zamanı artmaktadır. Teknolojinin sunduğu yeni imkanların ve esnek yapılanmanın sonucu yaşam ve çalışma mekânları birleşmeye doğru gitmektedir. Yeniden iş ve evin bir arada olması söz konusudur. Bununla birlikte uç noktalarda bireyselleşme ve yeni bir gerçeklik alanı olarak sibermekânın yaşama eklemene barınma kültüründe hızlı dönüşümlere yol açacaktır. Muhtemelen Endüstri Devrimi barınma kültürünü nasıl derinden etkilediyse, teknoloji devrimi de benzer bir etki yapacaktır. Enformasyon toplumunun konut talebi, endüstri toplumunun talebinden farklı olacaktır. Geleceğin barınma kültüründe büyük değişimler olacağı görülmektedir.

Bu çalışma, her dönemde güncelliğini koruyan konut mimarisine yöneliktir. Türkiye'de yapılacak çalışmalara ışık tutması umulmaktadır. Genelde mimarlığa ve özelde toplu konut tasarımına ilişkin tartışma ve uygulamalara yönelik bir çalışmadır.

KAYNAKLAR

- ADAM, M. (1996), "Kırk Yıllık Kent, Konut ve Mimarlık Maceram", *Birikim*, Sayı:86/87: 96-100.
- ADORNO, T.W. (2000), *Minima Moralia*, Çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul.
- ADORNO, T. W., HORKHEIMER, M. (1995), *Aydınlanmanın Diyalektiği I*, Çev: O. Özügöl, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- AKAY, A. (1992), "Postmodern Konumdaki Filozoflar", *Defter*, Sayı 18: 22-31.
- AKAY, A., BİLGİN, İ., KOÇAK, O., SAVAŞIR, İ. (1992), "Çelişki ve Fark: Modernizm ve Postmodernizm Üzerine Söyleşi", *Defter*, Sayı 18: 82-100.
- AKCAN, E. (1994), "İletişim ve Tüketim Toplumunda Mekânsal Farklılığa Ait Çelişkiler", *Toplum ve Bilim*, Sayı 64/65: 39-52.
- ARGIN, Ş. (1999), "Modern Zamanlarda Sözün Statüsü", *Birikim*, Sayı 124: 16-39.
- Arredamento Mimarlık*, "Dosya: Hela tarihi", 2000, Sayı 2: 64-72.
- ASLANOĞLU, R.A. (1996), "Kent, bellek, kimlik ve Bursa", *Birikim*, Sayı 86/87: 144-148.
- BACHELARD, G. (1996), *Mekânın Poetikası*, Çev: A. Derman, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- BALAMİR, M. (1998), "Türkiye'de Gelişkin Bir Konut Politikası İçin Olası Açılımlar", *Arredamento Mimarlık*, Sayı: 101: 74-79.
- BALİ, R.N. (1999), "Çılgın Kalabalıktan Uzak", *Birikim*, Sayı: 123: 35-46.
- BENEVOLO, L. (1995), *Avrupa Tarihinde Kentler*, Çev: N. Nirven, Afa Yayıncılık, İstanbul.
- BENEVOLO, L. (1981), *Modern Mimarlığın Tarihi, Birinci Cilt: Sanayi Devrimi*, Çev: A. Tokatlı, Çevre Yayınları, İstanbul.
- BERMAN, M. (1999), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çev: Ü. Altuğ, B. Peker, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, İ. (1987), "Görünmeyen Şehirler", *Defter*, Sayı 1: 51-74.
- BİLGİN, İ. (1988), "Konut Sorunlarının Çeşitlenmesi", *Defter*, Sayı: 7: 37-49.

BİLGİN, İ. (1995), "Modernizmin Şehirdeki İzleri", *Defter*, Sayı 23: 85-101.

BİLGİN, İ. (1996), "Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme", Sey, Y. (ed) *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 472-490.

BİLGİN, İ. (1997a), "Apartmanın Vatamı Olur mu?", *Arredamento Dekorasyon*, Sayı 92: 56-60.

BİLGİN, İ. (1997b), "Toplu Konut Maddesi", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*.

BİLGİN, İ. (1998a), "Toplu Konut Mimarisi ve ATK Lojmanları", *Arredamento Mimarlık*, Sayı 11: 86-93.

BİLGİN, İ. (1998b), "Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet'in İmarı", Sey, Y. (ed) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 255-272.

BİLGİN, İ. (1999a), "Gugalun Evi", *Defter*, Sayı 38: 10-15.

BİLGİN, İ. (1999b), "Postmodernizm ve Mimarlık" Başlıklı Seminer, Yayınlanmamış Notlar, İstanbul.

BİLGİN, İ. (1999c), "Refleksiv Modernizm" Başlıklı Seminer, Yayınlanmamış Notlar, İstanbul.

BİLGİN, İ. (1999d), "Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev", *Cogito*, Sayı 18: 144-157.

BİLGİN, İ. (2000a), "Konutlar", *XXI*, Sayı 2: 110-116.

BİLGİN, İ. (2000b), "YTÜ Davutpaşa Kampusu Lojmanları", *Arredamento Mimarlık*, Sayı 10: 70-71.

BİLGİN, İ. (2000c), "Mimarlık", Binyıl için Tahminler: Sağ Toplantıları 1998-1999: 71-90.

BİLGİN, İ., KARAÖREN, M. (1992), "Aldo Rossi'de Akıl ve Hafıza", *Defter*, Sayı 18: 47-75.

BİLGİN, İ., KORKMAZ, T. (2000), "Berlin: Sökük Merkez Dikiş Tutar mı?", *XXI*, Sayı 4: 149-154.

BOSMA, K.; HELLINGA, H. (1997), "Mastering The City II", *Mastering The City II*, K.Bosma, H.Hellinga (eds.), NAI, Rotterdam, 8-17.

BOUDON, P., "Corbusier: The Failure of Pessac",
<http://oest.gasconha.fre.fr/fruges.html>.

BROADBENT, G. (1990), *Emerging Concepts in Urban Space Design*, VNR, London.

BUMİN, K. (1990), *Demokrasi Arayışında Kent*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

CASEY, E. S. (1998), *The Fate of Place: The Philosophical History*, University of California Press, California.

CENGİZKAN, A. (2000), "Bir Yabancılaşma Nesnesi Olarak Banyo", *Arredamento Mimarlık*, Sayı 5: 130-139.

COLQUHOUN, A. (1990), *Mimari Eleştiri Yazıları*, Çev: A. Cengizkan, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.

CONRADS, U.(der.) (1991), *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar*, Çev. S.Yavuz, Şevki Vanlı Yay., Ankara.

COOKE, C. (1995), *Russian Avant-Garde*, Academy Editions., London.

CURTIS, W.J.R. (1996), *Modern Architecture Since 1900*, Phaidon Press, London.

ÇİĞDEM, A. (1999), *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

DEILMANN, H.; BICKENBACH, G.; PFEIFFER, H. (1994), *Konut Grupları*, Çev.A.Göğüş, Ayıntap Yayınları, Ankara.

EROĞLU, Ş. (2000), "Mutfağın Modernizasyonu", *Arredamento Mimarlık*, Sayı 3: 86-96.

ERTEKİN, H. (1980), "Mimarlık ve Ütopya: Kapitalist Gelişme ve Tasarım", *Mimarlık*, Sayı 80/1:6-9. "Mimarlık ve Ütopya II", *Mimarlık*, Sayı 81/1: 12-15. "Mimarlık ve Ütopya III", *Mimarlık*, Sayı 81/2: 9-11. "Mimarlık ve Ütopya IV", *Mimarlık*, 81/3: 11-15.

FORTY, A. (2000), *Words and Buildings: A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames & Hudson, London.

FRAMPTON, K. (1992), *Modern Architecture: A Critical History*, Thames and Hudson, London.

FRANK, J. (1992), "Tatmin İçin Taklit, Problem Olarak Taklit", Çev: İ. Bilgin, *Defer*, Sayı 18:76-81.

GARDINER, S. (1985), *Le Corbusier*, Çev. Ü.Alsaç, Afa Yay., İstanbul.

GAUSA, M. (1998), *Housing: New Alternatives, New Systems*, Actar Publishers, Barcelona.

GIDDENS, A. (1998), *Modernliğin Sonuçları*, Çev: E. Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

GIEDION, S. (1995), *Space, Time and Architecture*, Harvard University, Massachusetts.

GOLDFINGER, E. (1970), "Pessac de Le Corbusier", *L'Architecture D'aujourd'hui*, Sayı:148.

GROENENDIJK, P.; VOLLAARD, P. (2000), *Guide to Modern Architecture in the Netherlands*, Uitgeverij Publishers, Rotterdam.

HABERMAS, J. (1994), "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", Çev: G. Naliş, Zeka, N. (der.) *Postmodernizm*, Kıyı Yayınları, İstanbul, 31-44.

HABRAKEN, N. (1970), "L'habitat L'homme et L'industrie", *L'Architecture D'aujourd'hui*, Sayı:148: 4-11.

HARTOONIAN, G. (1994), *Ontology of Construction*, Cambridge University Press, Cambridge.

HARVEY, D. (1999a), *Postmodernliğin Durumu*, Çev: S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul.

HARVEY, D. (1999b), *Justice, Nature and Geography of Difference*, Blackwell Publishers, Massachusetts.

HELVACIOĞLU, B. (1994), "Tarihi-Coğrafi Materyalizm", *Toplum ve Bilim*, Sayı 64/65: 77-89.

IBELINGS, H. (2000), *The Artificial Landscape*, NAI Publishers, Rotterdam.

IBELINGS, H. (1998), *Supermodernism: Architecture in the Age of Globalization*, NAI Publishers, Rotterdam.

HUNDERTWASSER, F.(1999), "Sakinlere Çağrı", Çev: M. Tüzel, *Cogito*, Sayı: 18: 267.

IŞIK, O. (1993), "Modernizmin Kenti/ Postmodernizmin Kenti", *Birikim*, Sayı 53: 27-35.

IŞIK, O. (1994), "Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması", *Toplum ve Bilim*, Sayı 64/65: 7-38.

IŞIK, O. (1996), "Postmodernizm ve Mimarlık", Güzer, A. (der.) *70 Sonrası Mimarlık – Tartışmalar*, Mimarlar Derneği Yayınları, Ankara, 16-24.

IŞIK, O., PINARCIOĞLU, M. (1999), "Sultanbeyli Notları", *Birikim*, Sayı: 123: 47-52.

İNSEL, A. (1999), "Yaşam Alanlarımıza Sahip Çıkmak", *Birikim*, Sayı: 123: 23-25.

KAÇEL, E. (1998), "“Inhabitant” nasıl kurtulur, nasıl hapsolür?", *Arredamento Mimarlık*, Sayı 11: 94-99.

KAÇEL, E. (1999), "“İdeal Ev’ Aranıyor!”", *Cogito*, Sayı 18: 160-175.

KAHRAMAN, H.B. (2001), "Bir postmodern darbe üstüne çeşitlemeler (2)", *Radikal*, 19.01.01.

KEYDER, Ç. (1999), "Konut Piyasası: İformelden Küresele", *Defter*, Sayı 35: 73-93.

KING, R. (1996), *Emancipating Space: Geography, Architecture and Urban Desing*, Guilford Press, New York.

KOÇAK, O. (1992), "Modernizm ve Postmodernizm", *Defter*, Sayı 18: 7-17.

KOÇAK, O. (1999), "Fredrick Jameson" Başlıklı Seminer, Yayınlanmamış Notlar, İstanbul.

KORKMAZ, T. (2001), "Mimari Stiller: Modernizm", *XXI*, Sayı 6: 142-151.

KOŞANER, Y. (1994), *Arredamento Dekorasyon*, Sayı 3: 132-133, 133.

KÖKSAL, A. (1994), *Zorunlu Çoğulluk: Mimarlık ve Sanatta Dilin Süreksizliği*, ATT Yayınları, İstanbul.

LAUGIER, M. *The Primate Hut*, From an essay on Architecture by Marc-Antoine Laugier, <http://www.architecturemag.com/jan00/design/design.asp>,

Le CORBUSIER (1999), *Bir Mimarlığa Doğru*, Çev. S.Merzi, YKY, İstanbul.

LEFEBVRE, H. (1998), *The Production of Space*, Blackwell Publishers, Massachusetts.

LUCHINGER, A. (1981), *Structuralism in Architecture and Urban Planning*, Karl Kramer Verlag, Stuttgart

MACIONIS, J.J.; PARILLO, V.N. (1998), *Cities and Urban Life*, Prentice Hall, New Jersey.

MADRAZO, L., *Structure and Space*,
<http://caad.arch.ethz.ch/teaching/nds/ws98/script/space/st-space.htm>.

MATHEY, J.F. (1991), "Hudertwasser'in Konutları", Çev: L. Aytek, *Arredamento Dekorasyon*, Sayı: 26: 110-115.

NALÇAOĞLU, H. (1999), "Yarılamayan Kentin Batısı: Ankara ve Batıkent Üzerine Notlar", *Birikim*, Sayı: 123: 63-75.

NAVORA-YAŞIN, Y. (2000), "Evde Taylorizm", *Toplum ve Bilim*, Sayı 84: 51-74.

NORBERG-SCHULZ, C. (1993), "Postmodernizmin İki Yüzü", Çev: A. Özsoy, *Kuram*, Sayı 1:15-20.

ÖNCÜ, A. (1999), "İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı", *Birikim*, Sayı: 123: 26-34.

ÖZER, B. (1993), *Yorumlar*, YEM Yayınları, İstanbul.

ÖZTEP, E. (2000), *Geçiş Sürecinde Kentler: Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Bağlamında Kent*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

RAJMAN, J. (1999), *Constructions*, MIT Press, Massachusetts.

RISEBERO, B. (1992), *Fantastic Form: Architecture and Planning Today*, The Herbert Press, London.

ROBINS, K., AKSOY, A. (1999), "Modernizm ve Binyıl: İstanbul'da Mekanla İmtihan", *Birikim*, Sayı: 123: 53-62.

ROTH, L. M. (2000), *Mimarlığın Öyküsü*, Çev: E. Akça, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

ROWE, P.G. (1995), *Modernity and Housing*, MIT Press, Massachusetts.

SAVAŞ, V. F. (1999), *İktisatın Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

SAVAŞIR, İ. (1995), "Modernizm ve Postmodernizm", *Defter*, Sayı 23: 7-17.

SAVAŞIR, İ. (2000), "Modern Dünyanın Maddî Tarihi" Başlıklı Seminer Dizisi, Yayınlanmamış Notlar, İstanbul.

SAVRAN, G. (1999), "Postmodernizm: Yeni Bir Evre mi, Bir Eğilimin Mutlaklaştırılması mı?", *Defter*, Sayı 38: 158-194.

SEVİNÇ, M. (1999), "Postmodernizm ve Kent", *Birikim*, Sayı 124: 54-60.

SEY, Y. (1998), "Cumhuriyet Döneminde Konut", Sey, Y. (ed) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 273-300.

SOJA, E. (1989), *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, Verso, London.

SOLA-MORALES, I. (1997), *Differences*, Trans: Graham Thompson, MIT Press, Massachusetts.

SÜHER, E. (1998), "Konutlar", MSÜ. Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Yüksek Lisans Dersi, Yayınlanmamış Ders Notları, İstanbul.

TAFURI, M. (1983), "Radikal Mimarlık ve Kent", Çev: M. Adam, *Mimarlık*, Sayı 11-12: 26-31.

TAFURI, M. (1996), *Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development*, MIT Press, Massachusetts.

TAPAN, M. (1998), "Toplu Konut ve Türkiye'deki Gelişimi", Sey, Y. (ed) *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 366-378.

TEKELİ, İ. (1996), "Konut Tarihi Yazıcılığı Üzerine Düşünceler", Sey, Y. (ed) *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 6-14.

TEKELİ, İ. (1998a), "Türkiye'nin Konut Politikaları Üzerine", *Arredamento Mimarlık*, Sayı: 101: 70-73.

TEKELİ, İ. (1998b), "Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması", Bozdoğan, S. ve Kasaba, R. (ed) *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 136-152.

TEKELİ, İ. (1998c), "Atatürk Türkiye'sinde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", *Arredamento Mimarlık*, Sayı: 107: 61-63.

TÜMERTEKİN, H. (1998), "ATK Lojmanları", *Arredamento Mimarlık*, Sayı: 105: 88-93.

UĞUR, A. (1992), "Postmodernin Siyasetle İlişkisi Üzerine", *Defter*, Sayı 18: 32-45.

UYTTENHOVE, P. (2000), *Techniques & Architecture*, Vol. 447: 26-45.

ÜNAL, M. (1979), "Türkiye'de Apartman Olgusunun Gelişimi: İstanbul Örneği", *Çevre Dergisi*, Sayı: Temmuz-Ağustos: 71-77.

Van ES, E. (1997), "Letchworth 1903: Letchworth First Garden City", *Mastering The City II*, K.Bosma, H.Heliga (eds.), NAI, Rotterdam, 148-153.

VIDLER, A. (1997), "Aidiyetsiz", Çev. G.Çelik, *Mimarlık*, Sayı 277: 18-23.

VINEX ON SITE, <http://www.archined.nl/vinexonsite/manifestatie/english.html>.

YÜCEL, A. (1998), "İstanbul'da 19. Yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri", Sey, Y. (ed) *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 298-312.

VİNEX ON SITE
MANİFESTASYON

ÖZGEÇMİŞ

EĞİTİM

Mimar Sinan Üniversitesi – İSTANBUL	1998 –
Fen Bilimleri Entitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Bina Bilgisi Programı, Yüksek Lisans	
Mimar Sinan Üniversitesi – İSTANBUL	1993 – 1998
Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Lisans	

İŞ TECRÜBESİ

Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi	2000

YARIŞMALAR

- Ankara TESKOMB Yönetim Binası Proje Yarışması	2000
- Dalaman Havaalanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binası Proje Yarışması	1999
- Archiprix '98 Türkiye	1999
- 2100 Yılında Konut Öğrenci Yarışması-Türkiye	1998
- Millennium Tower International Competition Entry – Japan	1997
- Hannover EXPO 2000 International Student Competition Entry – Germany	1996
- Yrd. Doç. Dr. Yasemin Balkan'ın Proje Ekibinde:	
- Ankara-Esenboğa Havaalanı Yeni İç-Dış Hatlar Terminal Binası ve Katlı Otopark Proje Yarışması	1998
- İzmir-Adnan Menderes Havaalanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binası ve Katlı Otopark Proje Yarışması	1998
- Bodrum Havaalanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binası Proje Yarışması	1998
- Bursa Uluslar arası Kongre ve Kültür Merkezi	1997

STAJ TECRÜBELERİ

- İşveren : Swanke Hayden Connell Architects – New York /USA	1998

LİSAN

Türkçe, İngilizce